

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ABD
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

KİNYAS KARTAL'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gönül EBİRİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

VAN-2018

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ABD
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

KİNYAS KARTAL'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gönül EBİRİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

**Bu çalışma VAN YYÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından SYL-
2017-5937 No'lu proje olarak desteklenmiştir.**

VAN-2018

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih
ANABİLİM DALI Türkiye Cumhuriyeti Tarih BİLİM DALI'nda TEZLİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman) : Doç. Dr. Bekir Koçlar

İmza: B. Koçlar

ÜYE : Doç. Dr. Mehmet Pınar

İmza: M. Pınar

ÜYE : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Özalper

İmza: M. Özalper

ÜYE :

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

13.07.2018.
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sos. Bil. Enst. Müd.
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gönül EBİRİ

13.07.2018

Yüksek Lisans Tezi

Gönül EBİRİ

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMMUZ 2018

KINYAS KARTAL'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

ÖZET

Yaşadığı yıllarda Kinyas Kartal, gerek Türkiye’de gerekse Doğu’da birçok kişi tarafından tanınan, sevilip sayılan biridir. 1900 yılında Iğdır’ın Torun Köyü’nde dünyaya gelen Kinyas Kartal, Rusya’da Çarlık döneminde yüzbaşı olarak görev yapar. 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında yaşanan şiddet olayları ve Ermenilerin baskıları sonucunda önce aşireti (Brukan) sonra da 1920’li yıllarda kendisi Türkiye’ye göç eder. Ailesiyle beraber Van’a gelerek Dibekdüzü köyüne yerleşirler. Amcası Hüseyin Bey’in ölümünden sonra aşiretin başına geçerek reislik yapmaya başlar. 1925 yılında yaşanan Şeyh Said İsyanı sonrası Şeyh ve ağalara karşı uygulanan politika sonucu Batı’ya sürgün edilir. Hayatı sürgünlerle geçecek olan Kartal, 1937 ve 1960 yıllarında da sürülür. Siyasete 1950’li yıllarda ilk olarak kardeşi Hamit Bey, sonra da kendisi girer. Demokrat Parti İl Başkanı olarak başlayan siyasi hayatı 1965, 1969, 1973, 1977 yıllarındaki milletvekillikleriyle devam eder.

1965 yılında Süleyman Demirel ile Meclis’e giren Kinyas Kartal çizgisini hiçbir zaman bozmadan son seçimi olacak olan 1987 seçimlerine kadar Adalet Partisi ve Doğruiyol Partisi’nde milletvekillik yapar. Dört dönem bulunduğı Meclis’te en yaşlı üye olma sıfatıyla da Geçici Meclis Başkanlığı yapmıştır. Türkiye’deki büyük aşiretlerden birinin reisi olduğu için seçimlerde oy potansiyeli bakımından önemli bir gücü elinde bulundurmaktadır. Elindeki gücü aşiret üyelerine faydalı olabilmek için kullanmıştır. 1991 yılında vefat eden Kartal, uzlaştııcı bir kişiliğe sahip aynı zamanda çok zeki, esprili, kültürlü, çalışkan ve disiplinlidir. Son yüzyılda Doğu Anadolu’da yaşamış önemli bir aşiret reisidir.

Anahtar Kelimeler: Kinyas Kartal, Türk Siyaseti, Aşiret, Van.

Sayfa Adedi : 122

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Master School Thesis

Gönül EBİRİ

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
JULY 2018

KİNYAS KARTAL'S LIFE AND POLITICAL ACTIVITIES

ABSTRACT

Kinyas Kartal was a widely known and respected man by many both in Turkey and the East. Kinyas who was born 1990 in a village of Iğdir(Torun Köyü) worked as a captain during the charism in Russia. In consequence of the violence happened after the Bolshevik Revolution of 1917 and the pressure of Armenians, first his tribe and then he himself moved to Turkey in 1920's. They settled in Dibekduzu village, Van. He began to lead the family after his uncle Huseyin had passed away. After the Sheik Sait Rebellion in 1925, he was expelled to the West as a result of the policy carried out against the Sheiks and the landlords. Kartal whose life was always in exiles was expelled also in 1937 and 1960. During 1950's, first his brother sir Hamit and then he himself went into politics.

In 1965, Süleyman Demirel and Kinyas in the Parliament did not break the line of Kartal at all, and he made a parliamentary election in 1987 elections and Doğruiyol Party. In the capacity of being the largest member of the Assembly, the Presidency of the Assembly came in four years. We can choose to testimony from tribal elders in Turkey. To be useful to the tribe members of the tribe. Having passed away in 1991, Kartal is very intelligent, humorous, cultured, hardworking and disciplined to have a compromising personality. He is an important tribal leader who lived in Eastern Anatolia.

Keywords: Kinyas Kartal, Turkish Political, Tribe, Van.

Quantity Of Page : 122

Scientific Director : Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. KİNYAS KARTAL' IN HAYATI	4
1.1. Ailesi ve Çocukluğu.....	4
1.2. Gençliği ve Mesleki Hayatı	7
1.3. Türkiye'ye Gelişi.....	10
İKİNCİ BÖLÜM.....	15
2.TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ GELİŞMELER VE KİNYAS KARTAL.....	15
2.1. Brukan Aşireti ve Kinyas Kartal	15
1.2. 1925 Şeyh Sait İsyanı ve Kinyas Kartal	17
1.3. 1945 Toprak Yasası ve Kinyas Kartal.....	21
1.4. Köy Enstitüleri ve Kinyas Kartal	25
1.5. Demokrat Parti Dönemi ve Kartal Ailesi	29
1.6. 1960 İhtilali ve Kinyas Kartal	33
1.7. Sivas Kampı ve 55'ler	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	42
3. KİNYAS KARTAL'IN SİYASİ FAALİYETLERİ ve TÜRK SİYASETİNDEKİ ROLÜ.....	42
3.1. Siyasete Giriş.....	42
3.2. 1965, 1969, 1973, 1977 Seçimleri ve Geçici Meclis Başkanlığı Yılları	42
3.3.1980 Darbesi ve Kinyas Kartal.....	45
3.4. Kinyas Kartal ve Meclis Faaliyetleri	49
3.5. Kinyas Kartal'ın Kişiliği ve Türk Siyasetindeki Rolü	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	61
4.YAKINLARININ ve TANIDIKLARININ DİLİNDEN KİNYAS KARTAL	61
Nadir Kartal	61

Perihan Kartal	66
Ömer Kartal	71
Halit Kartal	73
Cevdet Kartal	75
Burhan Kartal	76
Hakan Kartal	77
Muzaffer Kartal	78
Tahir Kızıltaş	80
Süleyman Aytin	81
Mehmet Oğuzyer	87
Esat Kırathioğlu	88
Fethullah Erbaş	95
Mikail Aydemir	100
Abdülilah Fırat	102
Turan Haydaroglu	106
Şahabettin Öztürk	107
SONUÇ	109
KAYNAKLAR	112
EKLER	117

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda verilmiştir:

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e.

Adı Geçen Eser

a.g.m

Adı Geçen Makale

a.g.t.

Adı Geçen Tez

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

ANAP

Anavatan Partisi

AP

Adalet Partisi

BP

Birlik Partisi

BMM

Birleşmiş Milletler Meclisi

C.

Cilt

CGP

Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

CMP

Cumhuriyetçi Millet Partisi

CP

Cumhuriyetçi Parti

DP

Demokrat Parti

GP

Güven Partisi

MGK

Milli Güvenlik Kurulu

MGP

Milli Güven Partisi

MHP

Milliyetçi Hareket Partisi

MP

Millet Partisi

MSP

Milli Selamet Partisi

S.

Sayı

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

v.d.

Ve Diğerleri

YSK

Yüksek Seçim Kurulu

ÖNSÖZ

Kinyas Kartal'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri adlı tez çalışmamız TBMM'de dört dönem milletvekillik yapmış, Türkiye'nin ve Van'ın büyük aşiretlerinden olan Brukan Aşireti'nin lideri Kinyas Kartal'ın tarih çalışmalarındaki yerini alması bakımından önemlidir. Tarihe ve siyasete etki etmiş değerli şahsiyetleri araştırıp insanların yararlanabileceği kaynaklar haline getirmek bir tarihçinin yapması gereken en elzem çalışmalardandır.

1900'lü yıllarda Rusya'dan aşiretiyle beraber göç ederek Türkiye'ye gelip Van'a yerleşen Kinyas Kartal yaşamı boyunca birçok zorlukla karşılaşmıştır. Buna rağmen pozitif düşünceli, güçlü, kararlı, samimi, vefalı bir kişiliğe sahiptir. Bu gibi özellikleri onun farklı olmasına toplum tarafından sevilmesine toplumun ona saygı duymasına etki etmiştir. Siyasette ise ılımlı tavırları dikkat çekmiştir. Uzlaştırıcı, birleştiricidir. Ayrımcı değildir. O, Süleyman Demirel'in "Kinyas Ağa" sıdır. Yaşına ve fikirlerine önem verdiği en kıdemli siyasetçisidir. 1965 yılında aktif siyasete atılan Kinyas Kartal, Adalet Parti'si ve Doğruiyol Parti'sinde milletvekillik yapmıştır. 1987 seçimlerine kadar çizgisini bozmadan Demirel ile siyasete devam etmiştir. 1987 seçimlerinde yeni baraj sistemi yüzünden seçimi kaybetmiş ve siyaseti bırakmıştır.

Hayatı ve yarattığı değerler ile yaşadığı çevrede ve Türkiye siyasetinde önemli bir figür olan Kinyas Kartal'ın hayatının akademik manada çalışılmasının tarih araştırmaları açısından ve bilhassa bölge tarihi açısından önem ihtiva ettiğini düşünüyoruz. Böyle bir tarihi kişiliğin hayatı etrafında şekillenecek olan bu çalışma ile genel manada Türkiye'nin yerel manada ise Kinyas Kartal'ın yaşadığı bölgenin bir hikâyesini ortaya çıkarmayı hedefledik.

Her çalışmanın kendi içinde bir takım eksiklikler ve hatalar barındırdığını biliyoruz. Bütün eksiklikleriyle beraber yukarıda belirttiğimiz hedefimize ulaşmak için uzun süren araştırmalar ve okumalar sonucu bu tez ortaya çıktı.

Tespitlerimize dayanarak Kartal'ın üyesi olduğu aşiretin adının kullanımı üzerinde birlikteliğin olmadığı sonucuna vardık. Kullanımı Burukan, Bruki, Bıruki, Brukan gibi farklı şekillerde geçmektedir. Tezimizin bütünlüğünü sağlamak amacıyla biz bir tek kullanım şekli belirledik. Çalışmalarımız ve yaptığımız görüşmeleri de

referans olarak aşiret adı olarak Brukan Aşireti, aşiret üyesi olarak Bruki ve genel topluluk adını belirtmek için Brukiler ifadelerini kullandık.

Çalışmamızın giriş kısmında Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkasların durumunu ve yaşanan göçlerin nedenini kısaca özetlemeye çalıştık.

Birinci bölümde hayatı, gençliği, Türkiye'ye gelişi hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye'deki siyasi gelişmeler ve Kinyas Kartal'ın yaşamına etkileri irdelenmeye çalışılmıştır. Kinyas Kartal ve aşiretin Türkiye'ye gelişinden 1960 İhtilali sonrası yaşadığı sürgüne kadar olan kısmı bu bölümde paylaşılmıştır.

Üçüncü bölümde ise siyasi hayatına giriş yaparak milletvekillik yaptığı yıllara ait bilgilere yer verilmiştir. Siyasi hayatının bitişi ve kişiliği hakkında verilen bilgilerden sonra Kinyas Kartal'ın Türk siyaseti açısından önemi anlatılarak bu bölüm de bitirilmiştir.

Dördüncü ve son kısımda ailesi ve tanıdıklarıyla yapılan görüşmeler olduğu gibi aktarılmıştır.

Sonuç kısmında ise Kinyas Kartal'ın siyasetteki ilerleyişi anlatılmıştır. Türkiye'deki büyük bir aşiretin reisi olması ona büyük bir güç kazandırmıştır. Sahip olduğu oy potansiyeli siyasi hayatını kolaylaştırmıştır. Nasıl ki günümüzde cemaatler, sivil toplum kuruluşları oy potansiyelleri bakımından seçimlere etki edebiliyorsa aynı durum o yıllarda da geçerlidir. Sahip olduğu karizmatik liderlik özelliği, zekâsı, kadirşinaslığı, vefası, uzlaştırıcılığı, birleştiriciliği sayesinde daha önce pek az liderin yapabildiğini yapmıştır. Ülkede hükümet bunalımlarının yaşandığı siyasi birlikteliğin sağlanamadığı yıllarda Kinyas Kartal koskocaman aşireti bir arada tutmuş ve istikrarı sağlamıştır.

Çalışmaya her konuda katkıda bulunan, sınırsız desteğini çok yoğun programına rağmen esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Bekir Koçlar'a; manevi desteği ve tavsiyeleriyle bana yol gösteren kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Sait Ebinç'e; çalışmamızda her türlü kolaylığı sağlayan çocuklarına, özellikle Nadir, Ömer ve dünyalar tatlısı Perihan Kartal'a; kaynaklara ulaşma hususunda yardımlarından dolayı Burhan Kartal'a; maddi desteklerinden dolayı Van Yüzüncü

Yıl Üniversitesi BAP Birimi'ne ve her zaman yanımda olan maddi, manevi destekleriyle zorlu yolları aşmamı sağlayan canım aileme teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca süregelen anlaşmazlıkları diyalog ile çözemeyen, savaşla beslenen bütçesini sattığı teknolojik silahlarla daha da şişiren, uygar dünyanın medeni ülkeleri birçok savaşın çıkma nedenlerinden olmuştur. Bazen kendi aralarında bazen de dünya genelinde çıkardıkları güç savaşları yalnız onları etkilememiş yarattığı tahribatlar genel sonuçlara da sebep olmuştur.

Bunlar arasında bulunan Birinci Dünya Savaşı, Avrupa Devletleri'nin uluslararası güç ve rekabet mücadelesinde ortaya çıkan sorunları savaş aracıyla çözme davranışlarının sonucu olarak çıkmıştır. Bu devletlerin kendi çıkar ve amaçları doğrultusunda yaptıkları anlaşmalarla kurdukları ittifak grupları savaşın çıkmasının en önemli sebeplerinden biridir. Avusturya ile Rusya'nın Balkanlara hâkim olma mücadelesi, iki blok arasındaki gerginliği arttıran bir başka sebeptir.¹

1900'lü yıllarda eski gücünü kaybetmiş olan Osmanlı Devleti, Yavuz ve Midilli isimli gemilerinin Rus kıyılarını topa tutmasıyla Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Balkanlarda ve Kafkaslarda son bir asır içerisinde kaybedilen topraklarını almayı planlayan dönemin İttihat ve Terakki yöneticileri böylece geri dönülemez bir yola girmişlerdir. Karadeniz'de Türk ve Rus donanmaları arasında meydana gelen çatışma sonrası özellikle Doğu'da Türk sınırları ötesinde Rusların faaliyetleri oldukça artmıştır. Kafkasya'dan Türkiye'ye gelen ana doğrultulardaki yollar üzerinde ve sınır yakınlarında piyade, süvari ve topçudan oluşan Rus kuvvetlerinin toplanmakta olduğu öğrenilmiştir. Bunlardan Sarıkamış ve batısıyla Oltu bölgesinde toplanan Rus kuvvetleri oldukça fazla durumdadır. Rus orduları 1 Kasım 1914 sabahı beş koldan saldırıya geçmişler ve savaşı başlatmışlardır.²

Ruslar da Osmanlı Devleti de bazı amaçlarla bu savaşa girmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin, Kafkasya'da giriştikleri muharebelerinin amacının üç aşamalı olarak gelişmesi planlanmaktadır. Birincisi, 1877–78 Savaşı sonunda Ruslara bırakılmış olan Batum, Ardahan ve Kars'ın geri alınmasıdır. İkinci olarak ise önceki savaşlarda Ruslara kaptırılmış olan Kafkas halkının ve en çok Müslümanları Rus

¹ Ahmet Hurşit Tolon, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları Ve Sevr'e Giden Yol*, Atatürk Araştırma Merkezi 2006, 26.

² Gökhan Durak, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Kafkas Siyaseti ve Sarıkamış Harekâtı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart 2015, 510.

boyunduruğundan kurtarmak hedeflenmektedir. Üçüncü aşamaya gelince Hazar Denizi dolaylarında Orta Asya'da yaşayan Türklerle temasa geçerek "Turan" planını gerçekleştirmek amaçlanmaktadır.

Rusya'nın, Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne yönelmiş olduğu ve Birinci Dünya savaşında da yönelteceği savaşların amacı da üç aşamalıdır. Birinci aşama Doğu Anadolu'yu istila ederek güneyde İskenderun'dan Akdeniz'e ulaşmak, ikinci aşama Karadeniz'de Trabzon'u aldıktan sonra kıyı yolu ile İstanbul'a kadar uzanmaktır. Üçüncü aşamaya gelince, Doğu Anadolu yönünden ve Dicle-Fırat havzasından Basra Körfezi'ne çıkmaktır. Birinci ve ikinci aşamalarda Rusya, Balkanlarda yaptığı gibi Hristiyan halkın ve en çok Ermenilerin hamiliğini üstlenmektedir. Üçüncü aşamadaki çıkarları İngiliz çıkarları ile çatışmaktadır. Bu nedenle Rusya, İtilaf devletleri tarafında bulunduğu için bu amaçtan şimdilik vazgeçmiş gibi görünmektedir ancak uzun vadede bunu hedefleri arasında tutmayı sürdürmektedir.³

Birinci Dünya Savaşı'nın iki müttefiki olan Almanya ve Osmanlı Devleti savaşa katılırken Rusya ile İngiliz İmparatorluğu içindeki Müslümanları ayaklandırmanın bu iki devlete büyük sıkıntılar çıkaracağını ümit etmişlerdir. Çünkü Osmanlı Padişahının Halifelik sıfatı ve bu sıfatla Müslümanlık âleminin dinsel lideri olması dolayısıyla Cihadı Mukaddes ilan edildiği takdirde bütün Müslümanlığın Hristiyanlara karşı ayaklanacağı düşünülmüştür. Şeyhülislam 23 Kasım 1914'te Cihadı Mukaddes ilan ederek Kırım, Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika Müslümanlarını Hristiyan milletler olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa davet etmiştir. Fakat bundan hiçbir sonuç çıkmamıştır. Irak'ta Türk askeri sadece İngiliz kurşunu ile değil, Müslüman Arap'ın kurşunu ile de çölde şehit düşecektir. Hint Müslümanları ise, Irak ve Mısır cephelerinde Halifenin Müslüman Türk askerine karşı çarpışmakta tereddüt göstermeyecektir.⁴

Konumuzla alakalı olan Kafkas Cephesi'nde savaşlar 1 Kasım 1914'de Rus saldırılarıyla başlamıştır. Osmanlı ordusu bu saldırıları başarıyla durdurmuştur. Enver Paşa, 20 Aralık 1914' te 150.000 kişilik bir kuvvetle Sarıkamış Urmiye istikametinde taarruz emri vermiştir. Taarruz, Ocak 1915'e kadar devam etmiştir.

³ Gökhan Durak, a.g.m, 508.

⁴ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, 2010, 147.

Yoksulluk, soğuk, açlık ve tifüs sebebiyle 90.000 Mehmetçik şehit olmuştur. Türk ordusu bu cephede düşmandan ziyade doğa ile savaşmıştır. Rusların arkası çevrilememiş ve plan gerçekleşmemiştir. Ruslar güneye sarkarak Malazgirt – Van bölgesine kadar uzanmışlardır. Bu bölgedeki askerlere Karadeniz’deki Rus donanması yüzünden Karadeniz’den yardım gönderilememiştir. Ocak 1916’da Kafkaslar’ daki Rus ordusu yeni bir saldırıya geçerek 16 Şubat’ta Erzurum’u ele geçirmiş ve Anadolu yolunu açmıştır. Nisan ayında Trabzon, temmuzda ise Erzincan ve Muş düşmüştür.⁵

Yıllarca süren Rus baskılarına karşılık Kafkasyalılar ilk direniş hareketlerini 1783’ten sonraki yıllarda, İmam Mansur önderliğinde başlatmıştır. Kafkas ahalisinin, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında, Rusya’ya karşı ayaklanması, bu direniş hareketleri arasındadır. Osmanlı Devleti, Rus işgali ile birlikte vatanlarını terk etmek zorunda kalan, Müslüman halkı kabul etmiş ve ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirerek ihtiyaçlarının giderilmesine çalışmıştır.⁶

Ruslar tarafından Oltu, Sarıkamış ve Kağızman’a yerleştirilen Ermeni çeteleri; silahlandırılarak savunmasız Müslüman köylere saldırmalarına zemin hazırlamıştır. Birçok köy savaş sonrasında yakılmış veya harap edilmiştir. Halk Rusların ve daha çokta Ermeni çeteleri zulmünden korkarak varını yoğunu bırakıp, Erzurum doğrultusunda göç etmeye koyulmuştur.⁷

Rus ve Ermeni baskılarına dayanamayıp göç ederek Van’a gelip yerleşecek olan göçmenler arasında Kinyas Kartal ve ailesi de bulunmaktadır. Kinyas Kartal, Rus ordusunda eğitim almış ve yine Rus ordusunda bazı görevlerde bulunmuş asker kökenli Van’ın önemli siyasi figürlerinden biridir. Çarlık Rusyası’nda çok da büyük sorunlarla karşılaşmayan ama 1917 Bolşevik Devrimi sonrası sıkıntılarla karşılaşan Kartal, Kafkaslarda daha fazla kalamamıştır. Türkiye’ye gelerek ailesinin yanına Van’a yerleşmiştir. Kinyas Kartal, 1965 yılında siyasete atılmış ve dört dönem Van Milletvekili olarak TBMM’de görev almıştır.

⁵ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, 98.

⁶ Sinan Ateş, “Birinci Dünya Savaşı ve Kafkasya”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 2, Sayı 5, 2013, 171.

⁷ Salih Güven, *Kara Düşen Sarıkamış*, Görsel Matbaacılık, İstanbul 2013, 32.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KİNYAS KARTAL' IN HAYATI

1.1. Ailesi ve Çocukluğu

Kinyas Kartal'ın doğum tarihi konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Nüfus cüzdanında doğum tarihi olarak 1316 (1900) gösterilmektedir. 1981 yılında nüfus cüzdanı değişince doğum tarihi olarak 1900 yılı kullanılır. Bazı kaynaklarda 1899 yılında doğduğu söylenir. Iğdır'a bağlı devlet çiftliklerinde, Toran kentinde doğar. Daha önce bu topraklar İran devletine ait iken devletlerarasındaki sınır değişikliği yüzünden Rusya'ya bırakılır. Bu vesile ile Rusya tabiiyetinde doğar.⁸ Mecliste bulunan mazbata bilgilerinde ise doğum yeri Iğdır'ın Torun köyü diye geçmektedir.⁹ Babası Bedir Bey'dir. Bedir Bey, Fethi Bey' in dört oğlundan en küçüğüdür. Zengin, etkin ve güçlü bir kişidir. Babası Kinyas Bey'in eğitimine çok önem vermiştir. İlk ve orta öğrenimini Torinkent'te tamamladıktan sonra babası onu Kiev'de askeri lisesine yazdırmıştır. Kinyas Bey'in dört erkek bir kız olmak üzere beş tane kardeşi vardır. Annesi 1291-1977 yılları arasında yaşamış olan Pero Hanım'dır. Kendisini şöyle tanıtmış: *"Ben Pero'yum, Ahmet Ağa'nın oğlu Beko'nun kızıyım. Onun babası Ahmet Ağa'nın torunuyum. Dılxeri Aşireti torunu Meto Bey'in soyundanım. Biri kız, beş erkek, altı çocuk annesiyim."* Kocası Bedir Bey'i Birinci Dünya Savaşı'nın olduğu yıllarda Düğün Dağındaki bir çatışma sonrasında kaybeder. 9. Fırka Komutanı Rüştü Paşa'dan Pero Hanım'a eşinin şahadetini belgeleyen bir belge verilir. İsterse bu belgeyle emekli maaşı alabileceğini söyler. Pero Hanım bu öneriyi *"Ben kocam için kan parası mı isteyeceğim"* diyerek reddeder. Eşinden kalan mal varlığını (2000 koyun ve 30 deve) korur ve aile reisi olur Pero Hanım.¹⁰ Tüm ısrarlara rağmen yeniden evlenmez. Daha çalışkan, cesur ve otoriter bir kadın olmuştur. Tek kızı Verde Hanım'ı kayını Nadir Bey'in oğlu Ahmet Bey'le evlendirir. Böylece damadının da desteğini alarak düzenini devam ettirir.

⁸ Kaya Çelebi, *Doğunun Yıldızı Van(Bütün Yönleriyle)*, İstanbul, 1990, 357.

⁹ TBMM Arşivi E- Kaynaklar, <https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/index.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018.

¹⁰ Burhan Kartal, *Sosyolojik Açıdan Bruki Aşireti ve Kinyas Kartal*, Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, 243.

Kinyas Kartal'ın dedesi Fethi Bey ile ilgili bilgilere Kinyas Bey'in anılarından ulaşmaktayız. Fethi Bey ile ilgili olarak şunları söylemektedir: *“Dedem Fethi Beyin komutanlık yaptığı bizim Brukan aşiretinin meydana getirdiği süvari alayı 93 Harbinde Ruslarla beraber iştirak etmek zorunda kalıyor. Aşiret büyükleri aralarında karar alıyorlar, dedem Fethi Bey askerlerine emir vermiş savaş alanına girince hepsi Osmanlı tarafına geçip Ruslara ateş açmışlar. Durumu anlayan Rus yönetimi Dedem Fethi Bey'in ortadan kaldırmak için Doğubayazıt'taki komutana verilmek üzere onunla bir zarf göndermiş. Yaptıkları plana göre dedem zarfı verdikten sonra aşiretinin dışında bir bölgede öldürülmüş olacaktı. Durumu anlayan dedem canını kurtarmasını beceriyor. Daha sonraaşiret alayımız Türk kuvvetleriyle birleşiyor. Bunları daha sonra amcam rahmetli anlatmıştı.”*¹¹ diye ekler.

Kinyas Kartal'ın babası, 1915'te Kafkasya Cephesi'ndeki Ordu Komutanı'nın Enver Paşa olduğunu belirtir. Babası Kinyas Bey'i, Rüştü Paşa ile tanıştırdıktan üç gün sonra şehit olmuştur. Babası Bedir Bey'in şehit düştüğü vakitler Türk askerleri o cepheden ayrılmıştır. Kartal bu olayı anılarında şöyle anlatır: *“Okul öğrencisi olduğum yıllarda Paskalya münasebetiyle köydeki evimize gelmişim. O yıllarda Sarıkamış'ta ordularımız “General Kış” a yenilmişti. Büyük milletlerin tarihinde bu tür acı hatıralar olabiliyor. Enver Paşa hareketinden sonra askerlerimiz donmuş silahları yerde kalmıştı. Bölge halkı bu silahları topluyor aşiretlere satıyordu. Bu silahlardan 6 at yükü tüfek de bizim aşirete getirilmişti. Rahmetli babam köylüler adına pazarlık yaparak satın alıyordu. Babamın amcasının oğlu Mehmet Bey de babamın yanında idi. Mehmet Bey bir silah seçti ve babama “bu silahı size alalım” dedi. Silahın dipçiğinin üzerinde kan izi vardı. “Mehmet “dedi babam, “ Bu silahta Türk kanı var. Benim içim ecdadın gelsin. Onların safında çarpışmak bana nasip olsun, gâvurları kırıp şehit olayım.” Bu sözleri söylediği zaman bu dileğinin medetin vuku bulması mümkün değildi. Allah babamın duasını kabul etti. 9. Kafkas Fırkasında dövüşürken babam Ermeni kurşunu ile şehit oldu.”*¹²

Kinyas Kartal'ın soyu ile ilgili olarak ancak beş nesil öncesine gidebilmekteyiz. Soyu, Şemdin Ağa'dan başlar sırasıyla Mehmet (Mamed), Nadir,

¹¹ Kinyas Kartal, *Erivan'dan Van'a Hatıralarım*, Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi Genel Başkanlık Özel, Ankara, 1987, 13.

¹² Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 19.

Fethi ve babası Bedir Bey'e kadar gider. Kardeşleri ise Hamit, Hacı Bala, Hacı Bari, İslam ve Verde'dir. Çocukları sırasıyla Bedir, Perihan, Nadir, Aslı, Neriman, Leman, Bekir, Ömer, İnci ve Şahin'dir.¹³Emin Çölaşan'la 1987 yılında yaptığı bir söyleşide “9 çocuğum ve 21 torunum var ayrıca ailemiz beş bin kişi kadardır. Bildiğim yabancı diller: Rusça, Fransızca, biraz Almanca, Arapça ”¹⁴ demiştir. Ailede eğitilmiş insan sayısı oldukça fazladır. Aileden birçok kişi ikinci bir dil bilmektedir. Mesela, Burhan Kartal, İngilizce; İrfan Kartal, Almanca; Eşi Semra Kartal, Fransızca bilmektedir.¹⁵Örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Sayıları oldukça fazladır. Çünkü aile için eğitim önemlidir. Kinyas Kartal'ın onlara en büyük mirası eğitim olmuştur. O “Bir keçiniz bile varsa onu satın çocuklarınızı okutun ”¹⁶ diyecek kadar bu konuya önem veren bir insandır.

Kinyas Kartal, Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye'ye geldiği zaman ülke karışık bir haldedir. Rusya'dan firar eder. O yıllarda sınırlarda günümüzdeki gibi güvenlik çok sıkı olmadığı için ailesinin yanına gelebilmiştir.¹⁷ Tam olarak ne zaman geldiğini nasıl geldiğini gösteren belgelere ulaşamadık. Daha sonra kendisine yerleşim izni verilecektir. Türk vatandaşı olabilecektir.

Görüştüğümüz kişilerden Bruhan aşireti hakkında bilgi aldığımız Halit Kartal ve Tahir Kızıldaş, Kinyas Kartal'ın soyunun Şemdin Ağa'ya dayandığını söylemiştir. Uzun yıllar önce Diyarbakır Karacadağ'da yaşayan Şemdin Ağa ve aşireti Osmanlı Devleti ile aralarında anlaşmazlık çıkınca Kafkasya'ya kadar uzanacak bir göç yaşamak zorunda kalmıştır. Şemdin Ağa'dan sonra soy sıralaması sırayla Mamed (Mehmet), Nadir, Fethi ve Bedir Bey'den oluşmaktadır. Kinyas Kartal'ın babası Bedir Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin askerleri ile beraber Ermenilere karşı savaşırken Ermeniler tarafından şehit edilmiştir. O dönemde Rusya da yaşanan Bolşevik İhtilali sonrası aşiret baskılara daha fazla dayanamamış ve göç başlamıştır. Bir kısmı Türkiye'ye göç ederken diğer bir kısmı ise İran'a göç etmiştir. Sonra bunların çoğu Türkiye'de yine bir araya gelecektir. Kinyas Kartal'ın ailesi kendisinden önce Van'a gelip Dibekdüzü köyüne yerleşecektir. Kinyas Kartal ise ailesinin yardımıyla Van'a

¹³ Ömer Kartal ile 16.08.2017 Tarihinde Yaptığımız Söyleşi.

¹⁴ Emin Çölaşan, “Pazar Sohbeti”, Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

¹⁵ Kaya Çelebi, a.g.e., 356,357,358.

¹⁶ Burhan Kartal, a.g.e., 239.

¹⁷ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

gelmiştir. Yanında Rus bir generalin kızı olan Viktorya ile beraber gelmiştir. Viktorya, Kinyas Bey'i çok sevdiği için bırakmak istememiş ve beraber Van'a gelmişlerdir.¹⁸

Anlatılan olayların doğruluğu kesin olmamakla birlikte genel olarak aile büyüklerinin anlattığı şeyler benzerdir. Şemdin Ağa'nın Türkiye'den gidişinin çok farklı sebepleri vardır. Ama olaylarda anlatılan kişiler aynıdır.

1.2. Gençliği ve Mesleki Hayatı

Kinyas Kartal, asker bir babanın oğludur. Babası oğlunun aynı kendisi gibi asker olmasını istemektedir. *“Seni subay yapacağım. Ama süvari olacaksın. Atının nalları gümüş olacak. Çivilerini altından vurduracağım”*¹⁹ dermiş her zaman. Babasını çok seven ve onun cesaretiyle övünen Kinyas Kartal onun kahramanlığını *“Babam ecdat kanı ile onurlanmış silahını Kafkas cephesinde kullanıp, henüz şehit olmadan bu silahla ilgili yaşadığımız bir olayı hatırlıyorum”* diyerek anlatır ve devam eder: *“O yıl ilkbaharda çadırlarımızda 5 erkek 1 kız kardeş oturuyorduk. Kahvaltıdan henüz kalkmıştık. Babam da aramızdaydı. Çadırlarımızdan 1-2 km. ötede sığırlarımız yayılmıştı. Sonra birilerinin bunları kovaladığını gördük. Babam benden silahını istedi bir iki el ateş etti ve dereye doğru indi. Ancak dereye inince bunun bir Ermeni pususu olduğunu anladık. Ermeniler tuzak kurmuş, Azerileri de bu dereye çekmişti. Aşiretimizden bir anda dereye 1000-1500 süvari indi, çetin bir çatışma oldu. Azerilerin ve bizim sürülerimizi kurtarmıştık. Dostluklar yenilendi. Babam bu silaha bu çatışmada veda etti. Martini ateş edince çok duman çıkarıyordu. Bundan sonra çaplı aldı ve onu kullandı.”*²⁰

Kinyas Kartal'ın gençliği Rusya'da Ruslarla beraber geçtiği için anılarının çoğunda Ruslarla yaşadıklarını anlatmıştır. Gençlik yıllarında hem Rusları hem Ermenileri tanıma fırsatı bulmuştur.

Ruslar, İran'ın ve Osmanlı Devleti'nin Kafkaslara doğru ilerlemelerini ve Müslüman toplulukları kurtarmak teşebbüslerini önlemek için tampon Ermeni

¹⁸Halit Kartal ile 29.04.2017 ve Tahir Kızıltaş ile 26.04.2017 Tarihlerinde Yaptığımız Söyleşiler.

¹⁹ Kinyas Kartal, a.g.e., 7.

²⁰ Kinyas Kartal, a.g.e., 20.

Devleti'ni kurmuştur. Rus yönetimi sırtını Kafkasya'da oluşturduğu yapay "azınlıklara ve etniklere" dayayarak kalabalık Türk nüfusu kontrol altında tutmakta ve bölgenin dini ve milli çehresini değiştirmeye yönelik "etniksel politikalar" uygulamaktadır.²¹Rusya, sınırları dâhilinde yaşayan milletleri, Panslavizm, Çarlık ve Ortodoksluk altında toplamayı hedef edinmiştir. Ancak Müslüman topluluklarının Ruslaştırılmayacağı gerçeğini gören Rus Çarlığı önceden olduğu gibi 1877-1878 savaşında işgal ettiği Anadolu ve Kafkas topraklarında meskûn ahaliyi göç etmeye zorlamıştır. Rusların bu politikası sonucu 1877-1900 yılları arasında Kuban, Kırım, Kafkasya, Batum, Sohum ve Kars civarından Anadolu'ya en az 300.000 göçmen gelmiştir. Bu göçmenler, Babıali tarafından Doğu ve Orta Anadolu'da iskân edilmeye çalışılmıştır.²²Bu politikalardan Kürtler de payını almış ve Kafkasya'yı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Kinyas Kartal, *"Ben Askeri Lisede okuduğum yıllarda Erzurum Rus birlikleri tarafından işgal edilmişti. Dışarıda Rus askerleri zafer şenlikleri yaparken Erzurum ve Kafkasya halkından Ermeniler de onlara katılırdı. Ben her gece yatağıma girer yorganımı başıma çeker sabaha kadar ağlardım. O dönemde bizim kuşağımızda din, terbiye ve eğitimin temeli idi. Dini duygularımız adeta milli duygularımızın yerini almıştı. Dini duygularımız milli duygularımızdan çok evvel geliştirdi. Biz hepimiz Kafkasyalı, Erzurumlu Müslümanlardık. Bize Müslüman olduğumuz için cephe alınmıştı. Müslüman olmayanlar birbirlerine arka çıkıyorlardı. Benim Kafkasya'dan Erzurum'un acısını duymam çok tabii idi"*²³diyerek o yıllarda yaşananları açıkça gözler önüne sermektedir.

Kinyas Kartal, Ruslar ve Ermeniler için ezeli ve ebedi düşman tabirlerini kullanmıştır. Her ikisi de Hristiyan olduğu için birbirlerine arka çıkmaktadırlar. Ermeni ayaklanmalarının ve taşkınlıklarının arkasında büyük çapta Rus desteğinin olduğunu söylemiştir. Ermenilerin iki türüdür. Bunlar başlangıçtan beri komşuları olan Ermeniler ve Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını terk edip gelenlerdir. Bunlara kahdogam olarak anılmaktadır. Bütün huzursuzluğu çıkaran bunlardır. Çetecilik

²¹ İsmail Mehmetov, *Türk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2009, 488.

²² Nedim İpek, "Balkanlar, Girit ve Kafkaslar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskân Birimlerinin Kuruluşu(1879-1912)", *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Isparta 1995, 202.

²³ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 15.

yapmış insanları öldürmüşlerdir. Geceleri çadırları basıp insanları öldürdüklerini, hayvan sürülerini toplu halde imha ettiklerini²⁴ Kinyas Kartal anılarında anlatmaktadır. Devamında ise “ *Gençlerimiz onları tahrik edip olaylara sokanların ilkin inanç yapılarına baksınlar. Allah’ını inkar eden dini uyuşturucu afyon kabul eden zihniyetin sonu kendi başını yemektir*”²⁵diyerek gençlerin karşılaşacakları tehlikelere karşı onları uyarmıştır.

Hem Çarlık Rusya’sında hem de Bolşevik yönetimi altında yaşayan Kartal, iki yönetimi karşılaştırmıştır. Çarlık Rusya’sının koyu Ortodoks olduğu için dinin ne olduğunu bildiğini, bu yüzden diğer dinlere karşı saygılı olduğunu söylemiştir. İhtilal sonrası gelen yönetimin tutumlarını beğenmediğini ifade etmiştir. Ruslarla ve Komünistlerle elbirliğinde(işbirliğinde) bulunmadığını da²⁶ belirtmiştir. Çar devrinde solcu olduğunu söyleyen Kartal, “*Türkiye’ye geldikten sonra baktım ki, bizim memleketteki solcular devlet düşmanındırlar. Solculuğum Rusya’da idi. Ondan sonra ben oldum sağcı*” diyerek değişen siyasi görüşünün de nedenini belirtiyor.²⁷ Devamında da “*25 yaşına kadar komünist olmayan eşşektir. 25 yaşından sonra komünist olan ise eşşoğlueşşektir*” diyerek komünistlere ve sol görüşlülere tepkisini gösterir. “*Ben bu lafı kullanırım ama patentini bana ait değildir. Benden önce kullanılmıştır*”²⁸ diye de ekler.

İhtilal yıllarındaki karışıklığı anlatan Kartal, o yıllarda Kiev’den Erivan’a dönmek istediğini söylemektedir. Şartlar buna müsait olmayınca Azerbaycan’ın Bakü şehrinde Harp okuluna gitmiştir. İki yıl sonra mezun olmuştur. Bir süre Bakü’de kaldıktan sonra Sovyet ordusu ile İran’a gitmiştir. Kazvin bölgesinde bir süre kalmıştır. Sonrasında kendi isteğiyle Erivan’ın, Nahçıvan Bölgesi Askeri Komiserliğine atanmıştır.²⁹

Enver Paşa ile Harp Okulu öğrencisi iken karşılaşmıştır. Bakü’de Büyük Tiyatro’da, Kur’an-ı Kerim aleyhinde bir tartışma olmuştur. Bu toplantıda Enver Paşa, Kur’an-ı Kerim’i güzel bir üslupla müdafaa etmiştir. Kafkasya’daki bazı

²⁴ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 20.

²⁵ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 20.

²⁶ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 16.

²⁷ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

²⁸ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

²⁹ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 8.

Türklerin, hayatını onun yolunda gözünü kırpmadan verdiği fakat açlık, yokluk ve kış şartları yüzünden başarısızlık yaşadığını anlatmıştır. Bu dönemde yaşanan zorluklar ise “*Ecdat milli çıkarlar için atların terkisindeki arpaları çok yemiş, buğday kavurgayla karnını doyurmuştur.*”³⁰ diyerek anlatmıştır.

Kinyas Kartal, çiftçilik yapmış ve ticaretle uğraşmıştır.³¹ Yaptığı tek iş vekillik olmayan Kinyas Bey, ticaretle oldukça başarılıdır. Biçerdöver bayiliği, manifatura bayiliği, petrolleri, otelleri, cumhuriyet caddesinde dükkânları bulunmaktaydı. Şam’a, Halep’e koyun ihracatı, Rusya’ya sığır ihracatı yapmıştır.³²

1.3. Türkiye’ye Gelişi

Kinyas Kartal ve aşiretinin göç ettiği yıllarda Osmanlı sancağının bir bölgeden çekilmesi aynı zamanda o bölgede yaşayan Müslüman halkın zor durumda kalması ile sonuçlanmaktadır. Sınırlarını genişleten Rusya, o topraklarda bulunan Müslüman nüfusa karşı olumsuz tavır takınır ve onları göç etmeye zorlar. Bunun neticesinde insanlar meskûn bulundukları topraklardan ayrılmak zorunda kalır. Rusya göç etmeyen Müslüman nüfusu Rus nüfusunun yoğun olduğu bölgelere sürer. Rusya’nın yanı sıra Osmanlı devletinden ayrılan bağımsız devletlerin ortaya çıkması söz konusu topraklardaki Müslüman nüfusunun hoşnutsuzluğuna ve kalan Osmanlı topraklarına göç etmesine neden olur. Osmanlı Devleti’nin bu dönemde esaret altında kalan eski tebaasına duyarsız kalması mümkün olmayıp hilafet makamını da temsil ediyor olması sebebiyle diğer ülkelerdeki Müslümanlara karşı kapılarını açık tutmaya çalışır. Özellikle XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Balkanlar, Rumeli, Kırım ve Kafkasya’dan Anadolu’ya çeşitli etnik yapılara mensup Müslüman nüfus gelir.³³

Osmanlı Devleti sınırları dışından göç etmek zorunda kalan kişileri, sınırdan içeri girmelerinden hemen sonraki en yakın ve müsait bölgelere iskânını gerçekleştirir. Devletin böyle bir politika izlemesindeki amacı; hem Rus ilerlemesi karşısında bir tampon bölge oluşmasını sağlamak hem de kaybedilmiş olan ve

³⁰ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 20.

³¹ TBMM Arşivi E- Kaynaklar, <https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/index.htm>, Erişim Tarihi, 25 Mart 2018.

³² Ömer Kartal İle Söyleşi.

³³ Hakan Asan, “Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskânı(1860-1914)”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.2, Sayı: 3, Ocak-Haziran 2016, 38.

muhacirlerin göç etmek zorunda kaldıkları toprakların geri alınması durumunda göçe maruz kalmış bu insanların çok hızlı bir şekilde geri dönmelerini sağlamaktır. Söz konusu gelişmeler üzerine yoğunluğun oluşması yerli ahali ile muhacirler arasında tartışmalara ve arazi davalarına neden olur. Bu nedenle muhacirlerin, yoğunluğun olmadığı arazilere iskânı planlanır. Böylece hem muhacirlerin refahı ve rahatı artacak hem de muhacir iskân politikasına faydası olacaktır.³⁴

Kafkaslar Rusların eline geçince başlarda Kürtlere çok iyi davranmışlardır. Vergi almayıp, askerlik yaptırmamışlardır. Ne dinlerine ne yaşayışlarına karışmamışlardır. Ancak Ermeniler, Rus hâkimiyetine girince Kürtler ve Ermeniler arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Burada Ermenilerle çıkan çatışmada Bedir Bey şehit edilmiştir. Süleyman Yiğit'in de babası bu harpte vardır. *“Hadis Dağı denen bir dağ vardır. Eğer o dağı Ermeniler ele geçirseydi hiçbir Müslümanı sağ bırakmazdı”*³⁵ diyerek o yılları anlatır. Çatışma sonrası sağ kalanlar Iğdır'a geçer. Van Valisi, Iğdır kaymakamına Van'daki köylerin boş olduğunu buraya gelen muhacirleri oraya gönderebileceklerini söyler. Savaştan, zulümden kaçan bu muhacirler Van'a gelip yerleşir.

Türkiye'ye gelip yerleşecek olan Brukan Aşireti, Bedir Bey'in Ermeniler tarafından şehit edilmesinden sonra iki parça olur. Abdülbari Kartal anılarında *“Bir kısmı amcaoğlu Ali Bey'le beraber Türkiye'ye gelir. Bizler de amcalarım Hasan ve Hüseyin Beylerle İran'a gittik”*³⁶ diyerek aşiretin bir kısmının Türkiye'ye bir kısmının da İran'a gittiğini belirtir.

1929'da Bekir Sami Bey³⁷ Van'a vali olarak tayin edilir. Bölgede Vali Paşa olarak da anılan bu vali Mustafa Kemal'in talimatıyla İran'daki Brukilerin dönmesi için çalışmalar başlatır. Brukiler 1929- 1930 yıllarında tekrar Van'a dönerler. Bu son göçtür. Geri dönen İran Brukileri Van'ın Muradiye ilçesine bağlı Korsot(Uluşar), Sumtatos(Yalındüz), Angüzek(Topuzarpa), Anzaf(Yumaklı) ve Ut(Beydağı) köylerine yerleşir. Bir kısmı ise Van merkeze bağlı Azıkara köyüne geçer bir yıl

³⁴ Hakan Asan, *a.g.m.*, 40.

³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=kl-tPakFdDM> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2017.

³⁶ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 279.

³⁷ <http://www.van.gov.tr/ilimizde-gorev-yapan-valiler>

sonra ise Sarımamet köyüne geçerler. 1933 yılında son yerleşim yeri olacak olan Ut köyüne geçip burada kalırlar.³⁸

15. Kolordu Komutanlığı tarafından 25 Kanunievvel 1921 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na ve İskân Müdürlüğü'ne çekilen şifreli telgrafta Rusya'dan gelen Brukan Aşireti'nden 12.000 nüfusun Van kasabası ve büyük bir kısmının da Van civarındaki yakın ova köylerine ve kısmen de Bargiri'de iskân edilmesi istenmektedir.

Devlet, Ermenilerin terk ettikleri Timar, Avçık, Havitsur, Kanzak, Erciş, Gevaş, Bustan gibi köylere Kinyas Kartal'ın aşireti olan Brukanları yerleştirdi.³⁹

Sait Ebinç'e göre İran ve Kafkasya üzerinden gelen göçebe aşiretlerin Ermenilerden boşaltılan köylere yerleştirilmesinin nedenlerinden biri stratejiktir. Ebinç, Birinci Dünya Savaşı sonrası devletin, Wilson İlkelerindeki self determinasyon ilkesini kendi lehine çevirmek için gelen aşiretlerin Van'a yerleşmesine izin verdiğini düşünmektedir.⁴⁰

Savaş sonrası bu yıkık şehre gelen Kinyas Bey'in de mensubu olduğu Brukan Aşireti üyeleri ilk geldiklerinde İskele Köyü çevresine kamp kurmuşlardır. Hasan Bey, Nebat köyüne; Hüseyin Bey, Kalecik köyüne gitmişlerdir. Amca çocukları Ahmet Bey, Zeyter köyüne gider. Pero Hanım ve çocukları Harabe köyüne yerleşmişlerdir. Brukiler Van'a geldiklerinde aşiretin başında Hasan Bey bulunmaktadır. O ölünce yerine Hüseyin Bey geçer. Hasan Bey yumuşak huylu olmasına rağmen Hüseyin Bey sert mizaçlı bir insandır. Hüseyin Bey'in ölümünden sonra ise yerine Kinyas Kartal geçecektir.⁴¹

Kinyas Kartal'ın Rusya'dan ne zaman geldiği konusu tam olarak bilinmemektedir. Meclisteki bilgilere göre 1920 yılında Türkiye'ye gelmiştir.⁴² Yanında bir Rus generalin güzel ve kültürlü kızı Viktorya vardır. Daha sonra Leyla adını alacaktır. Harp okulunda okurken Kiev Üniversitesi İngiliz Filolojisi'nde okuyan Viktorya ile tanışmıştır. Kızıl saçlı, beyaz tenli, mavi gözlü, uzun boylu ve

³⁸ Ahmet Özer, *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, Elips Kitap, Ankara, 2003, 78.

³⁹ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 101.

⁴⁰ Sait Ebinç, *"Doğu Anadolu Düzeninde: Aşiret- Cemaat-Devlet(1839-1950)"*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008, 205.

⁴¹ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 103.

⁴² TBMM Arşivi E- Kaynaklar, <https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/index.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018.

narin yapılı bir kızdır. Oldukça kültürlü, piyano çalan, Rusça ve İngilizcenin yanı sıra Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca bilen Viktorya ayrıca çok iyi bir ressam ve bale ile ilgilenen başarılı ve yetenekli bir kişiliktir.

Rusya’da Kinyas Bey, Kinyas Fetiyov diye bilinmektedir. Kinyas Fetiyov ve Viktorya arasındaki aşkı öğrenen babası önce bu beraberliğe olumlu bakar. Ama daha sonra kızını kaybetme korkusu yaşayan baba Kinyas Fetiyov’u yemeğe davet eder. Kinyas Fetiyov, Viktorya’nın annesinin kızını uyarması sayesinde zehirlenmekten son anda kurtulur. Birçok zorluğa rağmen aşklarının gücü ikisini bir araya getirir. İkili Türkiye’ye gitmenin yollarını aramaya başlar. Bunun için eşi Viktorya ile birlikte Erivan’da Aras’ın öte yanında Bedir Bey’in ve Aşiretin Ermenilerden oluşan komşuları ve kirveleriyle irtibat kurar, onlara misafir olur, çok sıcak karşılanır, ağırlanır. Bu arada Bedir Bey, Ermeniler tarafından öldürülmüş fakat Kinyas Bey’in ise bundan haberi yoktur. Oradakilerde bunu anlatmamıştır kendisine. Kirvelerinin ve Aras Nehri’ne yakın bir köyde yerleşik olan amcası Aşiret Reisi Hasan Bey’in baldızı Nure Hanım’ın yardımıyla Van’da bulunan Hasan Bey ve Aşireti haberdar edilir. Bu haber üzerine aileden dört atlı beraberlerinde Kinyas Bey için de getirdikleri bir atla yola çıkarlar. Aras Nehri’nin kıyısına gelen atlılar, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin de bilgisi dâhilinde, göz yummaları sonucunda gece Aras Nehri geçilir. Kinyas Bey’le Nure Hanım’ın evinde buluşurlar. Kinyas Bey yalnız değildir. Viktorya’yı tanıştırır onlara. Eşi olduğunu onu da geçirmeleri gerektiğini söyler. Atlılar kendileriyle getirdikleri atla önce kendisini götüreceklerini sonra dönüp eşini alacaklarını söyleyince şüphelenmiş ve bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Viktorya’da diğer atlılardan birisinin atının terkisine alınır. Çok zor şartlarda nehir geçilir. O artık Viktorya değil Leyla(Leylo)’dır. Kinyas Bey’in yeğeni Fevzi Kartal, Leylo’nun gelirken beraberinde iki çuval dolusu kitap getirdiğini söyler. Leylo’nun lisede İngilizce öğretmeni olması teklifine Kinyas Bey sıcak bakmaz ve reddeder.⁴³

Kinyas Kartal da Diyarbakır’dan göçeli 250-300 yıl geçtiğini belirterek kendisinden önce beş kuşak öncesi olduğunu anlatmıştır. Anılarında Türkiye’ye geliş tarihi olarak 1922 yılını kullanmıştır.⁴⁴ Fakat yaptığı bir görüşmede 1924 yılında

⁴³ Burhan Kartal, *a.g.e*, 244, 245, 246, 247.

⁴⁴ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 7.

aşiretine kavuştuğunu anlatmıştır. On bin kadar ev olduklarını anlatmış 1987’de ise yüz bin nüfusa sahip olduklarını belirtmiştir. 105 köylerinin olduğunu Van içinde ise üç mahallelerinin olduğunu, yirmi bin seçmene sahip olduklarını da eklemiştir.⁴⁵

Aslında dolu dolu bir geçmişe sahip birisiyken hakkında bu kadar az bilgi sahibi olmamızın sebebi hayatının kayıt altına alınmayışdır. Yıllar önce bir tarih hocası Kinyas Kartal’ın hayatını kayıt altına alma düşüncesi ile harekete geçmişse de bu proje Kinyas Bey’in ölümü üzerine gerçekleştirilememiştir.⁴⁶ 26 Mayıs 1991’de geçirdiği kalp krizi sonucu Kinyas Kartal vefat etmiştir.⁴⁷ Çok kalabalık bir cemaat topluluğu ile toprağa verilmiştir. Cenaze törenine DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, SHP Genel Başkan vekili Onur Kumbaracıbaşı ile milletvekilleri ve çok sayıda vatandaş katılmıştır.⁴⁸

İlk eşi Leylo, Kinyas Bey Sivas’ta sürgündeyken ölmüştür. Burhan Kartal’dan öğrendiğimiz kadarıyla Leylo, Müslüman olmadığı için aile mezarlığına gömülmemiştir. O günün imamı, ileri gelenler mezarın uzak bir yerine defnedilmesine karar vermişlerdir. Birkaç kişi dışında nereye gömüldüğünü hatırlayan yoktur. Belirli bir iz olmadığı için günümüzde mezarı belirgin değildir. Kinyas Kartal’ın hemen yanında ikinci eşi Çili Kartal’ın mezarı bulunmaktadır.

⁴⁵ Hürriyet, 4 Ekim 1987,9.

⁴⁶ Süleyman Aytin ile 02.12. 2017 Tarihinde Yaptığımız Söyleşi.

⁴⁷ Van Postası, 27 Mayıs 1991, 1.

⁴⁸ Van Sesi, 27 Mayıs 1991, 1.

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ GELİŞMELER VE KİNYAS KARTAL

2.1. Brukan Aşireti ve Kinyas Kartal

Kinyas Kartal, Türkiye'de bulunan Brukan Aşireti'nin reisidir. Bruki dediğimiz 12 kabiledir.⁴⁹ Hepsinin genel adı Bruki'dir. İsimleri şunlardır: 1. Kaski, 2. Şerki, 3. Kırmızıki 4.Kerki, 5.Elki, 6. Mamki 7. Hesenki, 8.Hecimki, 9.Beşki, 10.Kutki, 11. Pirki, 12. Şaveli.⁵⁰ Brukiler, Türkiye' de bulunan birçok aşiret gibi yıllar öncesinde gelip buralara yerleşmiştir.19. yüzyılda başlayan olaylar nedeniyle Türkiye, Kafkasya, İran, Suriye gibi ülkelere yapılan göçler Brukiler için oldukça zorlu süreçlerden geçen bir yaşama yol açmıştır.

Aşiretleri arşiv belgelerine dayalı olarak araştırma değerlendirme ve analiz etme olanağı yoktur. Çünkü aşiret topluluklarının yerleşik ve yazılı bir geleneği olmadığından aşiret yapılarıyla ilgili çalışmalar daha çok devletin iskân stratejileri, göç perspektifinden ele alınır.⁵¹

Aşiret toplumsal tabakasının en üstünde aşiret şeyhi ve ağası yer alır. Daha sonra ağanın oğulları ve kardeşleri gelir. Köy muhtarı ve azalar; topraklı aşiret mensupları ve en son olarak da topraksız köylüler-marabalar olarak devam eder. Sosyal güç ve otorite şeyh ve ağadadır.⁵²Aşiret reisinin özellikleri; Erkek olmak, misafirperver olmak, kişisel karizmaya sahip olmak şeklinde özetlenir. Ayrıca yüksek prestijli bir soy grubundan da gelmeleri gerekmektedir..⁵³

Anadolu'da bulunan aşiretlerin sayıları hakkında net bir rakam belirtmek mümkün değildir. Türk Tarih Kurumu Başkanı'nın yaptığı tamamlanmamış çalışmaya dayanarak verdiği bilgilere göre 41.297 aşiret, cemaat, kabile, oymak

⁴⁹ Yaptığımız araştırmalar sonucu edindiğimiz bilgilere göre aşiretin adına Brukan, aşiret üyelerine ise Bruki denmektedir. Farklı yazılış şekilleri vardır ama anlam değişmemektedir.

⁵⁰ Halit Kartal ile Söyleşi.

⁵¹ Sait Ebinç, a.g.t.,12.

⁵² Faruk Sümer, “Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu”, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2009, 91.

⁵³ Faruk Sümer, a.g.t., 18.

bulunmaktadır. Arşiv belgelerinde ise sadece aşiret adı olarak 2500 üzerinde isim zikredilmektedir.⁵⁴

Van'da bulunan aşiretler Şerefhan Aşireti, Gevdan Aşireti, Alan Aşireti, Ezdiman Aşireti, Mehmetpiran Aşireti, Brukan Aşireti, Müküsan Aşireti ve Merzikan Aşireti olarak geçer. Brukan Aşireti, Van ve Gürpınar ilçe ve köylerinde toplu halde yaşayan büyük bir aşirettir. Liderleri Kinyas Kartal ve Nadir Kartal ile uzun süre parlamentoda görünmüşlerdir. Kürtçe konuşan, Şafii inanca bağlı bir Kürt aşiretidir.⁵⁵Yapılan bir belgesel çalışmasında Brukiler hakkında şu bilgiler bulunmaktadır: Brukiler eti çok severler. Namuslarına düşkünlüdürler ve bu konuda afları yoktur. Kayınpederin yanında yemek yenmez, konuşulmazmış. Eskiden büyükler şunu şuna verin derlerdi ismini söylemezdi eşinin, şimdi öyle değil denmiştir. Kız alırken önce asaletine sonra annesine bakılmış “Beze bak bez al. Anaya bak kız al” derlermiş. Eski Brukilerde ağıtlar meşhurdur ama günümüzde azalmıştır. Yeşil gözün nazarına inanırlardı. Üzerlik varmış nazar için. Hayvanlarına bile nazarlanmasınlar diye üzerlikten yapılmış ip takarlarmış. Çadırlarda perdeler varmış. Şırıke nazar, katık, gışk olduğu söylenmiştir.⁵⁶

Van ve çevresinde nüfus olarak büyük bir çoğunluğa sahip olan Brukan Aşireti 1954 yılından başlayarak kent içi kaynakların dağılımında siyasal ve bürokratik araçları kullanmada diğer aşiretlerden daha etkin bir konumda olmuştur.⁵⁷

Kinyas Kartal, Brukiler içerisinde sadece aşiret reisidir. Dini yönden herhangi bir etkinliği yoktur. Aşiret reisliğinin yanında daha sonradan toprak ağalığı kavramı ortaya çıkar. Toprak ağalığı kavramı 19. yüzyıla dayanır.”

Kinyas Kartal şu ifadeleri kullanır aşireti için: “Benim aşiretim 300-400.000 kişilik nüfusa sahiptir. Bunların her biri bir başka aileye gelin verdi veya gelin aldı. Hısım akrabalarım Türkiye’de çeşitli illere dağıldı. Yerleşme hürriyetlerini istedikleri gibi kullandılar. Türkiye’de olan bağlılıklarını da asla kaybetmediler. Vatanımızı, milletimizi sevip, bağlılık ve inancımızı her gün yeniden ispatlaya çalıştık bunca yıldır. Türkiye’imizde Türklüğümüzü gururla sevgiyle, inançla sürdürmeye

⁵⁴Mesut Ögmen, XIX Asrın Son Çeyreğinden Cumhuriyetin İlanına Kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Aşiretlerin Demografik Yapısı, II. Bingöl Sempozyumu, 25-27 Temmuz 2008, 3.

⁵⁵ Burhan Kocadağ, *Doğu’da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*, Can Yayınları, İstanbul,1997, 213, 214.

⁵⁶ Eşir Belgeseli, <https://www.youtube.com/watch?v=yLEuuzgzssk>, Erişim Tarihi: 24 Haziran 2017.

⁵⁷ Sait Ebinç, *a.g.t*, 206.

*devam edecektir. Onun için aşiretleri iyi incelemek lazım. Hem aşiretlerin yakın geçmişini iyi bilmek ve hem de aşiret için yapıyı iyi bilmek gerekir. Aşiret reisliği dededen babadan kalma bir müessesedir sevgi ve saygıya dayanır. Ne yazılı kanunu ne de yazılı nizamı vardır. Kuralları ile yönetilir. Seversen, sevilirsin. Geçimsizlikleri, anlaşmazlıkları gidermek aşiret reisinin görev alanına girer.*⁵⁸

1973 Van il yıllığında 1927-1970 yılları arasında ilin nüfusu hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre Van Merkez’de 1927 yılında nüfus 22.548’dir. Bunun 6.981 kişisi şehirde, 15.567 kişisi köyde yaşamaktadır. 1970 yılında nüfus 88.254’tür. 46.751 kişi şehirde, 41.503 kişi ise köyde yaşamaktadır. Yıllar geçtikçe köy ve şehir arasındaki nüfus farkı kapanmıştır. Kinyas Kartal ve aşiretinin yerleştiği Tımar o yıllarda Merkez’e bağlı bir bucak konumundadır. Bu bucağa bağlı 46 tane köy bulunmaktadır. Bu köylerde 14.955 nüfus yaşamaktadır. 2.026 haneye sahiptir. Kinyas Bey’in köyü olan Dibekdüzü’nde 188 kişi vardır. 27 de hane bulunmaktadır. Bu köyde sadece yol ve cami bulunmaktadır. Okul, sağlık ocağı gibi birçok yapıdan yoksundur.⁵⁹

1.2. 1925 Şeyh Sait İsyanı ve Kinyas Kartal

Şeyh Sait İsyanı, tarihimizde Cumhuriyet döneminde çıkan ilk dini nitelikli isyan olarak bilinir. 29 Ekim 1923’te kurulan yeni rejim birçok inkılaplar yaparak yeni bir düzen oluşturmayı amaçlar. Bu süreçte halkın etkisi yoktur. Halk sadece yapılanları izlemek ve uygulamakla yetinir. Fakat 1924’te halifeliğin kaldırılması ilk karşı çıkışlarında fitilini ateşler. Din konusunda yapılan yenilikleri hoş karşılamayan kişilerin çıkardığı bir isyan başlar. Olayın içine Kürtçülük de dâhil edilince olay iyice arap saçına döner. İsyan büyür ve sonuçları bakımından da birçok olumsuzluğu beraberinde getirir. Etkisi de büyük olur. Olay sonucunda idamlar ve sürgünler yaşanır.

O günün koşulları altında yaşanan bu olayın birçok nedeni ve sonucu vardır. Konumuz dışında bir konu olduğu için çok fazla ayrıntıya girmeyeceğiz. Şeyh Sait İsyanı’ndan bahsetme nedenimiz yaşandığı dönemde yarattığı etki olmuştur. Bu olay kendisiyle aynı dönemde yaşamış olan Bediüzzaman Said Nursi’yi de etkilemiştir.

⁵⁸ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 14.

⁵⁹ Van 1973 İl Yıllığı, 46,47.

Şeyh Sait yargılamalar sonucu idam edilirken, Said-i Nursi sürgüne tabi tutulmuştur. İsyân sonucunda sürgün edilenler arasında Van'daki Brukan Aşireti'nin ağası Kinyas Kartal da bulunmaktadır. Said-i Nursi ile birlikte aynı kağnı arabasıyla İzmir'e kadar beraber gitmişlerdir. Kinyas Kartal, Manisa'ya, Said-i Nursi Burdur'a sürgüne gönderilmiştir.

İlk elden kaynak niteliğindeki anılarında Kinyas Kartal Said-i Nursi ile yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: *“Maalesef 1925 yılında Şeyh Sait olayı oldu. Çok kardeşkanı döküldü. Bunlar hep tahrik ve nifak sonucudur, iki taraftan ölen de öldüren de bu milletin evladıdır 1926'da İzmir'e, 1937'de Trakya'ya, 1960'da Sivas'a sürdüler. Bunları bana başka milletten birisi yapsaydı kırılırdım. Ama kırılmadım çünkü bu milletin bir ferdiyim. Ben yabancı ellerde ve çok sıkıntılar ve mücadeleler görerek yaşadığım için bu tür olayları sinem çekmesini bildim. Hoşuma da gitti. Dedim “Dolu yağdı. Benim tarlama isabet etti.” Şimdi gençlerde bu sevgi, bağlılık, tolerans yeteri kadar yok”*⁶⁰ diyerek duygularını ifade eder.

Brukan aşireti diğer aşiretler gibi tarihinde birçok sürgün ve göç yaşamıştır. Aşiret zorunlu göçlerden ve yer değiştirmelerden başka toplu ve kısmi üç sürgün yaşamıştır. İlki 1926 yılında Şeyh Sait İsyanı üzerine Kürt ağa ve şeyhlerinin yaşadıkları sürgündür. Brukan Aşireti'nin ileri gelenleri de bu sürgüne tabi tutulanlar arasındadır.

Necmettin Şahiner, Kinyas Kartal ile bu konu hakkında bir sohbet gerçekleştirmiştir. 1977 seçimlerini müteakip Anadolu Kulübü'nde görüşmüşlerdir. Kinyas Bey, uzun boylu, yaşlı fakat yakından daha dinç görünen biridir. Ak saçlı, ak kaşlıdır. Samimidir, rahat ve sade bir dili vardır. Yarım yüzyıl öncesindeki hadiseyi ana hatlarıyla gayet net ifade edebilecek kabiliyettedir. O dönemler Meclis'in en yaşlı parlamenterleri olarak Meclis Başkanlığı yapmaktadır. 1926'daki sürgünü anlatır. 1926 Mart ayı başlarında Van'dan sürülmüşlerdir. Önce bir ortaokul binasına toplanmışlar sonra ikişer ikişer kelepçelenerek çıkarılmışlardır. Kendisini Said-i Nursi ile kelepçelemişlerdir. Kartal, Said-i Nursi'nin daha önce adını, faziletini duyduğunu ama ilk kez gördüğünü anlatmıştır. Ayrıca Van ve Gevaş müftüleri de sürülen kişiler arasındadır. Mevsim kış, kar ve buz vardır. Göl kenarına öküzler

⁶⁰ Kinyas Kartal, *a.g.e.*, 13.

bağlanmıştı. Kendisi de bu öküz arabalarından birini satın almıştı. Said-i Nursi ile bu arabayla İzmir'e kadar gideceklerdir. İlk gece Ağrı'nın Hamur kazasında kalmışlardır. İzmir'e vardıklarında Mezarlıkbaşı semtinde bir otelde iki gece geçirmişlerdir. Kendisini Manisa'nın Muradiye kazasına, Said-i Nursi'yi Burdur'a gönderdiklerini anlatmıştır. Said-i Nursi'nin daha önce bir oturuşta bir kitap yazdığını ama artık senelerdir bir kitap bitiremediğini anlattığını söylemiştir. Said-i Nursi'nin dostu musunuz sorusuna ise ben onun dostu olamam sadece hayranıyım⁶¹ diyen Kartal söyleşiyi burada bitirmiştir.

Hem Said-i Nursi hem de Kinyas Kartal, Şeyh Sait İsyanı'na destek vermemişlerdir. İkisi de din kardeşi ile savaşmanın yanlış olduğunu belirterek kardeşkanı dökmek istememişlerdir. İkisi de yıllarca zorluklar yaşamış, sürgünler görmüş kişiler olmalarına rağmen vatan sevgisi ile ülkelerine bağlıdırlar.

Şeyh Sait isyanı sırasında Hükümetle gönüllü işbirliğine giren toprak sahipleri ve aşiret reisleri Cumhuriyet Halk Parti'sinin(CHP) içinde yer almıştır. Örneğin Van Milletvekili İbrahim Arvas ve İzzet Akın hem şeyh hem de Nakşibendi tarikatının mensubu olarak otuz yıl boyunca CHP listesinden milletvekili seçilmişlerdir.⁶²

Kinyas Kartal'ın kendisi hiçbir zaman CHP'de siyaset yapmamıştır. İlk defa Demokrat Parti ile siyasete giriş yapacaktır. Şeyh Sait isyanı sonrası yaşanan sürgün hem Kinyas Kartal için hem de Brukan Aşireti için son sürgün değildir. Ayrıca bu sürgünler hayatını da olumsuz etkilemiştir. En önemlisi fişlenmiştir. Kinyas Kartal'a yıllar sonra sürgünler sonrası fişlenip fişlenmediği sorulduğunda *“Fişlenmiş mi! Benim on beş yıl devamlı milletvekilliğim vardı. Altı yedi ay en yaşlı üye sıfatıyla Meclis Başkanlığı yaptım. Buna rağmen ne acıdır ki fişliyorum. 27 Mayıs ihtilalinden sonra bir gün Milli Birlik Komitesi üyelerinden Mucip Ataklı ile bir konuşmamız oldu. Kendisi şimdi ölmüştür. Allah rahmet eylesin. Bizi Sivas'a şuraya buraya sürmüşlerdi. Ondan sonra bunlarla temasa geçtik. Bana dedi ki: “Benim babam Kürt'tür ama ben diyorum ki ben Türk'üm Fakat siz benim Türk olduğumu kabul etmiyorsunuz”. “Nasıl kabul etmiyoruz?” diye sordu. Bunun üzerine dedim ki: “Siz*

⁶¹ Necmettin Şahiner, *Son Şahitler, Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011, 138-141.

⁶² Sait Ebinç, *a.g.t.*, 161.

benim hakkımda yazıyorsunuz ki Kürt asıllı Kinyas Kartal. Senin baban Arnavut asıllıdır ama sen diyorsun ki ben Türk'üm ve kurtuluyorsun. Benim babam Kürt'tür. Ben diyorum ki ben de Türk'üm, ama ben bir türlü kurtulamıyorum. Acaba bu nasıl iştir? 12 Eylül sonrasında telefonumu bile uzun yıllar kestiler. Beni telefonsuz bıraktılar bu yaşında”⁶³diyerek sitemini dile getirmiştir.

Tek parti döneminde aşiretleri kontrol altına alabilmek adına bazı raporlar ve kanunlar çıkarılmıştır. Bunlar ileride yapılacak olan uygulamaların da temelini oluşturacaktır. Mustafa Abdülhalik Renda, Doğu Raporu'nu hazırlamış bunun sonucunda Şark Islahat Planı ve İskân Kanunu ortaya çıkmıştır. Bu rapor sonrası birçok aşiret batı bölgelerine iskân edilecektir.⁶⁴

16 Temmuz 1927 yılında yürürlüğe giren “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun” ile Birinci Umumi Müfettişlik kurulur. Böylece yerel yönetimlerin birbirleri arasındaki kopukluk, sahip oldukları yetkiler, bölgedeki yaygın aşiret düzeni bir üst politikanın oluşturulmasını engellemiştir. Diğer bir amacı da toprak ağalığı düzenine son vererek çiftçiye topraklandırma çalışmalarını kolaylaştırmaktır.⁶⁵Yetki ve sorumluluk alanı Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Siirt, Mardin, Van gibi vilayetlerdir. Bu vilayetlerin iktisadi, bayındırlık ve iskân gibi faaliyetlerden sorumludur. Daha sonra yetki alanı genişletilir.

Umumi Müfettişlik bir nevi istihbarat görevi görmüştür. İsyan hazırlığı içindeki kişiler önceden haber verilmiştir. Umumi Müfettişlik Başvekili Celal Bayar'dır. Bu müfettişlikler eyalet yönetimi şeklinde hareket etmiş ve sıkıdenetim kurallarını uygulamıştır. Bölgede devlet otoritesinin hissettirilmesinde ve yerel güçlerin varlığının ortadan kaldırılması hususunda önemli işler yapmıştır. Fakat faydaları kadar zararları da olmuştur. Bürokrasi geleneği olmayan kişiler başa geçmiş ve ılımlı çözümler yerine radikal kararlar almıştır. Sorunlar daha da içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Ayrıca halk ve devlet arasında aracı kurum haline gelmesi devlet gücüne gölge düşürmüştür. Umumi Müfettişlik Teşkilatı'nın 27 Kasım 1927 tarihli

⁶³ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

⁶⁴Ahmet İlyas, Tek Parti Dönemi'nde Aşiretleri Kontrol Altına Almak İçin Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar, *International The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 28, p.329-348, Autumn II 2014, 329.

⁶⁵Engin Çağdaş Bulut, “Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, Bahar 2015, 92.

talimatnamesine göre teşkilatın kadrolarında; umumi müfettiş, başmüşavir, müşavir, ordu subayı, jandarma subayları ve inzibat memurları, şube müdürü, memurlar yer alır.⁶⁶

Türkiye’de zorunlu yerleştirme uygulamaları, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşanmaya başlamıştır. İç iskân politikası olarak uygulanan zorunlu yerleştirmeler, asıl olarak 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve 1937 Dersim isyanlarından kaynaklanmıştır. Bu uygulama, Şeyh Sait isyanının ardından çıkarılan 10 Haziran 1927 tarih ve 1097 sayılı “Bazı Eşhasın Şark Mıntıkasından Garp Vilayetlerine Nakline Dair Kanun” ile 1934 yılında ‘2510 sayılı Yasa’ ya dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Yasa’nın bir hedefi, aşiretlerin bir yandan yerleşik yaşama geçmelerini sağlamak, diğer yandan da aşiret içindeki güç yapısının kırılarak, aşiret yaşam tarzını ortadan kaldırmaktır. Bu kanunla birlikte Tunceli, Erzincan, Bitlis, Bingöl, Van, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Erzurum, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin illerinden 5.074 haneden 25.831 kişi Batı Anadolu’ya gönderilmiştir.⁶⁷ İskân Kanunu çıkar ve 1944 yılının sonuna kadar toplam 4.606.059 dönüm arazi topraksız köylüye dağıtılır.⁶⁸

1.3. 1945 Toprak Yasası ve Kinyas Kartal

Aşiretleri zayıflatma ve köylüyü devlete yakınlaştırma amacıyla Şubat 1937’de Anayasa’da yapılan değişikliklerle toprak reformu için gereken süreç başlatılmış olur. Fakat bazı nedenlerden dolayı 1945 yılına kadar askıda kalır. 1945 yılının mayıs ayında “Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarı” sı mecliste görüşülür. Tasarı için geçici bir komisyon kurulur. Geçici olan bu komisyonda Ali Rana Tarhan, Cavid Oral, Yavuz Abadan, Refik Koraltan, Hulusi Oruçoğlu, Halil Menteşe, Recai Güreli, Damar Arıkoğlu, Emin Sazak, Feyzi Uslu Hamdi Şarlan, Emin Aslan Tokad, Hüseyin Ulusoy, Lütfü Ülkümen, Ali Rıza Esen, Ali Münif Yegane, Osman Şevki Uludağ, Adnan Menderes, Sabit Sağıroğlu, Emin Erişilgil, Hıfzı Oğuz Bekata, Hıfzırahman Raşit

⁶⁶ Bahar Toparlak, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Dördüncü Umumi Müfettişliğin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faaliyetleri” , *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 53, Ocak- Şubat, 2016, 224.

⁶⁷ Elvan Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.3, Sayı: 3, Kars 2012, 172.

⁶⁸ Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim 7 Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, 112.

Öymen ve Dr. Sadi Irmak⁶⁹ adlı kişiler bulunmaktadır. Bunlar arasında Adnan Menderes, Emin Sazak, Halil Menteşe ve Cavit Oral gibi büyük toprak sahipleri de vardır. Bu kişiler tasarıyı kendi lehlerine çevirince İsmet İnönü ile bu reformu savunan kişiler Haziran 1945'te 17. maddeyi kabul ettirir Meclis'te. 4753 numaralı kanun 11.06.1945 tarihinde kabul edilir.⁷⁰ 1947'de tüzük çıkartılır. 1950 seçimleri öncesi CHP, 17. maddeyi Meclis'te iptal ettirir. 1973'te kanun yürürlükten kaldırılır.

Kanunun önemli hükümleri şöyledir:

Madde 14- Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilere dağıtılmak üzere aşağıda yazılı arazi üzerindeki zirai işletme ile ilgili yapı ve tesisleriyle birlikte Tarım Bakanlığınca kamulaştırılır.

- a) Mülhak ve mazbut vakıfların tüzel kişilikleri namına Vakıflar Genel Müdürlüğü veya mütevelliler tarafından tasarruf edilmekte bulunan bütün vakıf arazisinin tamamı,
- b) Özel idare ve belediyelere ait olup da kamu hizmetlerinde kullanılmayan arazi,
- c) Gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait araziden beş bin dönümü geçen parçaları (Bu madde Kinyas Kartal'ın topraklarının alınma nedenidir.)
- d) Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra işlenmeyen arazi,
- e) Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırmaya bağlı araziden bölünmek suretiyle 1944 yılı Ekim ayından sonra iktisap edilen ve yine sahipleri tarafından doğrudan doğruya işletilmeyen arazinin tamamı dağıtılacak topraklar arasındadır.

Madde 17- Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede 39 uncu madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartı ile yukarda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi 50 dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16 ncı maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri

⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 54, C. 17, Dönem 7, 14.5.1945, 59.

⁷⁰ Resmi Gazete, 15 Haziran 1945, Sayı:6032, 8893.

hakkında bir hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder.

Madde 45- Kamulaştırma bedeli eşit taksitlerle ve kamulaştırmayı takip eden yıldan başlayarak yirmi yılda ödenecek “Toprak Tahvilleri” adlı hazine tahvilleriyle ödenir. Her taksite senelik % 4 faiz yürütülür. Her yılın kupon vadesi 30 Eylül’dür. Toprak tahvillerinin en küçük kupürü 100 lira itibari kıymetlidir. Kamulaştırma bedelinin 100 liradan aşağı kesri tahvillerle birlikte ve 1000 liralık kısmı kamulaştırmayı takip eden yıl içinde para ile ödenir.⁷¹

Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu mecliste yaptığı konuşmada kanunun çıkarılma nedenini kısaca şu şekilde özetler: *“Çiftçiye topraklandırma kanunu çiftçi ailelerinin kendi mülkü üzerinde müstakil varlık olarak çalışmalarını gözeten kanunlardan birisidir. Kanun memleketimizin nüfus kaynaklarını takviye ve mümkün olduğu kadar bu kaynakları daha coşkun bir hale getirme faydasını da peşinden sağlayacaktır. Bize yerleşik bir millet olmanın uzlaşık bir cemiyet olmanın memleketimizde hakiki hürriyetin ve demokrasinin kökleşmesi yollarını genişleten bir kanundur.”*⁷²

Bu kanuna karşı olan birçok milletvekili vardır. Cavit Oral’ a göre bu kanun hükümetin getirmiş olduğu, bağı ve bahçeyi parçalayan, kültür ziraatını 30 dönümlük hadde kadar indiren toptancı bir zihniyetle ziraatımızı şekillendirmek ve memleket realitesine uymayan bir ocak sistemi ihya etmek isteyen, ziraatta hiç doğru olmayan mutaassıp bir müdahalecilik sistemine giden, haddizatında çok nazari olan bir kanun tasarısıdır. Yalnız bunu zararsız ve faydalı bir hale dönüştürdüklerini de devamında belirtir. Refik Koraltan, Ali’nin malını alıp Veli’ye vermektir diyor. Bir vatandaş babasından ecdadından kalan bir mülkü şahsi emekleriyle de arttırdıktan sonra bu adamın mülkünün bir kısmını alıp hazıra konmak olarak değerlendiriyor kanunu. Emin Sazak’ a göre toprak kanunun esası varlık düşmanlığıdır. Hükümet bu yolda devam ederse ben şahsen ona inanmam, itimat edemem diye devam ediyor. Bunun gibi birçok toprak sahibi de kanuna karşı çıkmıştır.⁷³

⁷¹ Resmi Gazete, 15 Haziran 1945, Sayı:6032, 8894.

⁷² TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 54, C. 17, Dönem 7, 14.5.1945, 62.

⁷³ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 54, C. 17, Dönem 7, 14.5.1945, 62.

Kanun 11.6.1945 tarihinde kabul edilir. 455 üye arasında 345 kişi oy kullanmış ve hepsi de kabul oyu vermiştir.⁷⁴

Toprak sahipleri arasında hem batıdan hem doğudan vatandaşlar vardır. Milletvekilleri hariç büyük toprak sahiplerinden de arazileri kamulaştırılanlar bu kanuna uymak zorunda kalmıştır. Bunlar arasında Van'dan daha sonra dört dönem milletvekillik yapacak olan Kinyas Kartal da bulunmaktadır. O yapılan bu uygulamaya sıcak bakmamıştır. Konu hakkında şunları söyler: *“Bugünkü koalisyon hükümetinin anlaşması, bize yeni bir darbe hazırlıyor. Aramızdan üç kişiyedir bu darbe manevi ıstırabını hepimiz paylaşıyoruz. Üç kişinin arazileri dönümü 150 kuruştan bugünkü yürürlükte olan Anayasa muvacehesinde pervasızca alınıyor. Toprak Reformuna güya bizden başlıyorlar. Aramızdan üç kişinin toprağının kamulaştırılmasıyla, toprak reformunun alakası yoktur. Bu olsa, olsa sadece sathi bir hareketle efkârı umumiyeyi oyalanmaktan ibarettir! İhtilalin tasarruflarını korumak keyfiyetiye, bizleri bu tasarrufun sembolü olarak kabul etmek ancak dipsiz bir samimiyetsizliğin ifadesi olabilir. Çok şeyini kaybetmiş insanların fütursuzluğuyla konuşuyoruz. Tutumumuzun doğurabileceği bütün neticelere hazırız. Toprak reformuna taraftarız. Müteaddit beyan ve açıklamalarımızda bunu belirtmiştik. Bütün vatan sathında ve hiçbir şahıs ve zümre farkı gözetmeksizin anayasa hükümleri, memleket şartları göz önünde tutularak yapılmalıdır. Dilerse hükümet bunu yapar. Bizler 105 sayılı kanun gereğince tehcir edildikten sonra, 4753 sayılı kanun bize tatbik edilir miydi? 105 sayılı kanun Anayasa ve insan haklarına aykırı olduğu için kaldırıyor bütün neticelerin ilgası gerekmez mi? Bugüne kadar bize uygulandığı şekilde 4753 sayılı kanun sürüldüğümüz vilayetlerde kimseye tatbik edilmemiştir.”*⁷⁵ diyerek bu rahatsızlığını ifade etmiştir.

Emin Çölaşan'la yaptığı bir söyleşide 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında 9.500 dönüm toprağına el konulduğunu söylemiştir. Diğer ağalarında topraklarının alındığını ama tekrar geri verildiğini, kendisinin ise 27 yıldır topraklarını geri alamadığını, Danıştay'a açtığı davayı kazandığını ama bürokrasi engelini

⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 72, C. 18, Dönem 7, 11.6.1945, 282.

⁷⁵ Kinyas Kartal - Faik Bucak, *Biz 55'ler*, Resimli Posta Matbaası Limited Şirketi, Ankara, 1962, 1-7.

aşamadığını anlatmıştır. Toprakları kullanım hakkının yine kendisinde olduğunu ancak tapusunun olmadığını da belirtmiştir.⁷⁶

Kinyas Kartal, Van'ın en zengin ağası olarak tanınmaktadır. Tahminlere göre 60 bin tapu kayıtlarına göre 35 bin dönüm arazisi olduğu söylenmektedir. Bu arazinin 10 bin dönümünde Ziraat Okulları açılması, gerisinin topraksız çiftçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılmasının kararlaştırıldığı belirtilir.⁷⁷

1.4. Köy Enstitüleri ve Kinyas Kartal

Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen 3803 Sayılı yasaya göre kurulmuştur. Köy Enstitülerinden önce de köye göre öğretmen yetiştirilmesi üzerinde durulmuş, bazı görüşler ve öneriler ileri sürülerek raporlar düzenlenmiştir. Köy Enstitülerini köy öğretmen okullarının devamı gibi görenlere katılmayanların başında İsmail Hakkı Tonguç gelmektedir. Köy Enstitülerinin kurulmasında büyük emeği olan Tonguç'a göre: "Köy Enstitüleri Kanunu, o zamana kadar köy okulu adı ile deney okulu olarak açılmış olan kurumların aynı karakterde devamlılıklarını sağlamak üzere hazırlanmış bir kanun değildi. Onun için Köy Enstitülerinin tarihçesi incelenirken, bu noktanın göz önünde bulundurulması şarttır."

Köy Enstitüleri köye öğretmen yetiştirme bakımından önceki çabalara benzemekle birlikte; kuruldukları yerler, eğitim ve öğretim etkinlikleri ve kuruluş amaçları yönünden farklılıklar göstermektedir. Bu durum, bu kurumların kendine özgü olma özelliğini ortaya koymaktadır. Çünkü öğretmen yetiştirmenin yanı sıra köyün kalkınmasında öncülük yapacak diğer meslek erbablarının da yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Örneğin Köy Enstitüleri Kanunu'nun 1. maddesinde şöyle denilmektedir: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, maarif vekilliğince Köy Enstitüleri açılır."⁷⁸

⁷⁶ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 2.

⁷⁷ Yön, 20 Aralık 1961, 10.

⁷⁸ Mehmet ŞEREN, "Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 28, Sayı 1, Ankara, 2008, 211.

Enstitüler için Sebahattin Eyüboğlu “*En ileri Avrupa’yı en kısır toprağımıza götürmenin yolunu bulmuştur*” demiş, Tonguç ise “*Türk eğitimcilerinin ilk özgün büyük eseri ve köy çocuklarının yaratıcılık destanı olmuştur*”⁷⁹ demiştir.

Köy Enstitüleri hem kuruluşu hem de kapatılması sürecinde birçok sorunla karşılaşmıştır. Kuruluşu aşamasında yapılan görüşmelerde birçok kişi görüşünü belirtir Meclis’te.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, 1944 yılındaki Köy Enstitülerini anlatır: “*20 enstitüde kız ve erkek 16 bin400 öğrenci okuyor. İlk mezunları vereceğiz ve 2 bin öğrenci, köylere öğretmen olarak gidecek. Dershane, yatakhane, mutfak, işlik, ahır, depo, garaj, öğretmen evi olarak öğrencilerimiz 306 bina yaptılar. 15 bin dönüm toprak ekip işlediler. 250 bin fidan dikildi. 1.200 dönüm bağ yapıldı. Enstitülerde 9 bin baş hayvan var. 16 enstitü, öğretmen ve öğrencilerin emeği ile elektriğe kavuştu.*”⁸⁰1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelince, bu kuruluşlar kapatılmıştır.

Bazı kaynaklarda Köy Enstitülerinin kapatılma nedeni olarak Kinyas Kartal gösterilir. Nedeni ise Dursun Kut adlı eski bir emekli öğretmenin yazdığı yazıdır. Kut, Cumhuriyet Gazetesi’nde yazdığı yazıda şu açıklamalarda bulunur: “*1960 öncesinin etkin kuruluşlarından biri de “Devrim Ocakları” idi. Genel Sekreteri Nejat Şen adında genç bir arkadaştı. 1961 genel seçimlerinden sonra 1961-1962 kışı. Nejat Şen İstanbul’dan Ankara’ya geldi. Devrim Ocakları’nın İstanbul’da “Köy Enstitüleri” konusunda bir açikoturum düzenlediğini, bu açikoturuma bizleri (Hürrem Arman, Engin TONUÇ (Tonguç), Fakir Baykurt ve beni) de götürmeye geldiğini söyledi. Kalktık birlikte İstanbul’a gittik.*

Açikoturum sabah saat 09.00 sıralarında başladı, akşam saat 18.00-19.00’lara değin sürdü. İzleyici çok kalabalıktı. Salonda oturandan çok ayakta duran vardı. Açikoturumda sadece konuşmacılar konuşmadılar. Öyle bir açikoturum oldu ki izleyicilerden isteyenler de konuştular. İzleyici konuşmacılar arasında sağın pek çok ünlüleri de vardır. Örneğin sağın fikir babalarından Nejdett Sancar, eski Milli Eğitim bakanlarından Tahsin Banguoğlu da izleyici konuşmacılar arasında idi.

⁷⁹ Sevilay Özer, “**Demokrat Parti’nin Köylü Politikaları(1946- 1960)**”, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2012, 93.

⁸⁰ Dursun Kut, *60 Yılda Basında Köy Enstitüleri 1940-2000*, Güldiken Yayınları, Ankara,2000, 368.

Tahsin Banguoğlu, Köy Enstitülerine ve Hakkı Tonguç'a övgüler diziyordu konuşmasında. Enstitülerin eğitimimizdeki önemini, Hakkı Tonguç'un çok değerli hizmetlerini övdü durdu konuşması süresince.

Banguoğlu'nun konuşmasının arkasından söz alan Engin Tonguç da Hakkı Tonguç'a en çok çektiren bakanlardan birisi olan Banguoğlu'nun bugün böyle bir dönüş yapmış olmasını anlamının olanağının olmadığını vurgulayan bir konuşma yapınca Banguoğlu kısa süre sonra salondan ayrıldı. Herhalde bazı beklentileri vardı. Umduğunu bulamayınca gitmeyi yeğlemiş olacak.

Asıl anlatmak istediğim konuya gelmek istiyorum” diyerek burada işin içine Kinyas Kartal'ı dâhil eder. “Dinleyici konuşmacılardan birisi de Sabri Tıǧlı adında bir gençti. Kendisinin UNESCO'da çalıştığını, UNESCO'nun onu Hindistan, Sima vb. Güney Asya ülkelerine gönderdiğini, özellikle Hindistan'da, kırsal kesime (köylere) eleman yetiştiren, şehirlerin uzağında kırsal kesimlerde kurulmuş meslek okulları gördüğünü, bu okulları çok beğendiğini, Hintli eğitimcilere bu okulları nerden aldıklarını, kimlerin düşündüğünü sorduğunda aldığı yanıtın kendisini şaşırttığını, çünkü bu okulları kendilerine UNESCO'nun önerdiğini, Türkiye'de Köy Enstitülerinden aldıklarını söylemişlerdi. Sabri Tıǧlı, aldığı bu yanıtın hem onur duyar hem de utanır Köy Enstitüleri konusunda gazetelerin yazdığı haberlerin dışında yeterli bilgisi olmadığı için.

Türkiye'ye dönünce Köy Enstitüleri ile ilgili ne bulduysa(lehte-aleyhte) hepsini okur, inceler, özellikle atılan çamurların, bir tanesi dışında hepsinin yanıtını bulur. Yalnız fanatik sağın “CHP Türkiye'ye komünizmi getirmek için Köy Enstitülerini kurdu. Oralardan yetişecek öğretmenler köylere gidecekler, köylülere hazırlayacaklar, komünizmi ilan ettiği zaman köylüden bir tepki gelmeyecek” şeklinde tezin yanıtını bulamaz. Ama bu sürekli kafasını kurcalamaktadır. Bir defasında Ankara'ya gelişinde doğulu(Vanlı) bir ağa ile tanışır. Bu ağa Kinyas Kartal'dır. Ağa ile birçok konuyu konuşur, tartışır. Sonunda ağaya “Ağa” der “Sen bilirsin, Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye'ye komünizmi getirmek için mi kurmuştur Köy Enstitülerini?”

Moskova Harp Akademisi'ni bitirdiği bilinen Kinyas Kartal'ın yanıtı aşağı yukarı şöyle olur:

-Yok canım. Onlar benim gibi komünizmi bilmezler. Bak ben sana bunun aslını anlatayım. Benim köylülerimin işlerini ilçe merkezlerinde il merkezinde benim adamlarım yapar. Benim köylülerim devlet kapısını bilmezler. Askere mektubu benim adamlarım yazar, gelen mektupları benim adamlarım okur. Muhtarın kararlarını benim adamlarım yazar, doğum ölüm kâğıtlarını benim adamlarım doldurur. Ücretlerini de alırlar. Bu işler böyle sürerken benim köylerimden ikisine Akçadağ Köy Enstitüsü çıkışlı iki öğretmen geldi. Altı ay sonra da köyler bana biat etmekten çıktılar. Biz doğulu ağalar oturduk düşündük. Eğer bu Köy Enstitüleri on yıl devam ederse doğudaki ağalık ölecek. Diyeceksin ki, sen köylülerin uyanmasını istemez misin? İsterim istemesine ama ben sağlığımda ağalığın öldüğünü görmek istemiyorum. İşte bunun üzerine biz doğulu ağalar Demokrat Parti ile pazarlık yaptık: “Köy Enstitülerini kapatmaya söz verirsiniz oyumuzu size vereceğiz.” Dedik. Söz verdiler. Oyumuzu verdik. Köy Enstitülerini kapattırdık.”⁸¹

Bu gazete haberi sebebiyle Kinyas Kartal günümüzde birçok kişi tarafından “Köy Enstitülerini Kapatana Ağa” olarak tanınmaktadır. Araştırmalarımız sırasında birçok kişinin bu bilginin doğruluğuna pek de itibar etmediğini tespit ettik. Fakat buna inanan kesimde azımsanacak gibi değildir. Google’da Kinyas Kartal yazdığınız zaman direk “Köy Enstitülerini Kapatana Ağa” yazmaktadır.

Kinyas Kartal’ın ölümünden sonra yazılan bir yazı olduğu için doğrusunu kendisinden öğrenemiyoruz. Zamanında da adı geçen kişilerle irtibat sağlanmadığı için haberin doğruluğu konusunda kesin bir yargıya ulaşamıyoruz. Kartal, enstitülerin kapatıldığı yıllarda milletvekili değildir. Çevresinde sayılıp sevilen biridir. Fakat bu kadar önem verilen bir kurumun kapatılmasında etki edecek kadar güçlü değildir. Etken olabilir ama sorumlusu değildir. Sabri Tıgılı’nın sorduğu soruyla Kinyas Kartal’ın verdiği cevap pek de uyuşmamaktadır. Soru, Köy Enstitüleri’nin açılma nedeni. Cevap, kapatılma gerekçesi. Kinyas Kartal, eğitilmiş, görmüş geçirmiş bir insandır. Yıllarca Rus mu Türk mü Kürt mü gibi sorulara maruz kalan Kinyas Kartal, her defasında kıvrak zekâsını kullanarak polemiğe girmeden böyle konulardan uzak durmuştur. 1960 lı yıllarda yaşandığı söylenen bu olay 35 yıl sonra neden ortaya çıkar bu da bir araştırma konusu olacak kadar önemlidir. Tarih, canlı bir ağaç gibidir; yaprakları koparılabılır, dalları kesilebilir, gövdesi yok

⁸¹ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1996, 2.

edilebilir fakat kökleri sağlam kaldıkça yine canlanır ve meyvesini verir; olayları gerçek şekli ile aydınlatır.⁸² İlerde yapılacak çalışmalarla bu konu da gerçek şekliyle aydınlatılacaktır.

Kinyas Kartal ve Süleyman Demirel ile yıllarca siyaset yapan eski devlet bakanlarımızdan Esat Kırathıoğlu'na göre Kinyas Kartal'ın Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıyla bir ilgisi yoktur. ABD, Türkiye'nin 1948 Marshall yardımlarından faydalanabilmesi için Rusya'ya yakınlığının olduğu düşüncesiyle Köy Enstitüleri'nin kapatılmasını istemiştir. İsmet Paşa da 1948'de Hasan Ali Yücel'i görevden almıştır. Reşat Şemsettin Sirer'i, Milli Eğitim Bakanı yapmıştır. 1948'de enstitüler kapatılmamış ama lise durumuna getirilmiştir. Böylece enstitüler fiilen bitirilmiştir. 1952 yılında ise DP döneminde normal lise olan enstitüler öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Bu politik, siyasi bir konudur"⁸³diyerek konuyu açıklamıştır. Sorumlu olarak CHP'yi adres göstermiştir.

Niyazi Berkes de Esat Bey gibi kapatılma nedeni olarak CHP'yi gösterir. 24 Ocak 1947 günü BMM'de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer bir demeç verir. Uzun kapsamda ilk iş olarak tarihçiliğe girişmiştir. Komünizm akımının Türkiye'deki tarihini anlatacaktır. Mustafa Suphi'den tutturarak zamanına değin getirir. *"Şimdi Komünizm Türkiye'nin yalnız büyük bir iki kentine değil ta köylerinin içine dek girmiştir. Hem de nasıl? Köy Enstitüleri yoluyla!"* Bu Köy Enstitülerini kuran sanki İnönü değil; onun kanununu çıkaranlar sanki bakanın konuşmasını dinleyen üyeler değil de onları ta Moskova'dan Joseph Stalin kurmuş; o kanunu Rus komünist partisi hazırlamış; yolladığı ajanlarla bu enstitülere alınan köylü çocuklarını komünist olarak yetiştirerek onları köylere kadar sokmuştur.⁸⁴ diyen Niyazi Berkes *"Komünizm köylere kadar yayıldı"*⁸⁵ diyen Sökmensüer'i eleştirmiştir.

1.5. Demokrat Parti Dönemi ve Kartal Ailesi

Kinyas Kartal'ın ilk olarak siyasete gireceği parti olan Demokrat Parti (DP), tek parti dönemini sona erdirmesi bakımından oldukça önemli bir siyasi oluşumdur. DP'nin kuruluşuna vesile olan ilk belge olarak kabul edilen Dörtlü Tahrir 7 Haziran

⁸² Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, 13.

⁸³ Esat Kırathıoğlu ile 10.03.2018 Tarihinde Yaptığımız Söyleşi.

⁸⁴ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar* (Haz.: Ruşen Sezer) İletişim yayınları, İstanbul 2014, 369.

⁸⁵ Niyazi Berkes, *a.g.e*, 372.

1945'te CHP'nin Meclis Grup Başkanlığı'na sunulmuştur. Takrir'i imzalayanlar İzmir Milletvekili Celal Bayar, Kars Milletvekili Fuat Köprülü, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes'tir.

Takrir'de demokrasinin yerleşmesine engel olan bazı kanunlarda değişiklik yapılması istenmiştir. Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki anti-demokratik hükümlerin tasfiyesi, Meclis'in hükümeti gerçekten denetlemesi, seçimlerin serbestçe yapılması istenmektedir. Takrir, CHP içerisinde huzursuzluğa ve tepkiye neden olmuştur.⁸⁶ İnönü toplantıda ılımlı bir yaklaşım içerisinde olmasına rağmen, daha önceden Çankaya'da yaptığı toplantılarda takririn reddedilmesini ve takrire imza atanların grupta hırpalanmasını istemiştir. Önerge reddedilmiştir.⁸⁷ Gerekçede “Önergede istenilen tüzük değişikliği Kurultay'da, kanun değişikliği teklifi ise Meclis'e verilecek tekliflerle gerçekleştirilip grupta görüşülmesine gerek yoktur.” denilmiştir.⁸⁸ Takrir sahipleri; isteklerinin CHP Grubu tarafından kabul edilmeyeceğini bildikleri halde, sadece halkın ve Meclis'in takrircilerin fikirlerini öğrenmesi adına bu girişimde bulunduklarını dile getirmişlerdir. Dörtlerin verdiği önerge, genel olarak tek parti idaresi, Varlık Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu karşısında duyulan hoşnutsuzluğu ifade etmektedir. Önerge kabul edilmediğine göre ortaya çıkıp görüşlerini bir muhalefet partisi kanalıyla açıklamaktan başka çare kalmıyordu.

Celal Bayar'ın Basın Kanunu'nda değişiklik yapılması ile ilgili kanun tasarısı hazırlayarak Meclise getirmesi, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün yayınlanan makaleleri CHP yönetiminin takrirciler ile ilgili somut bir tavrın alınması zeminini hazırlamıştır. Partinin bilgisi dâhilinde olmayan faaliyetlerin doğrudan parti disiplinini zedeleyici olduğu gerekçesiyle Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Parti Disiplin Kuruluna verilmiş ve ihraç edilmişlerdir. İhraç kararını eleştiren Koraltan da ihraç edilir. Refik Koraltan arkadaşlarının partiden ihraç haberini duyunca Vatan gazetesine verdiği yazısında ihraç haberinin haksızlığını, tutumun kötüye kullanıldığını, Falih Rıfkı'nın korkunç ve gazele yüklü ateş püsküren yazılarını

⁸⁶Filiz Çolak, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)” , *Türkler Ansiklopedisi*XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 775.

⁸⁷Sabit Dokuyan, “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Partinin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Haziran, 2014, 153.

⁸⁸ Filiz Çolak, *a.g.m.*, 776.

doğru bulmadığını ifade etmiştir. Bu yazı yüzünden Koraltan da partiden ihraç edilmiştir. Savunmasını veren Koraltan “ Allahaismarladık, ne dilerseniz, öyle karar vermekte serbestsiniz” diyerek salonu terk etmiştir.⁸⁹

Bayar ise verdiği Basın Kanunu değişikliği tasarısına karşın yine de herhangi bir yaptırım ile karşılaşmamıştır. Ancak ihraç olayları yüzünden milletvekilliği ve CHP üyeliğinden ayrılmıştır.⁹⁰ Bu olaylar basın tarafından yeni bir partinin kurulacağı yönünde lanse edilir. Öte taraftan CHP de iki sebeple böyle bir muhalefeti teşvik etmekteydi. Birincisi, bir muhalefet partisinin kurulmasıyla, CHP totaliter bir parti olduğu eleştirisini karşılamış olacaktı. İkincisi CHP’liler, partiyi içerden zayıflatan, partiden memnun olmayan bazı unsurlardan kurtulmak istiyorlardı.

7 Ocak 1946 günü DP kurulur. Celal Bayar, İsmet İnönü’ye muhalif olmakla yaptıkları işin varacağı sonucu on beş yıl öncesinden görmüş gibidir. ”Ben bu işleri bilirim, adamı ipe götürür”⁹¹ demiştir.

DP, ilk teşkilatını 4 Şubat tarihinde Ankara’da kurmuştur. Teşkilatlanmada acele edilmeyerek sağlam bir temel atılmaya çalışılmıştır. 11 Şubat’ta İzmir ve 14 Şubat’ta İstanbul teşkilatları kurulmuş, bundan sonraki teşkilatlanma ise planlananın ötesinde büyük bir hızla gerçekleşmiştir.⁹²DP’nin iktidar olarak başa geçmesi 1950 seçimleri ile olur. 27 yıllık CHP iktidarı sonrasında ilk defa farklı bir parti ülke yönetimini eline alır.

TUİK Verilerine Göre 1950 Genel Seçim Sonuçları: DP:416, CHP:69, MP: 1, Bağımsız: 1, Toplam: 487⁹³

Van da DP Teşkilatı 20 Temmuz 1946’da Malatyalı Ahmet Metin tarafından kurulmuş, Müteşebbis heyet; Başkan Askeri Müteahhit Ahmet Metin, Muhasıpliğe Müteahhit Bahri Toktamış, Kâtipliğe Müteahhit Orhan Kaya, Üyelikler; Müteahhit

⁸⁹ Kamil Maman, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar DP’nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, 99.

⁹⁰ Yaşar Özüçetin, “Demokrat Partiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, *Türkler Ansiklopedisi XVI*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 768.

⁹¹ Ahmet Cemil Ertunç, *Cumhuriyet Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004, 361.

⁹² Sabit Dokuyan, *a.g.m.*, 163.

⁹³ Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923 -2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, 9.

Ahmet Özbayram, Şoför Burhan Aktürk, Şehir Kulübü Sahibi Halil Aktürk, Seyyar Satıcı Bahri Oskay'dan oluşmuştur.⁹⁴

Türkiye'de ekonomik gücü elinde tutan sınıfların ekonomik ve ideolojik egemenliğinde bulunan iktidardaki devrimci kadroyu, jandarma ve tahsildar zulmü ile tanıyan yoksul kitleler CHP'ye tepki olarak ağa eşraf ittifakını oluşturarak DP'nin yanında yer alırlar. 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Doğu ve Güneydoğu'da toprak ağaları ve şeyhler ekonomik ve siyasal nüfuzlarını güçlendirir. Çok partili rejimde güçlenen aşiret reisleri kendi çıkarlarına göre her iki parti içinde yer almaya başlar.⁹⁵

1950 yılında yapılan milletvekili seçimlerine Kartal ailesinden ilk olarak Aşiret reisinin kardeşi Hamit Kartal(1321-1972) DP listesinden aday olmuş ve bu seçimi çok az bir farkla kaybetmiştir. Bu seçimi sonraki yıllarda başbakan, bakan olarak Türkiye siyasi hayatında etkin bir isim olan Ferit Melen(CHP) kazanmıştır.

Kartal ailesinden Abdülbari Kartal ise 1950'den beri yapılan mahalli seçimlerde il encümenliğini devamlı kazanmıştır.⁹⁶

Vanlıların 1950 seçimlerine katılım oranı % 70 civarlarındadır. DP % 45.24 ile 16.786 oy; CHP % 54.76 ile 20.319 oy alır. DP'den Emekli Albay İzzet Akın, CHP'den Ferit Melen ve Kazım Özalp Milletvekili seçilir. DP, Van'da sadece 1 milletvekili çıkarabilir.1954 yılındaki seçimlerine gelindiğinde Milletvekili Genel Seçimleri'nde Hamit Kartal, DP Van milletvekili adaydır. Van'dan Hamit Kartal, Hilmi Durmaz, Kemal Yörükoğlu ve Muhlis Görentaş milletvekili seçilir.⁹⁷ 1957'deki Van DP ilçe kongresinde Abdülbari Kartal DP İdari Heyeti'ne seçilir.⁹⁸

Devlet 1960'daki sürgünden önce, 1950 sonlarına doğru bağımsız bir Kürt siyasal hareketinin başlatılacağı gerekçesiyle 1959 yılında aralarında Ziya Şerefhanoglu, Şıvan lakabıyla bilinen Doktor Sait Kırmızıtoprak, Avukat Musa Anter ve İleri Yurt Gazetesi'nin sahibi Abdurrahman Ethem Dolak'ın olduğu 49 kişiyi 22 Eylül 1959' da başlatılan bir operasyonla gözaltına almıştır. 8 Ocak

⁹⁴ Mehmet Pınar, "Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması", *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi*, C. 2, Sayı: 1 Erzurum 2013, 33.

⁹⁵ Sait Ebinç, *a.g.t.*, 220.

⁹⁶ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 185.

⁹⁷ Mehmet Pınar, *a.g.m.*, 43-47.

⁹⁸ Mehmet Pınar, *a.g.m.*, 49.

1961’de Genelkurmay Askeri Mahkemesi’nde idam istemiyle yargılanmıştır. Dava uzun süre devam etmiş ve sonuçta zaman aşımına uğrayarak düşmüştür.⁹⁹

1.6. 1960 İhtilali ve Kinyas Kartal

DP milletten seçim yolu ile en büyük desteği ve güveni kazandığı 1954’te, İstanbul Tuzla’da, tanksavarda Dünder Seyhan ve Orhan Kubilay tarafından, ordu içinde, iktidarı yıkmayı hedef alan faaliyet başlatılmış, 1955’te İhtilâl Komitesi kurulmuştur. 23 Aralık 1957’de Samet Kuşçu adlı bir binbaşı hükümete giderek ordu içinde DP’ye karşı bir darbe yapılmak üzere örgütlenmeler olduğunu duyurmuş ne var ki, gizli örgütlenişle ilgili açıklamaların yetersiz olması yüzünden olay kanıtlanamamış ve sonunda Kuşçu, orduyu isyana teşvik suçundan iki yıla hapsedilmiş ve olay kapatılmıştır.¹⁰⁰ 27 Mayıs’ı gerçekleştiren askeri yapılanmanın ilk olarak nerede ve ne zaman başladığına ilişkin birçok farklı görüş var olmasına rağmen, 1957 yılından itibaren fiili bir örgütlemenin DP iktidarını devirmek için aktif olarak çalıştığında kaynaklar ittifak etmektedir.¹⁰¹ İhtilalin geldiğini herkes fark ettiği halde Menderes son ana kadar bu gerçeği kabul etmemiştir.¹⁰²

23 Mayıs’ta Bayar’ın Çankaya’da topladığı DP Genel Kurul toplantısında Menderes, “Harbiye Yürüyüşü” hakkında “Harbiye nümayişi sanıldığı kadar önemli bir olay değildir. Bir defa biz, demokratik rejimle idare edilen memleketlerde bu gibi gösterilerin sık sık hemen her gün yapıldığını unutuyoruz” der. Menderes bu yürüyüşe basit, sıradan ve önemsiz bir olay gözüyle bakmıştır.¹⁰³

1960 darbesi sonrasında Yassıada’da DP üyeleri Yüksek Adalet Divanında, en önemli dava olan Anayasayı İhlal Davasından yargılanmış ve en büyük hükmü bu davadan giymiştir. Nitekim Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Başbakan Adnan menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun idamı bu hüküm sonucunda gerçekleşmiştir. Ölüm cezası alanlar: Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan,

⁹⁹ Turan Bozkurt, *Atatürk’ün Doğu Politikası ve Kürt İsyanları*, İstanbul, 2011, 203.

¹⁰⁰ Atiye Emiroğlu, “27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti’nin Tasfiyesi”, *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, Konya 2011, 17.

¹⁰¹ Şerif Demir, “*Düello, Menderes ve İnönü Demokrat Parti’den 27 Mayıs’a Olaylar*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, 217.

¹⁰² Şerif Demir, *a.g.e*, 223.

¹⁰³ Şerif Demir, *a.g.e*, 220.

Meclis Başkanı Refik Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişoğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman. Yassıada'da Ölenler: Yusuf Salman, Lütü Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Yümni Üresin, Nuri Yamut, Kemal Yılmaz ve Zakar Tarver. Ölüm cezalarından sadece Menderes, Zorlu ve Polatkan'ınkiler gerçekleştirilmiştir. 15 Eylül'ü 16 Eylül'e bağlayan gece yarısından sonra sabaha karşı Hasan Polatkan ile Fatin Rüştü Zorlu, 17 Eylül Pazar günü saat 13.25'te de Adnan Menderes idam edilmiştir.¹⁰⁴

Esat Kırathoğlu kendisiyle yaptığımız görüşmede 1960 darbesine değinirken bunun bir ABD darbesi olduğunu anlatmıştır. Menderes tarım toplumu olmaktan çıkıp sanayi toplumu olmayı hedeflediği için hem ABD'den hem de Almanya'dan para yardımı talep etmiştir. Ama ikisi de bu yardımı yapmak istememişlerdir. Menderes bunun üzerine 15 Haziran da konuyu Rusya ile görüşmek için randevu almıştır. Ama 27 Mayıs'ta darbe yapılmıştır. Görüşme gerçekleşmemiştir.¹⁰⁵ diye ihtilal sürecini anlatmıştır.

1950'li yılların ikinci yarısında yaşanmaya başlanan ekonomik kriz ve istikrarsızlık 1960 ihtilaliyle sonuçlanır. Ordu DP döneminde özellikle Doğu Anadolu bölgesinde gerçekleşen liberalizasyondan rahatsız olur. Silahlı Kuvvetler bunun Kürt ulusal bilincinin artmasına yol açtığına inanmaktadır. Askerler 54 DP üyesi ve 55 Kürt ileri geleni tutuklanır. Bu dönemde köylerin adı ismi değiştirilerek Kürtçe adlar yerine Türkçe isimlerin verildiği bir yasa çıkarılır. Yaşanan sosyoekonomik değişimler kısmen de olsa bölgenin geleneksel toplumsal yapısını değiştirir. Ancak bu değişim aşiret bağlarını ortadan kaldırmayacaktır. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlerde ve Doğu Anadolu'daki kentlerde Kürt nüfusu hızla artar.¹⁰⁶

1960 sonrası Kinyas Kartal ve birçok kişi Sivas'a sürgüne giderler. 55 kişi tutuklanır. Her birini bir başka yere verirler. 27 Mayıs ihtilal günü köyde olduğu için Sivas sürgününe dâhil edilmeyen en küçük kardeşleri İslam Bey 1961 yılında bir

¹⁰⁴ Atiye Emiroğlu, *a.g.m*, 24.

¹⁰⁵ Esat Kırathoğlu İle Söyleşi.

¹⁰⁶ Sait Ebinç, *a.g.t.*, 224.

gece Van’da evine giderken uğradığı saldırı veya kaza sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu olayında failleri yakalanamamıştır ve gizemini günümüzde de korumaktadır.¹⁰⁷

Halit Kartal, 1961 senesinde askerlik yaptığı yıllarda izin alarak amcasını görmeye gittiğini anlatmıştır. Aydın’da Abdülbari Kartal’ı gördükten sonra Kinyas Kartal’ın yanına gitmiştir. Kinyas Bey, kendisine 3 Haziran’da Bursa’da mahkemeleri olduğunu ve Hacı Bala’ya iki avukat tutmasını söylemiştir. Mahkeme günü Kürtçülükle suçlanmaktadırlar. Kinyas Kartal *“Rusya’dayken kurmay yüzbaşyıldım. İnkılap oldu. Rusların yaptığı kötülükleri gördükten sonra rejimden hoşlanmadım. Türkiye’ye geldim büyük bir aşiretle. Askerliğimizi yapıyoruz vergimizi veriyoruz. İki defa sürıldüm ama yine de devlete ihaneti düşünmedim”*¹⁰⁸ dediği savunma sonrasında serbest bırakılmıştır.

Kinyas Kartal, 27 Mayıs İhtilali’nden sonra Bursa cezaevindeyken aşiret üyeleri kendisini ziyarete gelmiştir. Referandum yapılacaktır. Hangi yönde oy kullanacaklarını danışmışlardır. O da *“Kabul oyu verin”* demiş, oylamaya kabul oyu verilmiştir. Ama buna rağmen köyde dokuz tane ret oyu verilmiştir. Bu oylar Kinyas Bey’in annesi ve kandırdığı kadınlardır. O oğlunun korktuğu için kabul oyu verin dediğini düşünerek bunu yapmıştır. Oğlu daha sonra annesinin doğru düşüncede olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁹ Yaşanan bu olay Kinyas Bey’e aşiretinin duyduğu bağlılığı göstermesi bakımından önemlidir.

1.7. Sivas Kampı ve 55’ler

20 Ekim 1960 tarihli Son Posta Gazetesi, Mecburi İskân Yasası’nın kabulünü şöyle verir: *“İskân Kanunu’na göre; Dine ve yabancı ideolojilere dayanarak tesiri altında bulunanlara baskı yapanlar bulundukları yerden başka yerlerde iskâna mecbur edilecekler. Bu şahısların çıkarıldıkları bölgelerdeki gayrimenkulleri mahalli mülkiye amirlerince tasfiye edilecek, kendilerine diğer bölgelerde ev, arazi veya sermaye verilecektir.”*¹¹⁰

¹⁰⁷ Ömer Kartal İle Söyleşi.

¹⁰⁸ Halit Kartal İle Söyleşi

¹⁰⁹ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

¹¹⁰ Son Posta, 20 Ekim 1960, 7.

Askeri darbeden dört gün sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan tutuklanan yaklaşık 485 kişi. Tutuklananlar Sivas Kabakyazı'da 5. Er Eğitim Tugayı'nda askeri garnizon içindeki kampta dokuz ay süren bir “zorunlu misafirliğe” tabi tutulurlar.¹¹¹

Kampa kapatılanlar arasında, AK Parti'de Adana milletvekili olan Dengir Mir Mehmet Fırat'ın dedesi Zeynel Turanlı, Cem Vakfı Başkanı İzzetin Doğan'ın babası Hasan Hüseyin Doğan, Sedat Bucak, HAKPAR eski Genel Başkanı Sertaç Bucak'ın babası ve Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi kurucu başkanı Faik Bucak ve diğer Bucak'lar, Şeyh Said'in çocukları Şeyh Ali Rıza ve Şeyh Selahaddin Efendiler, Van'dan Kinyas Kartal ve diğer Kartallar, Hakkari'den Ertuş'lar, Ağrıdan Öztürk'ler, Diyarbakır'dan Ensarioğulları, Elazığ'dan Septioğulları, Erzurum'dan Nurcu Mehmet Kırkinci, Diyarbakır'dan Nurcu Mehmet Kayalar, Bayburt'tan Demokrat Parti yöneticisi olan Baki Tuğ' un babası Necati Tuğ, Mardin'den Zeynel Abidin Erdem'in amcası Bahattin Erdem ve Avukat M. Necati Abidin Kerimoğlu, Ağrı Tutak'tan Kazım Yıldırım, Malatya'dan Sait Çekmegil, Van CHP Milletvekili Tevfik Doğuşiker, Diyarbakır'dan Bozo Kemal Lakaplı Kemal Yıldırım, Cemil Küfrevi, Batman'dan Sait Ramanlı, Kubbettin Septioğlu, Zeynel Abidin İnan, Mustafa Işık, Rıfat Ökten, Turhan Bilgin ve daha birçok tanınmış sima bulunmaktaydı. Oysa Sivas Kampı'nda Kürtçülük ve isyan edebilirler suçlamasıyla tutululardan Zeynel Turanlı'nın ailesi Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerden dolayı meclis tarafından altın madalyayla ödüllendirilmişti. Mardin'den getirilen Erdem ailesi gibi Sivas'a getirilen bir kısım ailenin Arap kökenli olması bile onların “bölücülük” ile suçlanmalarını engelleyemedi. Kürtçü olarak suçlanan bazı aileler ise daha sonra Kürtçü örgütlerle çatışmışlardı. Sivas'a getirilen tek milletvekili olan Tevfik Doğuşiker o dönem CHP Van Milletvekili idi.¹¹²

Ahmet Demirel, “1938'den başlayarak 1960'lı yıllara kadar Doğu bölgeleri sakindi” ifadesini kullanmaktadır. Murat Bardakçı ise 1960 yılına kadar isyanların yaşanmama nedenini iki maddede toparlamıştır: İlki, 1937'deki Dersim isyanı aşırı güç kullanarak bastırılmıştır. İsyancı düşünce uzun süre kendini toparlayamamıştır. İkincisi Menderes, Kürt ileri gelenlerini milletvekili olarak meclise sokmuştur. Hüsametdin Cindoruk Milli Birlik Komitesi'nin bu uygulamasını Mustafa Muğlalı

¹¹¹ Nevzat Çiçek, 27 Mayıs'ın Öteki Yüzü Sivas Kampı, Lagin Yayınları, İstanbul 2010, 19.

¹¹² Nevzat Çiçek, a.g.e., 20.

olayından sonra yapılmış en büyük hata olduğunu belirtmiş ve eklemiştir: “*Ayrılkçı Kürt ideolojisinin sebebi Sivas Kampıdır*”¹¹³

Sivas Kampı’ndaki tutuklularla uğraşma işi için Muharrem Kızıloğlu görevlendirilmiştir. Muharrem Kızıloğlu, beraberinde Sivas, Ağrı, Van, Muş, Erzurum, Diyarbakır ve Bitlis valileri olduğu halde beş buçuk aydan beri tugayda nezaret altında bulunan 244 kişi ile görüşmüştür. Tugayın sinema salonunda toplanan tutuklulara hitap etmiştir: “*Sizler belki birçok hasis menfaatli insanların peşine düşmüş olabilirsiniz. İnsanın insana uşaklık etmesi doğru değildir. Burada beş buçuk aydan beri bulunuyorsunuz. Size söylediklerimi memleketinize döndüğünüz zaman anlatın. Hasis menfaatli partizan adamların aleti olmayın. Bundan sonra daima işiniz olduğu zaman devlet kapısına gelin. Devlet kapısı bütün vatandaşlara olduğu gibi size de açıktır. Artık ne şeyhlik, ne ağalık ne de parti başkanlığı vardır.*”¹¹⁴ Muharrem Kızıloğlu, Sivas’ta nezaret altına alınan 244 devrim sanığının durumunu valiler ile görüşmüştür. 189’u serbest bırakılmış, 33 kişi merkez cezaevinde, iki kişi de askeri cezaevinde nezaret altına alınmıştır.¹¹⁵ Başka bir kaynakta serbest bırakılanların 193 kişi olduğu belirtilir.¹¹⁶ Serbest bırakılanlardan Cevdet Yörük, Tefik Doğuşker, Selahattin Sinanoğlu, Nadir Ertuş uçakla Van’a dönerler¹¹⁷ Kinyas Kartal ve kardeşlerinin Van’a dönmelerine izin verilmemiştir.

Abdülbari Kartal anılarında Sivas Kampı sonrasında Kinyas Kartal’ın Isparta’ya, Hamit Bey’in Zonguldak’a, Hacı Bala’nın Bursa’ya, kendisinin de Aydın’a gönderildiğini anlatmıştır. Bursa’da Ebubekir Ertaş, Cafer Yağizer, Mahmut Ertaş ve Abdülkerim adındaki arkadaşlarının da olduğunu söylemiştir.¹¹⁸

1960 ihtilali sonrası ağabeyi Yassı Ada’ya sürülen Esat Kırathioğlu ise yaşananları şu şekilde anlatmıştır: “*Benim ağabeyim de Demokrat Parti milletvekiliydi. Hâkimdi, hukukçuydu Nevşehir’de. 1960 darbesinde o da Yassı Ada’ya gitti. O arada milletvekili olmayanları doğudakileri Sivas kampına gönderdiler. Yani DP’nin içerisinde faal görevleri olanları, milletvekili olmayıp da*

¹¹³ Esmer Dergi, Nevzat Gerger, “Sivas Kampı”, Sayı:39, Mayıs 2008, 8.

¹¹⁴ Öncü, 22 Kasım 1960, 1.

¹¹⁵ Vatan, 22 Kasım 1960, 1.

¹¹⁶ Akşam, 22 Kasım 1960, 1.

¹¹⁷ Van Postası, 23 Kasım 1960, 1.

¹¹⁸ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 283,284.

DP içinde bölge itibari ile faal görevleri olanları Sivas'a gönderdiler. İstanbul'da olan, milletvekili olmayan partinin üst kademesindeki insanları da Balmumcu denilen bir yer var oraya gönderdiler. Bunlardan bir tanesi Sivas kampına giden o zaman Elazığ DP İl Başkanı olan Rasim Küçükkel'di. Van'dan Kinyas Kartal partiden olduğu için gönderilir. Anlatırlardı Sivas kampını. Olmadık eziyetler yapmışlar. Sonra serbest bırakmışlar. Rasim Küçükkel : 'Elazığ'da yolda bazı satıcılar vardır. Tablanın içerisine bazı eşyalar koyup satarlar. Tabi şimdi yok. O zaman ihtilale inkılap derlerdi. Öğretmenin birisi tablacıdan kalem, silgi gibi malzemeler almış. Aybaşı geldiği zaman parasını verirmiş. 27 Mayıs olmuş aradan on gün geçmiş öğretmen parayı ödememiş. Öğretmen oradan geçince 'Öğretmen Bey paranızı ödemediniz' demiş. Öğretmen 'Sen inkılabı tanımıyor musun? İnkılap oldu' demiş. 'Ne inkılabı ben tanımam' deyince öğretmen oradaki askere adamı şikâyet etmiş. Asker ' Sen inkılabı tanımıyor musun?' demiş. Adam da 'Yok tanımıyorum. Görmedim ki tanıyayım' deyince adamı almışlar Sivas kampına getirmişler.' diyerek yaşadıklarını anlatırdı bize. Sivas kampı böyle bir yerdi işte."¹¹⁹

Sivas Kampı sonrası Kinyas Kartal ve Faik Bucak yazdıkları mektupla durumlarını Meclis'teki vekillere anlatmış ve çözüm istemişlerdir. Mektubun içeriğinde çektikleri anlatılmıştır. Sivas Kampı'nda iki sene dört ay kalmışlardır. Bu süre içerisinde çektikleri acıları anlatırken yaşadıkları kayıpları da anlatmışlardır. Mecburi iskâna tabi tutuluşlarını, serbest kaldıktan sonra kendilerinin de içinde bulunduğu 55 kişinin eski yerlerine dönemeyişlerini, bu süreçte topraklarının kilo buğday fiyatına kamulaştırılışını anlatmışlardır. Oysaki 55 kişiden sadece altı tanesinin arazisi bulunmaktadır. Toprak reformuna karşı olmadıklarını fakat şahıs ve zümre ayırımına karşı olduklarını belirtmişlerdir. Kamptan ayrıldıktan sonra Ankara'ya gelişlerini ve eski yerlerine dönebilmek için verdikleri mücadeleyi anlatmışlardır. Devamında ise: "Bizimle beraber geniş bir doğulu kitlenin iki yıldan beri çektiği ıstırapların dinmesi ve kırılan haysiyet şereflerimizin onarılması isteniyorsa en kısa zamanda yerlerimize dönmemiz ve topraklarımızın tümünün iadesi icap etmektedir. Toprak reformu herkese tatbik edilmediğinde bize de, o zaman teşmili düşünölsün.

¹¹⁹ Esat Kırathoğlu İle Söyleşi.

Sayın parlamento üyeleri, kanunun Mecliste tartışılırken, parti fanatizminden sıyrılarak ancak vicdanınızın sesine kulak vererek kararınızı veriniz! Hakkın huzurunda, tarihin önünde sorumlu olacağınızı unutmayın. Türk aydınları, sizi davamızın hakemleri seçiyoruz¹²⁰ diyerek çözüm beklediklerini ifade etmişlerdir.

55'lerin çoğu Birinci Milli Birlik Komitesinin feshedildiği 13 Kasım'dan sonraki günlerde Ankara'ya gelmiştir. 105 sayılı kanunu kaldırmak için uzun süre uğraşmışlardır. Uzun sürme nedenlerinden bir tanesi olarak kanunun birinci maddesi gösterilmektedir. Birinci maddenin son paragrafında "Bu kanunun tatbikatında vazife ve selahiyetini şahsi garaz veya menfaati karşılığında kötüye kullanan idare ve emniyet amir ve memurları bir seneden az olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır" deniyordu. Tehcirlerden önce mahalli idare ve emniyet amirleri tahkikat yapmış ve ondan sonra tehcir muamelesi yapılmıştır. MBK ilk kararnameyi ilga eder 55'lerin hemen dönmesine karar verirse ilk tahkikatı yapmış olan idare ve emniyet amirlerinin durumu güçleşirdi. Talat Oğuz 105 sayılı kanunun kaldırılması için ilk kanun teklifini yapan milletvekilidir. Doğan ve Feyzioğlu ile yapılan görüşme sonrası Sahir Kurutluoğlu' nun da yardımıyla İnönü ikna edilir ve 55 lere ait her türlü muamelenin durdurulması için kanun çıkartılır.¹²¹

105 sayılı kanun kaldırılmıştır fakat bu arada ağaların toprakları devlet tarafından kamulaştırılmıştır. Faik Bucak, yaşananları eleştirmiş ve ağaları şu şekilde savunmuştur: *"Mademki toprak reformu diyoruz, mademki sosyal adalet diyoruz da aklımıza niye Kasım Ağa(Gülek), niye Cavit Ağa(Oral), niye Fevzi Lütüf(Karaosmanoğlu), niye Hacı Ömer Ağa ve daha bunlar gibi yüzlercesi gelmiyor? Ya İstanbul'daki sermaye ağaları? Bunlar sanki daha da mı az ağa"* demiştir. Kanunun kaldırılması sürecin işlemesine engel olmamıştır. İmar ve İskân Bakanlığına bağlı Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü, 1961 sonuna kadar 55 ağadan 67217 dönüm toprak alıp kamulaştırmış bu topraklar için 228803 lira ödemiştir. Yapılan çok sıkı bir takip ve tetkik sonunda 55 ağanın elindeki toprakların 75176 dönümünün hazineye ait olduğu tespit edilmiş bu arazi de Hazine tarafından geriye alınmıştır. 55'lerin içinde arazisi olanlar şunlardır: Van'da Kinyas Kartal, Hamit Kartal ve diğer Kartal kardeşler. Ağrı'da Zeki Bayer, İsmail Peker, Adıyaman'da

¹²⁰ Kinyas Kartal- Faik Bucak, *a.g.e.*, 1-7.

¹²¹ Nevzat Çiçek, *a.g.e.*, 215.

Zeynel Turanlı(8000 dönüm), Erzurum'da Ali Rıza Fırat, Selahattin Fırat, Urfa'da Ali Bucak, Mithat Bucak, Hasan Bucak. İçlerinden bazılarının mesela Hakkârîli Hüseyin İleri gibi kişilerin değil bir dönüm bir karış bile toprağı olmadığı söylenmektedir. Faik Bucak yapılanların o dönem için işe yaramadığını şu tespitiyle ifade etmektedir : *“Doğu, Şeyh Efendinin okunmuş üflenmiş leblebileriyle eski Doğu'dur.”*¹²²

Toprak reformuyla ilgili olarak beklentiler yüksek tutulmuştur. Ragıp Gümüşpala, Öncü gazetesine verdiği röportajında toprak reformunun bir kadastro meselesi olduğunu, uzun sene ve senelere ihtiyaç duyduğunu, ağa, bey, şeyh, seytlerin hala mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu şahısların nüfuzlarının kırılmasının, garbe nakledilerek muayyen yerlere nakledilmelerini önermektedir. Köylüye toprak dağıtılmasını buna bağlı olarak taksitle tohumluğun ve ziraat vasıtalarının verilmesi gerektiğini de belirtir. Böylece köylüyü devlete bağlayacaklardır.¹²³

1929 yıllarında dönemin Dâhiliye Bakanı Şükrü Kaya şöyle bir ifade kullanıyor: *“Devlet araziye metruk diye muhacire veriyor, onlar da imar ediyorlar. Sonra herhangi bir sahibi çıkıyor ve ‘Bu benim mülkümdür’”* diyor¹²⁴ Karışıklıkların giderilmesi için reformun gerekliliğini belirtmektedir. Toprak reformu tartışmaları 1930'larda başlar, ancak on beş yıl sonra 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkartılır.¹²⁵ Toprak Reformu'nun ilk kez Urfa'da uygulanmasına karar verilir. Toprak satışı üç yıl yasaklanır.¹²⁶

Toprak Reformu Müsteşarı, ilk olarak Urfa'nın seçilmesinin yanlış olduğunu belirtir. Kendir, halkının bilinçsiz olduğu Urfa'da 108 köyün ailelere ait olduğunu, bu nedenle hükümetin başarısızlığının tescili için Urfa'nın seçilmiş olduğunu söyler.¹²⁷ Buna karşılık olarak Devlet Bakanı Salih Yıldız, Urfa'nın seçilmesinin isabetli bir karar olduğunu söyler ve seçilme nedenlerini şu şekilde sıralar:

1-Mülkiyeti şahıslara, ailelere ve sülalelere ait köylerin fazla oluşu

2- Hazineye ait arazi rezervinin müsait olması

¹²² Yön, 3 Ocak 1962, 12.

¹²³ Öncü, 19 Ekim 1960, 5.

¹²⁴ Nokta Dergisi, 25 Nisan- Mayıs 1983, Sayı: 9, 61.

¹²⁵ Nokta Dergisi, 25 Nisan- Mayıs 1983, Sayı: 9, 62.

¹²⁶ Cumhuriyet, 23 Ekim 1973, 1.

¹²⁷ Cumhuriyet, 24 Ocak 1975, 1.

- 3- Böylece kamulaştırılabilecek arazilerin fazla olması
- 4- Topraksız ve az topraklı çiftçilerin çok fazla bulunması
- 5- Toprak dağılımındaki dengesizliğin çok yoğun olması
- 6- Yeraltı su kaynaklarının fazla olması

Bakan Yıldız, Kamulaştırma hakkında da şu bilgileri verir: “ 1975 yılı şubat ayı içinde Kamulaştırılan arazi miktarı 101.769 dönümdür. Bu miktara ödenecek Kamulaştırma bedeli 28.289.368 liradır. Bir dönümün ortalama kamulaştırma bedeli 277. 98 liradır. Yuvarlak hesapla 278 liradır.”¹²⁸

27 Mayıs 1960’tan 12 Mart 1971’e kadar, 8’i tasarı, 2’si ise ilkeler ve teklifler listesi biçiminde toplam 10 proje hazırlanır.¹²⁹

Urfa’da yapılan kamulaştırma işlemi bitirilemez. Kasım 1976 tarihine kadar yalnızca 24 köyde 2840 nüfuslu 636 aileye 96.792 dekar toprak dağıtılır. Anayasa Mahkemesi 1977 yılında Toprak ve Tarım Reformu Yasası’nı iptal edince belirlenen süre içinde yenisi çıkarılamadığı için yasa 10 Mayıs 1978’de yürürlükten kaldırılır.¹³⁰

¹²⁸ Cumhuriyet, 6 Mart 1975, 7.

¹²⁹ Nokta Dergisi, 25 Nisan- Mayıs 1983, Sayı: 9, 63.

¹³⁰ Nokta Dergisi, 25 Nisan- Mayıs 1983, Sayı: 9, 65.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KINYAS KARTAL'IN SİYASİ FAALİYETLERİ ve TÜRK SİYASETİNDEKİ ROLÜ

3.1. Siyasete Giriş

Geniş bir aşiretin reisi olmanın sonucunda Kinyas Kartal için siyaset kaçınılmaz olur. Yaşadığı sürgünler ve o günün şartları onu siyaset yapmaya itmiştir. Siyaset yapma ve Meclis'te bulunma sebebi sadece halkına faydalı olmaktır. Demirel döneminde de sonrasında da halkının çıkarları için çalışmıştır. Aslında siyaset yapmaya çok istekli değildir. Bu nedenle yıllar sonra “Politika yalancıların işidir”¹³¹ diyecektir bir röportajında.

Kinyas Kartal, 1960'daki Sivas Kampı macerası ve Bursa cezaevine misafir olarak zoraki kabulünün ardından 1965 yılında Süleyman Demirel' in teklifiyle Adalet Partisi'ne ve 1965 yılında Van milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Aslında Kinyas Bey'in siyasi hayatı 1965'te başlamamıştır. 1954 yılında Kinyas Kartal'ın kardeşi Hamit Kartal, Demokrat Parti'den milletvekili seçilmiştir. DP, 1957 seçimlerinde kendisini liste dışı bırakmıştır. Hamit Kartal'ın liste dışı kalması Van'da infial yaratmıştır. Ve DP, 1957 seçimlerinde Van'da büyük hezimet yaşamıştır. Adnan Menderes seçim sonrası Kinyas Kartal'ı Ankara'ya davet etmiştir. Partilerine geçmesini istemiştir. Kinyas Kartal 1959 yılında DP'nin Van İl Başkanı olarak göreve başlamıştır.¹³²

Siyasete ilk olarak Menderes döneminde DP İl Başkanı olarak giren Kinyas Kartal, Vali İ. Sadi Öztürk'le beraber Van için çalışmalar yapmıştır.¹³³

3.2. 1965, 1969, 1973, 1977 Seçimleri ve Geçici Meclis Başkanlığı Yılları

Kinyas Kartal 1965 yılı genel seçimlerinde Adalet Partisi Van milletvekili seçilir. 10.10.1965 günü meclise seçilir.¹³⁴ 1969, 1973, 1977 genel seçimleriyle aynı görevi devam ettirir.

¹³¹ Kinyas Kartal'a Ait Video Kaydı.

¹³² Nadir Kartal ile 30.12.2017 Tarihinde Yaptığımız Söyleşi.

¹³³ Van Postası, 28 Mart 1960, 1.

Adalet Partisi(AP) kurulduğu 1967 yılından faaliyetinin durdurulduğu 1980 yılına kadar Türk siyasal hayatına damgasını vurmuş bir partidir. AP, 1965-1971 ve 1979- 1980yılları arasında tek başına iktidar, 1961-1962 ve 1965 şubat, ekim dönemlerinde küçük koalisyon ortağı ve 1975-1978 yıllarında da koalisyon hükümetinin büyük ortağıdır. Parti iktidardan uzak kaldığı sekiz yıllık devrede de ana muhalefet partisidir.¹³⁵

Kinyas Kartal, çıktığı seçim gezilerinde iki defa ölümden dönmüştür.1965 senesi seçim gezisinde Erciş'ten Van'a gelirken Arnes civarında kaza geçirirler. Şaibeli bir olay olsa da çok üzerinde durulmamıştır. Kinyas Kartal, kaza sonrası 45-50 gün komada kalır. Demirel özel uçak gönderip kendisini Ankara'ya aldırır. 1969 yılı milletvekili genel seçimleri için çıktığı gezide Erciş-Ünseli civarında cipine çarpan bir kamyon yüzünden ölümden dönmüştür. Uzun bir tedaviden sonra sağlığına kavuşmuştur.¹³⁶

1969 yılında Van'da Kinyas Kartal ve Fuat Türkoğlu milletvekili seçilir ve esnafla vedalaşır.¹³⁷ GP' den M. Salih Yıldız, Kinyas Kartal, Fuat Türkoğlu, bağımsızlardan M. Emin Erdinç¹³⁸ 22 Ekim Çarşamba yapılacak ilk toplantıya katılmak için Ankara'ya gitmişlerdir.¹³⁹

1973 yılında yapılan seçim sonuçlarına göre CHP 185, AP 148, MSP 49, CGP 13, MHP 3, TBP 1, Bağımsızlar 6. Van'dan AP 1, CGP 3 milletvekilliği kazanır.¹⁴⁰

14 Ekim 1973 genel seçimlerinde seçim öncesine göre CHP'nin milletvekili sayısı 90, MSP' nin milletvekili sayısı da 46 artarken; AP: 76, CGP: 30, MP:2, TBP: 1 milletvekili kaybetmiştir.¹⁴¹

Nadir Kartal babasıyla ilgili anılarında 1973 seçimlerde yaşadığı bir olayı da aktarmıştır: “1973 seçimlerinde babamla birlikte Özalp köylerini dolaşıyoruz. Şu an

¹³⁴TBMM Arşivi E- Kaynaklar, <https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/index.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018.

¹³⁵Ebru Saliha Açıköz, *Türkiye’de Siyasal Partiler*(Der.: Mehmet Kabasakal), Es Yayınları, İstanbul, 2013, 66.

¹³⁶ Ömer Kartal İle Söyleşi.

¹³⁷ Van Sesi, 17 Ekim 1969, 1.

¹³⁸ Van Sesi, 14 Ekim 1969, 1.

¹³⁹ Van Sesi, 21 Ekim 1969, 1.

¹⁴⁰ Cumhuriyet, 17 Ekim 1973, 1.

¹⁴¹ Cumhuriyet, 18 Ekim 1973, 1.

ismini hatırlayamadığım yan yana iki köye gittik. Birinci köy Allah rahmet eylesin Hacı Kasım'ın köyüydü. Bizimle pek ilgilenmedi, kargındı. İkinci köye gittik. Herkes kırat bayrağını eline almış dalgalandırıyor ve bizi bekliyorlardı. Çay içtikten sonra tekrar Van'a doğru yola koyulduk. Babam ban sordu: "İl başkanı olarak bu iki köyü nasıl değerlendiriyorsun?" Dedim ki: "Birinci köyden pek bir şey alamayacağız. İkinci köyün tüm oylarını alacağız. Peki, baba siz nasıl tahmin ediyorsunuz?" Dedi ki: "Birinci köyü olduğu gibi alacağız. İkinci köyden tek bir oy alamayacağız." Gerçekten birinci köyün tüm oylarını aldık, ikinci köyden tek bir oy çıkmadı."¹⁴² şeklindeki ifadelerinden Kinyas Kartal'ın öngörü sahibi bir siyasetçi olduğunu görebilmekteyiz.

1975 yılında Irak ordusunun katliam tehditleri karşısında on binlerce insan iltica talebiyle Türkiye sınırına gelmiştir. Türkiye hükümeti iltica taleplerini kabul etmemiştir. O günlerde geçici başbakanlık yapan bağımsız Sadi Irmak hükümeti kitlesel mülteci hareketine karşılık “meydana gelebilecek olayları önlemek” gerekçesiyle 27 Mart 1975'te Hakkâri, Mardin, Siirt ve Diyarbakır illerinde sıkıyönetim ilan etmiştir.¹⁴³

Kinyas Kartal, 1975 yılında yapılmak istenen sıkıyönetim halinin genişletilmesine karşı çıkmış ve Meclis'te konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Ayrıca Irak'la sorun yaşayıp Türkiye sınırlarına kadar gelip iltica talebinde bulunan Barzani'nin de sığınma talebinin kabul edilmesini önermiştir.¹⁴⁴ Irak hükümeti sonrasında Türkiye'ye iltica etmek isteyenleri yerlerine geri çağıracaktır. Bu olayda böylece kapanacaktır.

Van, 1950 ve 1961 yıllarında üç milletvekili, 1954, 1965, 1969, 1973 ve 1977 yıllarında dört milletvekili, 1957 yılında ise beş milletvekili çıkarmıştır. Van'da 1950-1977 yılları arasında yirmiye yakın siyasi parti bulunmaktadır. Adalet Partisi 1965, 1973, 1977 yıllarında Van'dan 1 milletvekilliği, 1968 yılında ise 2 milletvekilliği kazanmıştır.¹⁴⁵ Bu milletvekillerinden biri olan Kinyas Kartal, 1977 yılında Meclis'in Geçici Başkanı olarak görev almıştır.

¹⁴² Nadir Kartal İle Söyleşi.

¹⁴³ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 258.

¹⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Kapalı Oturum, Birleşim 7, 27.3.1975, 29.

¹⁴⁵ Yüksek Seçim Kurulu(YSK), 1950-1977 Van İli Seçimleri.

Örsan Öymen, Politika Kazanı adlı köşesinde Kinyas Kartal'dan bahseder. Ona “*Meclis'in demirbaş geçici başkanı*” yakıştırmasını yapar. Bazı başkanların “*Hâkimiyet kayıtsız şartsız benimdir*” anlayışına sahip olduğunu ama Kinyas Kartal'ın bunlardan biri olmadığını belirtir. Meclis Başkanlığı tokmağı onun elinde olduğu sürece, İçtüzük ve Anayasa gibi kayıt ve şartlar altında – gene Meclis'in hâkimidir ama- karşısındaki sıralarda oturan millet temsilcilerine Brukan Aşireti gibi bakmaz¹⁴⁶der.

1977'deki Meclis Başkanlığı için seçim yapılır. MHP'liler tam kadroyla oylamada bulunur. Oylamaya 3 CHP'li, Erbakan, MSP'li bakan ve milletvekillerinin çoğu katılmaz. 38. turda CHP'li Karakaş 227 oyla Meclis Başkanı seçilir. ¹⁴⁷Karakaş 227, Çakıroğlu 129 oy almış, salt çoğunluğu sağlayan Cahit Karakaş, seçim turlarına başladığı 5 Temmuz tarihinden yüz otuz beş gün sonra, 17 Kasım 1977 tarihinde nihayet Meclis Başkanlığına seçilebilmiştir. Böylece seçim turlarına II. Ecevit Hükümeti döneminde başlanan 1977 yılı Meclis Başkanlığı seçimi, V. Demirel Hükümeti iktidarı döneminde (21 Temmuz 1977 – 5 Ocak 1978) tamamlanabilmiştir.¹⁴⁸Böylece Kinyas Kartal'ın Geçici Meclis Başkanlığı görevi de son bulmuştur.

3.3.1980 Darbesi ve Kinyas Kartal

1960'ların sonunda Avrupa'da patlak veren ve bir süre sonra Türkiye'de de kendini hissettiren öğrenci hareketleri, ülkedeki sağ-sol çatışmasının fitilini ateşlemiştir. Özellikle büyük şehirlerde yoğunluk gösteren bu olaylar, önceleri basit anlamda karşıt görüşteki üniversite gençliği arasında başlamış, sonrasında da ülkenin ileride sosyal ve siyasi dengelerini altüst edecek silahlı bir mücadele haline dönüşmüştür. Politikacıların meseleleri çözmedeki yetersizliği, isteksizliği, siyasi uzlaşının bir türlü sağlanamaması ve birtakım güvenlik birimlerinin sağa karşı

¹⁴⁶ Milliyet, Örsan Öymen, Politika Kazanı, 29 Haziran 1977, 9.

¹⁴⁷ Milliyet, 18 Kasım 1977, 1.

¹⁴⁸ Alper Gülbay, “12 Mart' tan 12 Eylül' e Türkiye' de Seçimler ve Sonuçları”, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2017, 218.

tarafgir tutumu olayların büyümesinde etkin rol oynamış, taşlı, sopalı başlayan kavganın bir süre sonra silahlı bir savaşa dönüşmesine zemin hazırlamıştır.¹⁴⁹

12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin yönetimine el koymuş, Genelkurmay Başkanının başkanlığında, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanından oluşan Milli Güvenlik Konseyi, hükümeti feshetmiş, siyasal faaliyetlerini yasaklamış, yeni bir hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar, yasama ve yürütme yetkilerini üstlenmiştir. Milli Güvenlik Konseyinin bir numaralı bildirisinde “*ülkenin bütünlüğünü korumak milli birliği ve beraberliği sağlamak muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak*” olarak açıklanmıştır.¹⁵⁰

Genelkurmay Genel Sekreterliği tarafından yapılan açıklamada “*12 Eylül 1980 Cuma günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine el koyması üzerine CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, eşleri ile Gelibolu - Hamzakoy'da, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise İzmir Uzunada' da askerî dinlenme tesislerinde kendilerine tahsis edilen motellerde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin koruma ve güvencesi altında bulunmaktadır*” denilmiştir. “*Silahlı Kuvvetler güvencesi altında tutulmak amacıyla geçici bir süre için belirli yerlerde ikametlerinin istendiği, çağrıya üç parti liderinin uymasına rağmen MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in uymayarak evinden uzaklaştığı belirtilmiştir.* “*MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, 14 Eylül 1980 günü saat 13.00'e kadar en yakın garnizon komutanlığına müracaat etmediği takdirde kendisinin Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bildirilerine ve MGK'dan dolayı suçlu duruma düşeceği açıklanır*” denilmiştir.¹⁵¹

12 Eylül darbesi, yapısı gereği daha önceki müdahalelere hiç benzemeyerek, toplumun her kesimini hedef almıştır. Böylelikle demokrasi, uygulanan aşırı sertlik ile bir kez daha tarihin tozlu raflarına kaldırılmıştır. Kısa bir süre sonra da yurt genelinde sıkıyönetim ilan ederek tutuklamalara, gözaltılara, sorgulamalara ve işkencelere başlanmıştır. 11 Eylül gecesine kadar hızını kaybetmeden süren anarşi

¹⁴⁹ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/52792>, Erişim Tarihi: 20.04.2018.

¹⁵⁰ Soner Dursun, Türkiye’ nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem, ÇTTAD, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), 423.

¹⁵¹ Ayın Tarihi, 13 Eylül 1980.

ortamının 13 Eylül’ de derhal sükûnete kavuşması, anarşinin istenerek yaratıldığı yorumlarına yol açmıştır. Darbe sonrasında, Genel Kurmay Başkanlığı’nın 1982’de yayınladığı istatistiksel verilere göre; Aralık 1981 - Mayıs 1982 döneminde 14.086’sı “solcu”, 2941’i “ayrılıkçı” ve 347’si “sağcı” olmak üzere 17.734 kişi hakkında örgüt davası açılmıştır. 12 Eylül döneminin İnsan Hakları Derneği tarafından açıklanan kayıtlar ise çok daha çarpıcıdır: Gözaltına alınanlar: 650 bin kişi, dava açılan 210 bin kişi, yargılananlar 230 bin kişi, fişlenenler ise 1.683.000 kişidir.¹⁵² Basında yer alan bir habere göre; CHP’den 19, AP’den 6,MHP’den 9, MSP’ den 3 parlamenter. Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gözaltına alınmıştır.¹⁵³

Esat Kırathoğlu, 1980 darbesinin Demirel’in tüm çabalarına rağmen engellenemediğini belirtmiştir. O dönemin hükümeti olarak orduya her türlü imkânın sağlandığını ama ordunun bunu görmezden geldiğini ifade etmektedir. Darbeden sonra ise haberlerde Genel Kurmay Başkanı “*Elbette ki bu anarşi böyle gidecekti. Ne istediysen vermediler*”¹⁵⁴ ifadelerine sert bir şekilde karşı çıkmıştır. İhtilali önlemeleri icap ederken “*İbretle seyrediyoruz*” demektedirler. “*Bu ihtilalleri yapanlar memleketin en büyük hainleridir. Doğu Anadolu’daki olayların sebebi bunlar, köylüyü birbirine düşüren bunlar, askerle köylüyü karşı karşıya getirenler bunlar. İhtilalciler olmasaydı bugünkü karışıklıklar olmazdı*”¹⁵⁵ diyerek 1980 darbesinin yanlışlığını anlatmıştır.

12 Eylül’ün ilk günlerinde gözaltına alınanlardan biri de Kinyas Kartal’dır. Evinde gözaltına alınmıştır. Başbakan Demirel, bakanlar hepsi cuntacılar tarafından gözaltına alınmıştır. Bir süre sonra serbest bırakılırlar. Kinyas Ağa, Ankara’da Ayrancı’daki evindeyken yeğeni Burhan Kartal kendisini ziyarete gider. Kinyas Ağa gözaltına alınanların numarasını ajandadan yeğenine buldurup hepsini tek tek

¹⁵² <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/52792>, Erişim Tarihi: 20.04.2018.

¹⁵³ Ayın Tarihi, 15 Eylül 1980.

¹⁵⁴ Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren, saat 13.00’de Türkiye radyo ve televizyonlarında bir konuşma yaptı. Orgeneral Evren “8 aylık süre içinde yaptığımız sayısız uyarılara rağmen hemen bu tedbirlerin hiçbirine yasama ve yürütme organlarıyla diğer anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış, bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir” diyerek, “Vatandaşlarımızın birbirlerinin hak ve hukukuna saygılı olmalarını, sevgi içinde kırılganlıklarını unutmalarını, hepimizin bu mübarek topraklar üzerinde aynı haklara sahip bir Türk vatandaşı olduğumuzun idraki içerisinde olarak, yeni yönetime yardımcı olmalarını, vatanperverlik ve asil karakterlerinden bekler, mutlu ve aydınlık yarınlar dilerim” şeklinde konuşur.(Ayın Tarihi, 12 Eylül 1980)

¹⁵⁵ Esat Kırathoğlu İle Söyleşi.

aratarak, geçmiş olsun dileklerini sunar. Doğru Yol Partisi'nin parlamenterlerinden Onat soyadlı kişiye gelince iki üç defa o kişiyi geçiştirmiştir. Yeğeni tekrar sorunca *“Oğlum, niye ısrar ediyorsun ben mecliste Barzani hareketi Kürtler hakkında konuştuğum zaman karşı çıkan tek kişi oydu. Ben onu nasıl arar da geçmiş olsun derim. Boşver aramayacağım”* diyerek kızmıştır.¹⁵⁶

12 Eylül'de sürüldünüz mü sorusuna *“Beyefendi çok şükür ki sürmediler. 12 Eylül ihtilali benim için en ehven(uygun) geçirdiğimiz bir ihtilal olmuştur. Yani 12 Eylül'ü hiçbir zarar görmeden mi atlattınız? Sorusuna “Zararı Meclis kapandı. Ben de milletvekilliğinden düşmüş oldum. Şükür ki düştüm beyefendi. Allah Kenan Evren Paşa'ya uzun ömürler versin. Meclis'te iken aldığım maaş beni ya idare eder idi ya da etmez idi. Ondan sonra ben kendime yedi sekiz sene çalıştım ve beş on kuruş para toplamış oldum. Şimdi 1 Kasım seçimlerinde yine milletvekili oluyorum. Korkarım o topladığım para yine gitsin.”* diye cevap vermiştir.¹⁵⁷

12 Eylül askeri yönetimi sırasında çok sayıda parlamenterini gözaltına alınmıştır. Siyasiler MGK tarafından 2533 sayılı kanunla gözetim altında bulunmaktadır. Demirel ve Ecevit'in 12 Eylül uygulamalarına muhalefet ettikleri söz konusu edilerek 15 Ekim 1981'de MGK tarafından 2533 sayılı kanunla siyasi partiler feshedilmiştir.. Siyasi parti liderlerine on yıl siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Senatörler ve milletvekilleri ise 5'er yıl siyasetle uğraşamayacaktır. Ancak bu yasa 6.9.1987 yılında yapılan halk oylaması ile kaldırılmıştır.¹⁵⁸

Kinyas Kartal, yasakların kalkmasıyla Demirel ile yoluna devam etmiştir. Yeni partisi olacak olan Doğru Yol Partisi, 23 Haziran 1983'te kurulur. İlk Genel Başkanı, Ahmet Nusret Tuna'dır. Bir ay kadar partiye başkanlık yapar. Sonra Yıldırım Avcı başkan olur. 1985'teki olağan kurultayda Hüsamettin Cindoruk başkanlığa getirilir. 1987 yılında siyasi yasakların kalkması üzerine Süleyman Demirel'in Genel Başkanlığa geçmesi amacıyla istifa eder. Kongrede Süleyman Demirel Genel Başkanlığa seçilir ve 6 yıl boyunca başkan olarak devam eder.¹⁵⁹ 1987 seçimlerinde Nadir Bey aday olmak ister. Ama Demirel, Kinyas Bey'i ister. Seçim kazanılır fakat baraj aşılamadığı için Anavatan partisi kazanır. Özal daha sonra

¹⁵⁶ Burhan Kartal ile Söyleşi.

¹⁵⁷ Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

¹⁵⁸ Ebru Saliha Açıköz, a.g.e., 66.

¹⁵⁹ Ebru Saliha Açıköz, a.g.e., 67.

kendisine partiye katılmasını önermişse de Kinyas Bey kabul etmemiştir. Sebebi ise yönünü değiştirmek istememesidir. Safını kolay kolay değiştirmeyen bir kişiliktir.

1987 genel seçimlerinde Anavatan Partisi:292, Sosyaldemokrat Halkçı Parti:99, DYP: 59 milletvekilliği kazanır.¹⁶⁰ Van'da 5 milletvekilliğinin 5'ini de Anavatan Partisi kazanır.¹⁶¹ Sebebi ise yeni sistemin getirdiği çevre barajıdır. Çevre baraj sayısı 34639'dur. Sadece Anavatan Partisi 43927 ile barajı aşar ve milletvekilliklerinin beşini de kazanır.¹⁶²

Fethullah Erbaş, 1987 seçimlerinde Kinyas Kartal'ın yaşadığı hayal kırıklığını anlatır. İkisi de seçim sonuçlarını beklemektedir. Kinyas Bey il barajını geçememiş ülke barajını geçmiştir. Kendisi ise il barajını geçmiş ama ülke barajını geçememiştir. Sonuçları tahmin etmektedir. Ama kendisine sonuçları soran Kinyas Bey'e yeni sistemi anlatması biraz zordur. D'hondt Sistemi yeni bir sistemdir. Sonuçlar açıklandınca Kinyas Bey *"E sizde gitmediniz ben de gitmedim. Bu 5-0 nasıl oldu? Özal seçim başlamadan önce 5-0 dedi. Adam bir şey yapmış ki Van'da 5-0 oldu. Nasıl olur?"* diye dert yanar. Fethullah Erbaş seçim sistemini anlatınca da *"Ya bu işe akıl sır ermez. Ben artık siyaseti bırakacağım"*¹⁶³ diyerek de gerçekten bir daha siyasete girmez.

Yıllarca birlikte siyaset yaptığı Demirel, Kinyas Kartal'a hep ağa diye hitap etmiştir. Aralarında saygıya dayalı bir ilişki vardır. Önemli görevlere getirilmeme sebebini oğlu Ömer Bey mütevazılığı olarak belirtmektedir. Kendisi hiçbir zaman bir talepte bulunmamış verilen görev neyse onu yapmıştır.¹⁶⁴

3.4. Kinyas Kartal ve Meclis Faaliyetleri

Kinyas Kartal, mecliste çok nadir konuşan bir milletvekilidir. Bazı konularda görüşlerini cesurca ifade etmiş bazı konularda ise haklı olduğunu düşündüğü görüşün yanında saf tutmuştur. Bazı konulara ya müdahil olmuştur ya da dâhil edilmiştir.

¹⁶⁰ Resmi Gazete, 9 Aralık 1987, Sayı:19659, 4.

¹⁶¹ Kazanan isimler: Hüseyin Aydın Arvası, Muhlis Görentaş, Reşit Çelik, Selahattin Mumcuoğlu, İhsan Bedirhanoglu.

¹⁶² Resmi Gazete, 9 Aralık 1987, Sayı:19659, 59.

¹⁶³ Fethullah Erbaş ile 07.03.2018 Tarihinde Yaptığımız Söyleşi.

¹⁶⁴ Ömer Kartal İle Söyleşi.

Aşağıda mecliste yaptığı birkaç konuşma ve içinde adının geçtiği meclis konuşmalarından bölümler aktarılmıştır.

Kartal'ın Geçici Meclis Başkanlığı yaptığı dönemde bazı olaylar yaşanmıştır. Olayların temelinde kalıcı meclis başkanının seçilememesi bulunmaktadır. Siirt milletvekili Mehmet Nebil Oktay ve Van Milletvekili Kinyas Kartal'ın aday gösterildiği başkanlık seçiminde 15.tur oylama yapılmış fakat yeterli çoğunluk sağlanamadığından başkan seçilememiştir. 16. turda Başkanlık seçimi yapılırken üyelerin salonu terk etmeleri üzerine tansiyon yükselmiştir.

Başkan *“İki Sayın Divan Üyesi lütfen Başkanlık Kürsüsünün sağında, komisyon sıralarındaki yerlerini alsınlar. Bu tur oylamada kullanılacak bir mühürlü oy pusulaları Sayın Divan Üyelerine verilsin.”* dediği esnada C.H.P. sıralarından *“Kaçıyorlar Sayın Başkan kaçıyorlar”* sesleri yükselmiştir. Konya Milletvekili Dursun Ali Çalık *“Sayın Başkan, kaçıyorlar.”* diyerek uyarmıştır. Başkan cevap olarak *“Başkan ne yapsın; Başkan kaçmıyor, Başkan bekliyor, kaçana ben ne diyeyim? Başkan burada.”* deyince C.H.P'de gülüşmeler ve alkışlar olmuştur. Oylama yapılmış yeterli çoğunluk sağlanamadığı için başkan seçilememiştir.¹⁶⁵

1975 yılında Mustafa Barzani, Irak'ta yaşadığı olaylar sonrasında Türkiye sınırlarına kadar gelerek sığınma talebinde bulunmuştur. Bu konu Meclis'te görüşülürken kabul edilmemesi yönündeki fikirler ağır basmıştır. Ayrıca uygulamadaki sıkıyönetim halinin de genişletilmesi teklif edilmiştir. Bunun üzerine Kinyas Kartal, 1975 yılında gündeme getirilen sıkıyönetim halinin genişletilmesine karşı çıkmış ve mecliste şöyle bir konuşma yapmıştır:

“Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri; Cümlelerinizi sevgi ile saygı ile selamlarım. Cümlelentinin malumudur ki, dört vilayetimizde örfi idare ilan edilmiştir. Bugünkü toplantımızda da, bunlara ilaveten dört vilayet daha teklif edilmiş ve gerekçede, Barzani kuvvetlerinin hududumuza gelip, iltica hakkını talep etmeleri gösterilmiştir. Bu iltica hakkı bizce kabul edilmemiştir. Ve onlar tarafından verilmiş olan bir notada, ‘İlticamızı kabul etmezseniz, biz fiili müdahaleye girişeceğiz’ denmiştir.

¹⁶⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Birleşim 52, C.1, Dönem 5, 6.10.1977, 305.

Beyler, ben bunun gerçeğine inanmıyorum. Bu haberin aslı esası yoktur. Sayın milletvekilleri, çok şükür, hepimizin akliselimi vardır. Akliseliminize hitap ediyorum. Barzani'de 150 000 mevcutlu asker olmuş olsa idi, bugün Irak hükümetini yok ederdi. Petrol kuyularını tahrip ederdi ve yarın akşama Sovyet ve Amerikan devletleri yanında olurlardı. Bunun aslı ve astarı yoktur. Beyler az önce konuşan beyler de bunu açıkladılar. Ben de müsaade ederseniz, bunu biraz daha açıklığa kavuşturayım.

Şimdi, dört vilayette daha evvelce sıkıyönetim ilan edilmiştir. Diyorlar ki 'İlan edildiği zaman, acaba bu vilayet halkına itimatsızlık mı var idi?' Hayır, beyler itimatsızlık yok. Bu karşıda Yunan devleti vardır. Sevsek de sevmesek de onların sempatizanları vardır. Fakat 10 000 kuvveti geçmeyen Barzani askerlerine, kuvvetine karşı bu tedbiri almak bence, ancak o vilayetteki halka olan itimatsızlıktır.

Beyler, Atatürk önderimizdir, Atatürk şerefimizdir, Atatürk büyüğümüzdür. Merhum Atatürk buyurmuşlar ki; 'Kürt kavmi namında bir kavim yoktur. Bunlar Türk'tür.' Kıbrıs'ta işlenmiş olan cinayetlere Türk milleti, Türk Ordusu, Türk Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi son verdi ve bunu önledi. Zaferden hepimiz memnunuz, zaferden hepimizin göğsü kabarıyor.

Aziz arkadaşlarım, iltica etmiş, 10 000 kişiyi geçmeyen fakir, zavallı Türklere kapıları kapamak, Türklük şerefiyle bağdaşmaz.

Tarihini iyice hatırlayamıyorum, 1935'ten evveldi; ya 1933 veya 1934 yıllarında; yine Barzani Irak'taki mücadelesine devam ederken Türkiye'ye iltica etti. Zamanın Reisicumhuru Sayın Atatürk bu isteği kabul etti ve Barzani kuvvetleri Van'a kadar geldiler. Fakir, perişan, yoksul, aç ve sefil insanlardı. Devlet onların iaşesini temin etti. Aklımda kaldığına göre de Eskişehir'e yerleştirmek üzere yola çıkarıldılar. Müteakiben, orada kalmış olan ağabeyi Şeyh Ahmet, Iraklılarla tekrar anlaştı ve bunlar yarı yoldan dönüp Irak'a gittiler.

Tabii ki, takdir Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Elbette ki her parti kendi menfaatini nazarı itibara alır, almakta haklıdır. Yalnız, cümleden bir ricam var, bir istirhamım var: Bu milli bir davamızdır. Bu parti davalarını geçmiştir. Bu sahada hepiniz elinizi vicdanınıza koyarak kararınızı veriniz. Bu sözlerim beni bağlıyor, Grubumu değil; çünkü ben Gruba bağlıyım, Grup bana bağlı değil. Cümledenizi

sevgiyle selamlar, hürmetlerimle huzurunuzdan ayrılırım.”¹⁶⁶diyerek konu hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir.

Başka bir tutanakta Van’da yaşanan bir olayda Kinyas Kartal’ın da adı geçmiştir. Yaşanan olaylar dönemin siyasi ortamının gerginliğini göstermesi bakımından önemlidir. Mecliste yapılan konuşmalar esnasında Mehmet Feyyat bazı konularda duyduğu rahatsızlıkları şöyle anlatır: “ *Van’da Lise müdürü vardı. Bu da Adalet Partili değil, bizden gitti; Adalet Partili bir Sayın Bakan. Bu çocuğun bizzat hemşerisi, Hınıslı bir çocuktur. Van’da Adalet Partili Sayın Hadanoğulları’nın da damadı; Kinyas Kartal, Hadanoğulları, Kösereisoglu’nun hepsi de akrabası ve Van’da sevilen bir çocuk. Bu çocuk da Adalet Partili zannedilir. Bu lise müdürünün zamanında tek çıt yok.*

Van’da merhum Belediye Reisi vardı, o zaman Kız Öğretmen Okulu Müdürüydü. Benim arkadaşımdı, Allah rahmet eylesin, MHP temayüllüydü. Bu, buna taktı ve nihayet o hale geldi ki, eski Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem’i tava getirmişler, bütün ülkücüler almış orayı ve bu çocuğu Kürtçü, komünist diye almışlar Türkiye’nin Bucam Köyü’ne tayin ettirmişler. Lisan bilen kabiliyetli bir öğretmeni bütün Adalet Partililerin çabalarına, Sayın Bakan vardı, bizden gitti, Meclis Başkanlığına adaydı, Gıyasettin Karaca kendisine de rica ettiriyoruz, Sayın Kamran İnan da ilgilendi daha çok. Buna rağmen bu çocuk mağdur edildi. Bütün Van’daki Adalet Parti teşkilatı, spor kolları, Cumhuriyet Halk Partisi, bütün kuruluşlar, ileri gelenler; yani herkes ilgilendiği halde bu çocuk maalesef gitti ve bu çocuk gittikten sonra Van’da, Van merkezinde bütün fakir çocuklar; bu komünisttir, bu sağcı, bu solcudur, bu budur, bu budur; hepsi Hakkâri’ye, şuraya buraya... Memurlar aralarında para topluyorlar Gevaş’ta, Şatak’ta, Gürpınar’da, çocukları okutuyorlar pansiyonda, Van’a gönderiyorlar ve bu çocukların hepsi ve bunları okutan İzmirli, Adanalı, Karadenizli memurlar yardım parası topluyor. Bu çocuklara ortaokulu bitirtip liseye geldikleri zaman; lisede, bir Milli Eğitim Müdürü Afyon’dan geliyor, ülkücü, bunların hepsini perişan ediyor; fakat benim bulunduğum yörede Gevaş’ta ülkücü öğretmenler de vardır; ama çıt çıkmaz. Hepsi görevini yapıyor, öyle gösterileri yok. Çünkü yapamaz, kamuoyu ona göre oluşmuş.

¹⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Kapalı Oturum, Birleşim 7, 27.3.1975, 29.

Bitlis'e tayin edilen gencecik öğretmenler; 10 kişi Bitlis'e tayin ediliyor. Gencecik, hepsi pırlanta gibi çocuklar. Hemen Bozkurt'un rozetini takıyorlar, gövde gösterisi yapıyorlar. Tam Bitlis deresinden geçerken halk galeyana geliyor, partililerin de tahriki, şu bu, 6 kişi orada dövülüyor.

Şimdi Ülkü Ocakları, sözüm ona siyasi partilerin dışındaymış. Olmaz böyle şey. O savcıyı istiyorum ben; Türkiye'de Ülkü Ocaklarıyla MHP arasında ilişki görecektir savcıyı istiyorum ben, MHP arasında ilişkiyi istiyorum ben. MSP' den evvel evvela MHP'nin dersi okunmalıdır, defteri dürülmelidir. Bunu iyi bilesiniz. Benim kendi şahsi görüşümdür bu. MSP ile aklını bozanlar evvela MHP'nin ancak itlaf ile telafi edileceği inancı içindeyim. Diğeridir, çağ dışıdır, tedavisi mümkündür.”

İstanbul Milletvekili Ali Oğuz araya girerek “Sensin o” der. Mehmet Feyyat aldırmadan devam eder: “Diğeri kudurgandır, komünist gibi insan öldürüyor. İtlaf ile ancak mümkündür, kapatmayla ancak.

Denizcilik Bankasına bir akrabam memur edildi. Sayın Ulaştırma Bakanı ilgilendi, Sayın Kinyas Kartal ilgilendi, ben ilgilendim. Orada Genel Müdür, ‘Bu Feyyat’ın akrabasıymış’ demiş. Genel müdüre dedik; eşi, benim akrabam, çocuk da Sayın Kinyas Bey’in akrabası; en iyi ideal bir koalisyon tipidir, bu çocuğun işini yapıverin dedim. Genel Müdür tabii bürokrat, hemen yelkenleri indirdi, yapacak. Milli emniyet tahkikatı; şu, bu, çocuğu 3 ay perişan bıraktı, halen daha olmadı işi. Nihayet 250 lira vererek komünist olmadığına dair rapor aldı. Sayın Korkut Özal vicdanıyla bunu itiraf etsin artık, bu haldedir bu düzen.¹⁶⁷

1969 yılında Başbakan Süleyman Demirel mecliste bütçe hakkında konuşma yaptığı esnada milletvekilleri başbakanın konuşmasını alkışlayınca Meclis Başkanı, Muzaffer Yurdakuler, Suphi Karaman ve Kinyas Kartal arasında çok kısa bir söz dalaşı olmuştur.

Tabii üye Muzaffer Yurdakuler, “Sayın Başkan, burada yalnız senatörler alkışlar, milletvekilleri alkışlamaz” deyince Başkan: “Şu halde vazifenizi yapın, idareci üyesiniz” diye cevap vermiştir. Muzaffer Yurdakuler “Siz yapın” der. Başkan “Şu halde sizi vazifeye davet ediyorum, efendim” dediği zaman Kinyas Kartal araya girip “Gocunma” diyerek konuşmalara dâhil olmuştur. Tabii üye Suphi Karaman

¹⁶⁷ Cumhuriyet Senatosu, B: 13, 3.1.1978.

“Yarası olan gocunur” der. Muzaffer Yurdakuler “Yakalamanız lazımdı” diyerek başkanı suçlamıştır. Kars Milletvekili Sırrı Atalay “O milletvekilini dışarı çıkartın” diye tepki gösterince Başkan “Efendim müsaade buyurun. Bir dakika efendim, (C.H.P. sıralarından ve orta sıralardan şiddetli gürültüler) Bağırarak mesele halledilemez. Bir dakika şayet, bir milletvekili alkışa iştirak etmiş ise idareci üyelerimiz vardır, vazifeye davet ediyorum idareci üyeleri. Lütfen efendim, sayın milletvekilleri lütfen tezahürata iştirak etmesinler.

Sayın Kartal, lütfen münakaşalara iştirak etmeyin ve iştirak ettiğiniz için lütfen başka bir taraftan müzakereleri takip edin. Rica ediyorum efendim. İştirak etmeyin. İştirak ederseniz istirham edeceğim dışarı çıkmanızı. Buyurun Sayın Başbakan¹⁶⁸diyerek ortamı sakinleştirmiştir.

1977 yılında Kinyas Kartal’ın Meclis başkanlığına aday olması üzerine Altan Tuna bir önerge sunmuştur. Meclis Başkanlığına aday olan birinin Meclis Başkanlık seçimini yönetmesinin hukukun prensiplerine aykırı olduğunu belirtmiştir: *“Seçimle gelinen bir görev yerinin seçimlerini o seçimde aday olan kişilerin yönetmesi hukukun genel prensiplerine aykırı olacağı düşüncesindeyim. Bu nedenle, Millet Meclisi Başkanı seçiminde Geçici Başkan Sayın Kinyas Kartal da aday olduğundan ya Geçici Başkanlıktan ya da adaylıktan çekilmesini öneririm”* demiştir.

Bunun üzerine Geçici Başkan Kinyas Kartal *“Sayın üyeler, Sinop Milletvekili Sayın Hilmi İlgüzar tarafından aday gösterildim. Ben kendisini katiyetle kırmak istemediğim için, ses çıkarmadım.(Alkışlar.) Böyle bir şey düşünmediğimi, adaylık kabul etmediğimi ifade etmek istedim; bunun sayın arkadaşşıma karşı saygısızlık olacağı düşüncesiyle vazgeçtim. Kaldı ki, ne Anayasa’da ne İçtüzük’ te Geçici Başkanın Millet Meclisi Başkanlığına aday gösterilmesine mani bir hüküm de yoktur.”* cevabını vermiştir.

O sırada Geçici Meclis Başkanlığı yapan Kinyas Kartal’a İstanbul Milletvekili Çağlayan Ege *“Sayın Başkan alkışlayanlar size oy versinler”* , Konya Milletvekili Durmuş Ali Çalık ise *“Tam bir aile saadeti.”*¹⁶⁹ diyerek tepkilerini

¹⁶⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Birleşim 28, C.50, 31.1.1969, 506.

¹⁶⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Birleşim 54, C.1, Dönem 5, 12.10.1977, 312.

göstermişlerdir. Yapılan 18 nci tur oylamada sonuç vermemiş ve yine başkan seçilememiştir.

3.5. Kinyas Kartal'ın Kişiliği ve Türk Siyasetindeki Rolü

Kişiliği hakkında görüşme yaptığımız kişilerin bize anlattıkları referans olarak kullanılmıştır. Abdulillah Fırat, Kinyas Kartal'ı sohbetine doyum olmayan, mikrofonu al konuş özelliği olmayan biri olarak özetlemiştir. Bu sebepten olsa gerek Meclis'te çok fazla konuşması yoktur. Fırat'a göre Demirel'le Kinyas Bey'in yıllarca birlikte çalışmasının sebebi Demirel'in Kinyas Kartal'ın bilgisine ve kültürüne güvenmesi olmuştur. Birçok konu hakkında istişarede bulunduklarını ifade eder.¹⁷⁰Çalışmalarımız esnasında Kinyas Kartal'ın da aynı şeyleri Demirel için düşündüğünü söyleyebilmekteyiz.

Oğlu Ömer Kartal ise babasının onca varlığına rağmen mütevazı bir hayat yaşadığını, evinin kira olduğunu, toplu taşıma araçlarını kullandığını anlatmıştır. Ayrıca babasını dakik, zeki, vefalı bir insan olarak betimlemiştir.¹⁷¹

Esprî yönünün kuvvetli olduğu söylenmektedir. Yaşını soran Emin Çölaşan'a verdiği cevapta da bu görülebilmektedir: *“Sigarayı 39 yıl önce terk ettim. Beyefendi ben yalan söylemeyi hiç sevmem. Bende her türlü melanet(kötülük) olmuştur. Allah'ın yasak ettiği şeylerin çoğunu yapmışımdır. Dünya kadar içki içmişimdir. Ama orucumu tutarım. Namazımı da on beş yıldan beri düzenli kılarım. Fakat bugün bile arkadaşlarla buluştuk muydu, hiç bakmam içkimi içerim. Ama bugün eskisi kadar içemiyorum. Ben eskiden bir yetmişlik rakıyı yemek öncesinde aperatif niyetine bitirir idim. Hem de bunu bir saatte tek başıma içer idim. Elli tane profesör beni muayene etse derlerdi ki: ‘Bu adam içki içmemiştir’. Ben Kafkasya’da doğmuşum. Dağıstan havasını içime çekmişim. Ben emzik emmemiş adamım. Anam sütünün emmişim. Ondan sonra da anam ne verdiyse onunla büyümüşüm. Benim için seksen, doksan, yüz yaş vız gelir. Ama Allah isterse, benim canımı daha az edeyim beyefendi. Ben ona iman etmişim. Bir şey daha az edeyim beyefendi. Ben kendim 86 yaşında gibi görmüyorum. Aslında ben 43 yaşındayım. Çünkü ben geceleri*

¹⁷⁰ Kinyas Kartal Hakkında 09.03.2017 Tarihinde Abdülilah Fırat ile Yaptığımız Söyleşi.

¹⁷¹ Kinyas Kartal Hakkında 16.08.2017 Tarihinde Ömer Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

yaşamadığım için, yarısını saymıyorum. Geceleri de sayarsan 86 yaşındayım ama ben kendimi 43 yaşında gibi görüyorum. Her bakımdan iyiyim yani."¹⁷²

Hayattayken kendisiyle tanışma fırsatı bulmuş bazı kişiler Kinyas Kartal'ı anı kitaplarında anlatmıştır. Bunlardan biri Timurlenk Bozkurt'tur. Anılarında Kinyas Kartal'ı anlatmaktadır:

*"Onun üyesi bulunduğu Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi'nce 1987'lerde yayınlanan 'Erivan'dan Van'a Hatıralarım' adlı dev eserini bir kez daha okuyorum. Hacimce küçük sahifece az ama mana bakımından, fikir bakımından büyük bir yapıt. Defaatle okudum rahmetli soylu kişinin Risale dediği o ölmez eserini. Bana kalırsa bu eser, bu risale çoğaltılmalı ve bütün Orta Doğu'ya, Şark'a ve Garb'a dağıtılmalıdır."*¹⁷³ diyerek kendisine duyduğu hayranlığı ifade etmiştir.

Kitapta Kartal'ın aşireti hakkında da bilgiler vermiştir. Bunlardan biri de Van'ın Kalecik köyündeki Hüseyin Özgökçe'nin konağında yaşanan bir olaydır. Hüseyin Özgökçe, Kinyas Bey'in amcasıdır. Mert ve ekmek sahibi biridir. Giden gelen herkese sofrasını açan misafirlerini çok iyi ağırlayan bir beydir.

Timurlenk Bozkurt ayrıca kitabında Kinyas Kartal'ın kişiliğinden de bahsetmiştir: *"Büyük adamlar büyük olurlar, soylu kişiler soyluluklarını her halleriyle ortaya koyarlar. Mümkün değil onların küçülmeleri ve asaletlerini kaybetmeleri. Onlar bu yeryüzünde şah olsalar bile onlarda zerre kadar gurur ve enaniyetten bir eser, işaret ve emare göremezsiniz. Hatta dünyadaki makamları makamları yükseldikçe onlar daha mütevazı olurlar, hal ve hareketlerinde bu mütevazılıkları aşikârane belli eder.*

Rahmetli Kinyas Kartal Bey benim indimde bir asalet ve tevazu abidesidir. Hatta şunu diyebilirim ki ben bilhassa mütevazılık konusunda ondan çok ders almış bulundum. Aynı zamanda o bir vefa örneği idi bizim için. Dost, onun için sonsuza denk dosttu. Ona karşı vefasızlık gösterse bile.

Hiç unutamıyorum, 70'li yıllarda Van Yol İş Sendikası'nın Genel Sekreteri idim. İlimize teşrif eden eski Bakanlardan Turgut Toker Bey, sendikacı arkadaşlarla görüşmek ve ilimizin sorunlarını bizimle paylaşmak istedi. Van'daki tüm

¹⁷² Hürriyet, 4 Ekim 1987, 9.

¹⁷³ Timurlenk Bozkurt, *Egido'nun Hazin Sonu*, Tuşba Belediyesi Kültür Yayınları-5, Van, 2016, 191.

sendikacıları davet etmiştik. Turgut Toker Bey o zaman milletvekili olan Sayın Kinyas Kartal Bey'le birlikte teşrif ettiler ve toplantı salonunda U tipi bir masanın etrafında toplandık. Elbette ki başköşede Turgut Toker ve Kinyas Kartal oturmakta idiler. Bendeniz Turgut Bey'in solunda Kinyas Kartal Bey ise sağında yerimizi almıştık. Toplantı yeni başlamıştı ki şimdi Rahmet-i Rahman'a kavuşmuş bulunan değerli insan Cafer Akköprülü Bey selam verip içeri girdi. Zaten sendika olarak onun yerini ayırmıştık. O yerine doğru yönelmek isterken aman Allah'ım, Kinyas Bey'in: 'Buyur Cafer Bey' diyerek yerinden fırladığını gördük. Evet, aman Allah'ım, 70 ini aşmış Kinyas Bey, Van Milletvekili Kinyas Bey, İlimizdeki en büyük aşiretlerden birinin Brukan aşiretinin tartışmasız reisi Kinyas Kartal Bey, oğlu yaşındaki bir zatın önünden kalkıp oturduğu yeri ona ikram etmek istiyordu. Hepimiz şaşırılmış, çoğumuz afallamıştık bu büyüklük karşısında.

Cafer Akköprülü Bey'de bir an şaşırdı ve sadece: 'Estağfurullah Kinyas Beyefendi' diyebildi. Bunun üzerine Kinyas Bey 'Hayır hayır sen benim eski dostum rahmetli Mirza Bey'in oğlusun senin yerin sadece ve sadece burasıdır' diyerek aşağı başlara doğru yöneldi. Neyse ki sendika başkanımız yerini Kinyas Bey'e terk etti ve biz de Mirza Bey'in oğlu Cafer Bey'i Kinyas Bey'in yanına oturttuk. Hiç unutmam ben o gün toplantının ardından Turgut Bey ve Kinyas Bey'in gidişlerini müteakip arkadaşlara: 'İşte beyler Kinyas Kartal Bey'in büyüklüğü burada" demiştim"¹⁷⁴ diye anlatmış ve Kartal hakkındaki kanaatlerini belirtmiştir.

1968'de General Fuat Doğu tarafından MİT'e alınan ve MİT'in ilk Sovyetoloğu olarak eğitilen Enver Altaylı CIA'nın Türk Casusu Ruzi Nazar adlı bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta Ruzi Nazar ile yapılan söyleşilerde Kinyas Kartal ismi de geçmektedir.

Ruzi zaman zaman Güneydoğu illerine giderek arada değişik fikir akımlarına sahip aydınlarla görüşmüştür. Moskova'nın o yıllarda Kürt meselesiyle yakından ilgilendiğini, kadın-erkek yüzlerce Kürt kökenli genci Rusya'ya götürerek eğittiğini tespit etmiştir. 27 Mayıs'tan sonra Kürt kökenli büyük toprak sahipleri askerler tarafından tutuklanıp Sivas yakınlarında bir kampa yerleştirilmiştir. Aralarında

¹⁷⁴ Timurlenk Bozkurt, a.g.e., 53,54.

Kinyas Kartal'da vardır. Bir süre sonra serbest bırakılmışlardır. Ruzi daha sonraki yıllarda Kinyas Kartal'la çok iyi dost olmuştur.

Ruzi, bir gün Kinyas Kartal'a, Kinyas kelimesinin Rusça olduğunu ve asilzade anlamına geldiğini söyleyerek bu ismi nereden aldığını sormuştur. Kinyas Kartal sebebini uzun uzun anlatmıştır. Kısaca bu adı ona babası vermiştir. Ruzi'nin anlattığına göre Brukan aşireti mensupları Çarlık Rusyası sınırları içinde Gürcistan ve Kafkasya'da yaşamıştır. Kartal, Tiflis'te askeri liseyi ve Bakü'de Rus Harp Okulu'nu bitirmiş, bir süre Rus ordusunda subay olarak görev almıştır. Bir kısmı Azerbaycan ve Gürcistan'da yaşayan Brukan aşireti ile bölgedeki Ermeniler arasında ciddi sorunlar çıkmıştır. Aşiretin bir kısmı Kars ve Iğdır'a, bir kısmı ise Van'a yerleşmiştir. Troçki'nin kurduğu Kızıl Ordu'da Kinyas Kartal'a da görev verilmiştir. Kinyas Kartal, Kızıl Ordu bünyesindeki Ermeni birliklerden rahatsızlık duyduğu için görevi kabul etmemiştir.

Rusçaları mükemmel olan Ruzi ve Kartal dostluğu oldukça ilerlemiştir. Kendi aralarında Rusça sohbetleri sık görülen bir olay olmuştur. Kinyas Kartal, arada bir Ruzi'ye *“Aman Ruzi dikkat et, Rusça konuştuğun için seni komünist diye tutuklamasınlar. Burası Türkiye! Amerikan vatandaşı olduğuna bakmazlar içeri atarlar”* diyerek takılmıştır.

Bir gün Ruzi ile konuşurken şunları söylemiştir: *“Türkiye olmasaydı Brukan aşireti, Ermeniler tarafından tamamen yok edilirdi. Ben nasıl olur da varlığımı borçlu olduğum Türk devletine ihanet ederim.”*

Ruzi'nin anlattığına göre kendisini en çok üzen mesele 1960 darbesinden sonra 485 Kürtle birlikte Sivas Kabakyazı'daki kampa götürüldüğünde kendisine yapılan suçlamalar olmuştur. Bunlar: Yabancı ideoloji ve devletlere hizmet etmek, din istismarı ve nüfuz suiistimali yapmak, insanlara zulmetmek, onları haksız yere köle olarak çalıştırmaktır.”¹⁷⁵

Kinyas Kartal'ın yeğeni Burhan Kartal kitabında Kinyas Bey'le ilgili anılar paylaşmıştır: Necmettin Cevheri, bir gün Demirel'e *“Kinyas Bey, Hz. Muhammed Kürt'tür diyor”* demiştir. Demirel, Kinyas Bey'e dönüp, sormuştur: *“Öyle mi*

¹⁷⁵Enver Altaylı, *Ruzi Nazar: CIA'nın Türk Casusu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, 368, 370.

ağa!”Kinyas Bey: “Beyefendi, sadece Kürt değil, aynı zaman da Bruki’dir!”cevabını vermiştir.

Kinyas Bey Meclis Başkanı iken bir gün Hollywood’dan kendisine bir mektup gelmiştir. Mektupta Hz. Süleyman Peygamber ile ilgili çekimi düşünülen filmde kendisine Hz. Süleyman rolü teklif edilmiştir. Buna gülererek “*Hayatımda bir bu eksikti, dedim ve mektubu yırttım attım*” demiştir.¹⁷⁶

Bir başka anı kitabı Haşmet Sırrı Akşener’in Van’dan Vaniköy’e adlı kitabıdır. Burada da Kinyas Kartal’dan bahsedilir. Atıf Yılmaz’ın yaşadığı bir anı aktarılmıştır: “*Şile Değirmen Otel’deyiz. Yaşar Kemal, Ayşe Şasa, Yaşar’ın eski sevgilisi Tilda ile birlikteyiz. Ayşe, ben ve Yaşar bir senaryo üzerinde çalışıyoruz. Tilda, Yaşar’ın bir öyküsünü İngilizce’ye çeviriyor. Arada bir çalıştığımız odaya girip Yaşar’a has bazı kelimelerin, tümcelerin anlamını soruyor. Şile’de otelimizin iki ilginç konuğu daha vardı bizim dışımızda: Nimet Arzık ve Kinyas Kartal’la çocukları. Kinyas Bey o dönem Büyük Millet Meclis’inin en yaşlı üyesi. Van yöresinin de en etkin ağalarından üstelik. Rivayet edilir ki Kinyas Kartal sürgüne yollandığında o dönünceye kadar Van’da düğünlerde davul zurna çalınmamış. Kinyas Bey’le bizim Ayşe arasında hemen bir dostluk kuruluyor. Ayşe de Cizre beylerinden Bedirhan Paşa’nın torunu. Değirmen Oteli’nden Şile’nin tek caddesine çıkar çıkmaz küçük bir çadırla karşılaşıyoruz. Havalı tüfeklerle ateş yapılan bir çadır. Tüfeklere ilk sarılan Kinyas Bey ile Ayşe oluyor. Ayşe attığını vuruyor. Kinyas Bey, Ayşe kadar başarılı değil. Kinyas Bey yol boyunca Kürtçe bilip bilmediği konusunda imtihan ediyor Yaşar’ı. Yaşar’ın Kürtçe’ sinin pek de parlak olmadığı çıkıyor ortaya. Puşkin’den Rusça şiirler okuyan Kinyas Bey’in Çar’ın ordusunda yüzbaşılığa kadar yükseldiğini öğreniyoruz.*”¹⁷⁷

Kinyas Kartal, anı kitaplarından anlaşıldığı kadarıyla sevilen, saygı duyulan bir kişiliktir. Vatansever, misafirperver, hoşsohbet, esprili, kültürlü olduğu belirtilmektedir. Türk siyasetine de ılımlı kişiliğiyle renk katmıştır.

Kinyas Kartal yaşadığı yıllarda oldukça tanınmış bir siyasetçidir. Günümüzde olan tanınırlığını öğrenmek amacıyla Van’da bir veri çalışması yaptık. Çalışmamız

¹⁷⁶ Burhan Kartal, *a.g.e.*, 252,253.

¹⁷⁷ Haşmet Sırrı Akşener, *Van’dan Vaniköy’e 2*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 2010, 133.

sırasında yaptığımız araştırmalar sonucu edindiğimiz verilerden Kinyas Kartal'ın günümüzde tanınırlık seviyesini belirlemeye çalıştık. Van'da yapmış olduğumuz araştırmada 100 kişi ile görüştük. Bu yüz kişiden 70'i erkeklerden, 30'u kadınlardan oluşmaktadır. Bunlar içinde akademisyen, öğrenci, esnaf, ev hanımları, garson, halk içinden seçtiğimiz meslekleri farklı olan kişilere Kinyas Kartal'ı tanıyor musunuz? Hangi yönüyle tanıyorsunuz? diye sorular sorduk. 100 kişinin %70'i tanırken %30 tanımıyoruz dediler. Tanıyanların % 50'si aşiret reisi olarak, %35'i milletvekili olarak tanımaktadır. %15'i ise Kinyas Kartal Bulvarı'nı bildiklerini belirttiler. Bu sonuçlara ve izlenimlerimize dayanarak Van'da tanındığını söyleyebiliriz. Fakat genel olarak elli yaş üzeri kişilerin daha iyi tanıdığı Kinyas Kartal'ı genç nesil pek tanımamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.YAKINLARININ ve TANIDIKLARININ DİLİNDEN KINYAS KARTAL

Nadir Kartal

1946 Van doğumludur. Kinyas Kartal'ın oğludur. İstanbul Eczacılık Fakültesi mezunudur. 19. Dönem Van Milletvekilliği yapan Kartal, evli ve üç çocuk babasıdır.

Kendisiyle yaptığımız görüşmede Nadir Kartal bize şunları anlattı: “ Kinyas Kartal 1900 yılında Kafkasya’da dünyaya gelir. Kiev askeri lisesinden sonra Bakü Harp Okulu’na başlar. 1917 Rus İhtilali sırasında karışıklıklardan faydalanan Ermeniler, Kinyas Kartal’ın babası Bedir Kartal’ı şehit ederler. Bedir Bey’in şehadetinden sonra eşi, kardeşleri ve aşiret Türkiye’ ye sığınır. Yıl 1917. Altı ay kadar Iğdır bölgesinde kalan aşiret daha sonra Van’a yerleştirilir. İlk yerleşim yerleri Van’ın Timar bölgesi olur. Kinyas Bey’in annesi son derece dirayetli, çok zeki bir kadındı. İlk yerleştikleri köyde şöyle bir olay olur. Bir genç çocuk annesini dövmeye başlar. Bunu bütün köy seyreder. Sabahleyin Kinyas Bey’in annesi damadını çağırır. Derki toparlanın biz bu köyden gideceğiz. Benim çocuklarım daha çok küçük bunu örnek alabilirler.

Kinyas Kartal, 1919-1920-1921 yılları arasında kesin bir tarih yok Türkiye’ye döner. Türkiye’ye dönüşü şöyle olur: Bakü Harp Okulu’nu bitirdikten sonra batarya komutanı olarak sınır bölgesine tayin edilir. Oradan Türkiye’ye haber gönderir. Derki benim annem amcalarım yaşıyorlarsa benim yerim buradadır, beni almaya gelsinler. Anne on on beş kişiyi görevlendirir. Kinyas Bey’i getirmeye gönderir. Ama annenin o zaman gönderdiği kişilere bir talimatı var. Şayet evliyse kadının rızasını alacaksınız. Demokrasi Kinyas Bey’e anne ve babasından mirastır. Kinyas Bey’in hayatında şansı ve zekâsı at başı gitmiştir. Van’a geldikten kısa bir süre sonra buradaki boşlukları görür.

Kinyas Kartal, Brukan aşiretine mensuptur. Bu aşiretin altyapısını teşkil eden kabileler vardır. Hesenki, Hicimki, Kerka, Şerka, Kırmızka, Banuka, Reiska gibi on

altı on yedi kabilenin birleşmesiyle Brukan aşireti teşekkül etmiştir. İşte bu birleşmeyi yapabilme şansı, o boşluğu doldurma yeteneği Kinyas Kartal'ı belli bir yerden daha önemli bir yere getirmiştir. Kinyas Bey yüksek tahsil yapmış, Türkçe'yi, Rusça' yı, Fransızca' yı ve Kürtçe' yi son derece güzel konuşan, bu dillere hâkim bir insandı. Doğuştan diplomat bir insandı. Kendisiyle yapılan bir sohbeti çok iyi hatırlıyorum. Gazeteci o zaman Kinyas Bey'e şöyle soruyor: “Siz aşiretinize bağlı bir kişiye ne söylerseniz yapar mı?” Kinyas Bey, diplomat zekâsını orda da kullanır. “Bu yapacağınız teklife bağlıdır” der.

Kinyas Bey'in hayatı mücadele ile geçmiştir. Ama Kinyas Bey'in hayatında savaşa yer olmamıştır. Kinyas Bey'in yine hafızalarda yer etmiş olan sözünü her zaman hatırlar ve konuşmalarında yer veririm. Derdi ki atomdan hidrojenen daha büyük bir bomba vardır. O da sevgidir. Sevgiden ve mücadeleden hiçbir zaman taviz vermedi. Ama hiçbir zaman onun hayatında savaşlar yer almadı. Mücadeleyi bir savaş olarak hiçbir zaman görmedi. Kinyas Kartal'ı anlatmak çocuğu dahi olsan son derece zordur. Kinyas Kartal bir müessesedir. Kurumlaşmış bir kişidir. 1920 yılında Türkiye'ye geldikten sonra kabileleri birleştirip Brukan aşiretinin temelini atmıştır. Ve yine o zaman herkese söylediği şu söz hiç unutulmuyor: “Kabileleri bırakın Bruki'de birleşin. Bruki hepimize yeter.” Boşlukları iyi doldurabilmiştir. Bu sadece Bruki olanları kapsamamaktadır. Brukiler genişledikçe diğer bazı aşiretler kendilerini yok edip biz de Bruki'yiz diyerek Brukilerin gücünü arttırmıştır. Kinyas Kartal, kürtlüğünden hiçbir zaman taviz vermedi. Bu onun problemlerle karşılaşmasına neden oldu. Sürgünler yaşadı, cezaevleri gördü. Ama hiçbir zaman yılmadı. Allah'a çok inanırdı. Derdi ki ben sürgünlerden, cezaevlerinden hayır gördüm. Çünkü Allah'ın takdiri oydu. Allah öyle takdir etmişti.

Kinyas Bey, tahmini olarak söylüyorum onun döneminde yüksek tahsil yapmış tek aşiret ağasıdır. Dostoyevski'yi bilirdi, Tolstoy'u bilirdi. Puşkin'in bütün şiirlerini ezbere bilirdi. Bir gün babamla Bahçelievler'deki evimize doğru gidiyorduk. Benim eşim o zaman küçük bir çocuktı. Paten kayıyordu. Babam kıza baktı oğlum dedi ben bu pateni o kadar güzel kayardım ki. Böyle bir yaşamdan, böyle bir kültürden Van'daki göçebelik hayatına geçmek de ona hiç zor gelmemiştir. Çünkü hayatta her şeye olumlu yaklaşımları onu bir yere getirmiştir. Cezaevleri,

sürgünler yaşadı. Süleyman Demirel'in dediği gibi itildi, kakıldı. Ama bu ülkeye her zaman sadakatle bağlı kaldı.

1970 yıllarında Irak Hükümeti, Barzanileri bomba yağmuruna tutmuş ve Türkiye Cumhuriyeti sınırına doğru getirmişti. Barzani, Türkiye'ye sığınmak ister. O gün Meclis olağanüstü toplanır. Liderler görüşlerini sıralarlar. Adalet Partisi Grubu'nda herkes görüş bildirir. Genelde Barzani'nin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine alınmasına karşı çıkılır. Daha sonra Genel Kurul'da Kinyas Kartal söz alır. Urfa Milletvekili Necmettin Cevheri tahmin eder. Der "Ağa sen Kürtlere yeri buldun mu?" O da "Evet yeri buldum" der. Neresi? "Vicdanım ve Allah" der. Kinyas Bey orda şunları söyler: " Türkiye Cumhuriyeti büyük bir ülkedir. Zor durumda kalan Kürtler, Türkiye'ye geçmek ister. Bu büyük ülke bu ricayı yerine getirmeli, sınırlar Barzani'ye açılmalıdır." Demirel, fikir değiştirir. Çünkü akıllı insanların aklını her zaman benimsemiştir. Barzani'nin Türkiye'ye gelmesi, sınırların Barzani'ye açılması Türkiye'nin büyüklüğünü gösterecekti. Ve o gün çıkan karar Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını Barzani'ye açacaktı. Şöyle bir anımı anlatayım. Ben o zaman İl Başkanım. İl Başkanları ve Genel İdare Kurulu üyelerinin birlikte yapmış olduğu toplantıda Kinyas Bey şöyle söyledi: "Şöyle bir atasözü var. Akılları pazara çıkarmışlar herkes gidip kendi aklını beğenmiş, kendi aklını satın almış. Ama ben gider Süleyman Demirel'in aklını alırdım." Süleyman Demirel büyük bir tevazuyla " Hayır Kinyas Bey, ben gider senin aklını alırdım" dedi.

Ağalık düzeni sosyolojinin ve tarihin bir gerçeğidir. Türkiye'de bu gerçek ters düz edilmiştir. Devletin baskıları, sol temayülün ağırlığı Türkiye'deki ağalık düzenini zayıflatmıştır. Zayıflayan bu düzenin yerine ne yazık ki devlet kendini koyamamıştır. Onun yerine bugün Türkiye'yi kana bulayan çeşitli örgütler, çeteler ortaya çıkmıştır.

Kinyas Bey'in ilk sürgünü 1926 yılında olmuştur. İkinci sürgünü 1937, üçüncü sürgünü 1960'da olmuştur. Onun yanında irili ufaklı cezaevlerine misafir edilişi vardır. Sürgün edildiği zaman da menkul ve gayrimenkullerine tüm mal varlığına el konulmak suretiyle sürgün edilmiştir. Bugün Kinyas Bey'in topraklarının tümü devlet tarafından kamulaştırılmıştır. Sanıyorum Türkiye'de kamulaştırılıp da iade edilmeyen tek toprak sahibi Kinyas Kartal'dır. 1960 İhtilalinde Kinyas Kartal ve

dört kardeşi Sivas Kampı'na gönderilir. Böylece ihtilal şerbetini içerler. Dört yıl sürer. Dört yıldan sonra Bursa cezaevine gönderilir. Yargılanır. Ortada hiçbir suç yok. Beraat edilir. 1960 İhtilalinin sabahında çok sayıda Şeyh ve Ağalar, Sivas Kampı'na doğru gönderildi. Altı ay kadar bu kampta misafir edildikten sonra, ismi misafirlikti, bunlar ayıklanır. Bunların içinden 55 kişi Şeyh ve Ağa olarak tescillenir ve bunlar sürgüne tabi tutulur. Böylece bu 55 kişinin ağalığı ve şeyhliği devlet tarafından tescil edilmiş olur. O günlerde bir gazetecinin şöyle bir ifadesine rastlanır: “ Kinyas Kartal 55'lerden biriydi. 55'lerin birincisiydi.”

Kinyas Kartal'ın Sivas Kampı macerası ve Bursa cezaevine misafir olarak zoraki kabulünün ardından 1965 yılında Süleyman Demirel'in teklifiyle Adalet Parti'sine girer ve 1965 yılında Van Milletvekili olarak Meclis'e girer. Aslında Kinyas Bey'in siyasi hayatı 1965'te başlamaz. 1954 yılında Kinyas Kartal'ın kardeşi Hamit Kartal, Demokrat Parti'den Milletvekili seçilir. Çeşitli itiraz sahibi kişilerin, art niyetli, art niyeti kendine meslek edinenlerin başvuruları neticesinde de Demokrat Parti 1957 seçimlerinde kendisini liste dışı bırakır. Hamit Kartal'ın liste dışı kalması Van'da infial yaratır. Ve Demokrat Parti 1957 seçimlerinde Van'da büyük hezimet yaşar. Adnan Menderes, yapmış olduğu hatayı anlar. Kinyas Kartal'ı Ankara'ya davet eder. Partiye geçmesini rica eder. Kinyas Kartal 1959 yılında Demokrat Parti'nin Van İl Başkanı olarak göreve başlar.

Türkiye'de özellikle 1960 İhtilalinden sonra ağalık kurumu gerek devlet gerek özel sektör tarafından başlatılan propagandalar, gerek edebiyatta gerek tatbikatta son derece zaafa uğramıştır. Şöyle bir örnek vermek istiyorum.1969 Türkiye-İran Tren Hattı açılışında Türkiye'yi Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay temsil etmektedir. O dönem Kinyas Kartal da Van Milletvekili olarak açılışa katılır. Yemekte Cevdet Sunay, Kinyas Kartal'dan Rusya'dan Türkiye'ye nasıl geldiklerini sorar. Kinyas Bey “Biz büyük bir aşiret olarak geldik” der. Cevdet Sunay sinirlenir. Aşiret, ağalık yok der. Kinyas Kartal doğuştan diplomat şöyle cevap verir: “ Kabul edersiniz ki Osmanlı imparatorluğu da Kayı boyu aşiretinin eseridir.” Cevdet Sunay verecek cevap bulamayıp Kinyas Kartal'ın elini sıkmadan yemekten ayrılır.

Kinyas Kartal, benim tek ülkem derdi, gidecek başka hiçbir yerim yok derdi. Süleyman Demirel'le Irak Boru Hattı'nı açmaya gittiklerinde Kinyas Kartal'a son

anda haber verildiği için pasaportunu almadan uçağa biner. Süleyman Demirel uçakta herkesin fikrini sorar, herkesle sohbet eder. Kinyas Kartal ve Necmettin Cevheri yan yana oturmakta. Süleyman Bey onların yanına geldiğinde uçak Irak hududunu geçmek üzeredir. Necmettin Cevheri, Süleyman Demirel'e "Kinyas Bey pasaport soruyor" der. Demirel anlamaz. "Kinyas Bey beynelminel insandır pasaportu ne yapacak, pasaportu olmasın" der. Necmettin Cevheri hatırlatmada bulunur. "Hayır, o pasaportu sormuyor. Biz şu anda onun devletinin sınırlarına geçtik de o bizden pasaport soruyor" der. Demirel bu kadar hoşgörü sahibi bir insandı.

Kinyas Kartal'ın en büyük özelliklerinden biri herkese sahip çıkmasıydı. Sokaklara sahip çıkardı, sokaktaki işsiz güçsüzlere sahip çıkardı. Gariban babasıydı. En büyük mutluluğu o gün yaptığı iyilikti. Turgut Toker, Afet Bakanı'dır. Kinyas Kartal özel kalemde oturur. Gencecik bir kız o gün işten atılmış. Kinyas Kartal'ı tanımaz. Yanındakilerden sorar kim olduğunu öğrenir. Gelir elini öper derdini anlatır. Suçun nedir der Kinyas Bey. Ben solcuymuşum. Olur der Bakana anlatır. Derki dışarda küçük bir kız var. Benim yeğenimdir. Bunu işten atmışsınız, işe geri alınız. Turgut Toker, Ağa der ben inceler sana haber veririm. Hayır der şimdi bak. Turgut Bey bir yandan da MİT'in göndermiş olduğu listeleri inceler. Kızın ismi listede var. Ağa der özel bir durumu var. Ben inceler sana haber veririm. Hayır der şimdi bakacaksın ve halledeceksin. Turgut Toker kurtulamayacağını anlayınca peki der ve kız o gün işe geri başlar. Bunu bana bizzat Turgut Toker anlattı.

1973 seçimlerinde babamla birlikte Özalp köylerini dolaşıyoruz. Şu an ismini hatırlayamadığım yan yana iki köye gittik. Birinci köy Allah rahmet eylesin Hacı Kasım'ın köyüydü. Bizimle pek ilgilenmedi, kırıyordu. İkinci köye gittik. Herkes kır at bayrağını eline almış dalgalandırıyor ve bizi bekliyorlardı. Çay içtikten sonra tekrar Van'a doğru yola koyulduk. Babam benden sordu: "İl Başkanı olarak bu iki köyü nasıl tahlil ediyorsun?" Dedim ki "Birinci köyden pek bir şey alamayacağız. İkinci köyün tüm oylarını alacağız. Peki, baba siz nasıl tahmin ediyorsunuz?" Dedi ki: "Birinci köyü olduğu gibi alacağız, ikinci köyden tek bir oy alamayacağız." Gerçekten birinci köyün tüm oylarını aldık, ikinci köyden tek bir oy çıkmadı.

Kinyas Kartal denince akla gelen bir tanesi de şudur: Kinyas Kartal sorar "Öküz uçar mı?" Herkesin verdiği cevap malum " öküz uçmaz." Kinyas Bey cevap

verir: “Amerika’da uçmaz, İngiltere’de uçmaz, Rusya’da uçmaz ama Türkiye’de öküz uçar. Türkiye’de öküzü uçururlar.”

Demokrat Türkiye, Genel İdare Kurulu üyesiyim. Hüsamettin Cindoruk’la beraber İstanbul’dayız. Altı yedi tane iş adamı geldi. Hüsamettin Bey beni tanıştırdı. Kinyas Kartal’ın oğludur. Her biri babamla ilgili bir anısın anlattı. Anlattıkları zaman da hep bana derdiler kusura bakmayın Kinyas Bey’den alıntılar yapıyoruz. Ben de onlara dedim ki bu beni mutlu ediyor. Siz bana babamı anlatıyorsunuz. Ya babamı anlatacak durumda olmamış olsaydınız. O zaman ben ne durumda olurum.

Günümüzde aşiretler artık eski güçlerini kaybetmişler.1961’de edebiyatta ağalık düşmanlığı başladı. İnce Memed romanıyla. Daha sonra devlet buna ön ayak oldu. Toprak reformu ağalığı kaldırmak için yapıldı. Ağalık bir suçmuş gibi lanse edildi. Ağalığın gücü tamamen kaldırıldı. Sanki sivil toplum örgütü haline geldi. Şimdi sivil toplum örgütleri aşiret gücünden daha güçlü hale getirilmiştir. Aşireti kaldırdığı zaman devlet onun yerine kendini koyamadı. En büyük yanlışı da bu oldu. Bu gücü kaldırıyorsun, bu sistemi yok etmeye çalışıyorsun ama bu sistemin boşluğunu dolduramıyorsun. Bu sistemin boşluğunu çeteler, kanlı terör örgütü doldurdu.¹⁷⁸

Perihan Kartal

Kinyas Kartal’ın en büyük kızıdır. Naci Kartal’la evlidir. Ev hanımıdır. İki erkek çocuğu vardır.

Babası ile ilgili bize anlattıkları: “Ben en büyük kızıyım. Benden büyük Bedir abim vefat etti. Babam, bir baba olarak çok mükemmeldi, çok iyi bir insandı. Ama kendisini millete adadığı için bize yeterince zaman ayırmadı. Bizler akraba içinde kaldık, akraba içinde evlendik amca çocuklarıyla. Babam kardeşlerini çok severdi, milletini çok severdi. Dürüsttü, temizdi, saygıdeğerci. En çok milletini severdi ama en çok da milletinden darbe yedi. Başından çok işler geçti. Rusya’dan buraya gelmiş, annem amcasının kızı. Annemi ikinci hanımı olarak almış. Babamın daha önceden Rus bir eşi varmış. Annemle evlenince on çocuğu olmuş. İki kardeşim Allah’ın rahmetine gitti.

¹⁷⁸ Kinyas Kartal Hakkında 30.12.2017 Tarihinde Nadir Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

Ben hep babamı ölümsüz sanırdım. Hatırasını alayım, saklayayım diye hiç düşünmedim. Bu yüzden somut olarak hatırası pek yok bende. Anıları var. Bir gün babamla İstanbul'a gittik. Yağmur yağıyordu. Dedi Perihan sana ayakkabı alayım. Benim de ayağım çok problemliydi. Muhakkak aldığım tüm ayakkabılar ayağımı vuruyordu. Eskiden bir Nişantaşı vardı şimdi ne oldu bilmiyorum. Babamla üç sefer o baştan o başa gittik. Hangi ayakkabıcıya gidiyoruz olmuyor, beğenmiyorum, vuruyor bazısı da. Ama üzüliyorum. İstemiyorum da babam yorulsun. Hiç istemezdim. En son dedim ben bu ayakkabıyı alayım babam fazla yorulmasın. Ayakkabıyı aldım giydim. Ankara'ya döndük. Ayakkabı yine vuruyor ayağım yara olmuştu. Dedi ben sana demedim mi ağaçtan maşa Kürt'ten paşa olmaz. Gerçekten onun lafıdır. Ben sana demiştim olmuyorsa giyme. Ama ona diyemedim ki baba ben seni üzmemek için aldım. Kıyamadım. Her evlat babasını çok sever. Ama seven daha çok sevilir. Onun gölgesi altında hala yaşıyoruz. Babam biz büyük çocuklara belki biraz daha yakındı. Küçüklerle çok zaman geçirmedim. Biz daha fazla zaman geçirdik. Hiç kırmadım babamı. Saygımdan ne oturabildim, ne konuşabildim. Bir gün babamla yemeğe gittik. Ben utanıyorum babamın yanında yemek yemeye. Babam diyor kızım yesene. Ama nafile utanıyordum. Babam modern bir insandı. Rusya'da yaşamış olmanın verdiği bir şey belki de.

Bizim ev ahşaptandı. Tahtadan merdivenlerimiz vardı. Üç kattı. Kartal Pasajı'nın bitişiğiydi. Şimdiki Collezione' nun yerindeydi. Bayram akşamıydı. Annem bize bütün tahtaları sildirtti, temizletti. Sabah misafirler geldi. Misafirler yukarıya kadar çıkmışlardı. Biz akşam tahtaları o kadar zahmetle silmiştik. Aslı içimizde biraz daha cin fikirliydi. O ayakkabıları aşağıya en son merdivenlerin olduğu yere kadar indirmiş. Misafirler çıkıp da ayakkabılarını yerinde görmeyince babam bize kızdı. Siz nasıl benim misafirlerimin ayakkabılarının yerini değiştirirsiniz. Nerde çıkardıysalar orda giyecekler. Bir daha böyle bir şey yapmayın. Dili, dini ne olursa olsun insanları ayırmazdı. Tabi kendi milletine biraz daha ayrıcalık tanırırdı.

Baba gibi bir babaydı. Şimdiki babalar belki onlara çikolata götürüyorlardır akşam, belki ihtiyaçlarını götürüyorlardır. Onlar onları görünce seviniyorlar. Ama babam bize hiçbir zaman çikolata getirmedim. Hiç yemedik mi çok yedik ama o bize

cebinden çıkarıp vermedi. Biz onu baba olarak sevdik. Benim babam bir başkaydı. Şimdiki çocuklara sen bir gün yapma baba bilmezler.

Biz Ankara'daki evdeydik. Annemlere gitmiştim. Sabahtı. Ben hole açılan bir odada kalıyordum. Babam pek namaz kılmazdı. Kafasına estikçe kılardı. O sabah holde sabah namazı kılıyordu. Bunu yalnız ben bir de Allah'ım bilir. Babam elini açtı. Dedi Allah'ım sen bu kanı yerde bırakma. Oğlunu öldürdüler o bunu bile Allaha havale ediyordu. Ben buna birebir şahit oldum. Hiçbir zaman kindar değildi. Allah'a inancı tam bir insandı. Yardımseverdi, herkese karşı elinden geleni esirgemezdi. Zengin, fakir hiç fark etmezdi. Adildi.

Nadir'le çok zaman geçirirdi. Köylere gittiğinde hep yanında götürürdü onu. Beni de çok severdi. Benim adım iki yaşına kadar Hazal'mış. Babam geliyor diyor ki kızımızın ismi nedir? Annem diyor Hazal. Diyor ben kızımın adını Perihan bırakacağım ve değiştiriyor. Babam bize isim vermemiş annemin yanında da kalmamış fazla. Annem her şeyi içinde yaşayan bir kadındı. Özverili, çalışkandı. Bazen babama dert yanardı. Kinyas, sen bana hiçbir şey yapmadın. Bir ev bile almadın derdi. Babam da ona ben sana öyle bir isim bırakıyorum ki harca harca bitmez. Sen bu isimle çok rahat yaşarsın derdi. Gerçekten de öyle oldu.

Bir gün Demirel, Van'a geldi. Üç gün kaldı. Gündüz Hakkâri, Şırnak'a gidiyorlardı. Ben, Demirel'in çantasını çok merak etmiştim. Şimdiye kadar hiç kimsenin çantasını açmamıştım. Bilmiyorum ama içini çok merak etmiştim. Çantasını özel kalem müdürü getirdi, bıraktı. Yatağını hazırladık. Biz evden çıktık. Demirel, Sabri Çağlayangil ve başka bir bakan daha vardı. Kale apartmanındaydık. Sene 1977 idi galiba. Bir gün yine yatağını düzelttim. Çantasını getirdiler bıraktılar. Dedim çantasını açayım düzelteyim. Açtım. Normal çizgili bir pijama, beyaz renkte bir namaz kepi, bir gömlek ve bir seccade vardı. Hâlbuki üç günlüğüne gelmişti. Çok mütevazı bir insandı. Pijamaları yatağın üzerine bıraktım. Namazlığı da sandalyenin üzerine koydum. Kahvaltıyı başka bir evde yaparlardı. Ben, amcamın oğlu Necip ve İnci kardeşim aynı apartmanda kalıyorduk. O üç evi onlara ayırmıştık. Ben ve İnci akşamları anneme giderdik. Necip ise amcamlara giderdi. Son gün kahvaltıyı bir evde yine hazırladık ve misafirlerimizi uğurladık. Bir süre sonra ben Ankara'ya gittim. Nazmiye Hanımı görmeye gittim. Amcamın kızı bir de yeğenim vardı

yanımda. Bizi çok hoş karşıladı. Çayını kahvesini içtik. Demirel telefon açtı. Dedi ağanın kızını bırakma yemeğe kalsın. Ben de o gün için Van'a geleceğim. Biletim önceden alınmıştı. Uçak olmadığı için otobüs bileti alınmıştı. Çocuklarım da Van'da kalmıştı. Dönmek zorundaydım. Nazmiye Hanım, Demirel'e "Çok ısrar ettim. Ama kızımız Van'a dönüyor. Çocukları var biletini almış gidiyor " dedi. İkisi de çok kibardı. İkisini de çok severdim.

Babam Meclis arkadaşlarıyla dışarda görüşürdü. Genelde Anadolu Kulübüne giderdi. Eve aşiretten kişiler gelirdi. Babam Meclis Başkanlığı yaptığı dönemde beni ve oğlum Cevdet'i meclise götürdü. Odasına çıktık. Biraz oturduk sonra eve geldik. Şimdiki insanlar gibi değildik. Biz utanıyorduk, çekiniyorduk. Biz öyle şeyleri sevmiyorduk. Yani biz daima bir erkeğin yanında, bir eşin, bir kızın bulunmasından çekiniyorduk.

Babam birçok sürgün yaşamak zorunda kalmış. 1926'da Said-i Nursi ile birlikte sürülüyor. O dönemde Şeyhler ve Ağalar sürülüyor. Keşke babam da ağa olsaydı. Değildi. Zaten ben ağalık dönemini hiç sevmem. O kelimeyi de hiç sevmem. Babam o yılları anlatırdı. Biz hapisteyken dediler namaz yok, abdest almak yok. Bir bakardık gecenin bir vakti demir kapılar açılırdı. Said-i Nursi giderdi abdest alır gelir namaz kılardı. Babamın dediklerini harfiyen anlatıyorum. Çok seviyordu Said-i Nursi'yi. Başucunda hep onun resmi bulunurdu.

Babam Isparta'da sürgüne gönderilir. 1960 sürgününden sonra ceza veriyorlar. Babamı, amcalarımı, her birini bir yere sürüyorlar. Babam hapisteyken bir asker saçını kesmeye geliyor. Eskiden mahkûmlara yapılan ilk şey saçlarını sıfıra vurmaktı. Asker diyor ki babama Kinyas Bey senin saçını keseceğiz. Babam diyor ki asla bırakmam. Benim her bir saçımın teli bir erkektir. O kadar erkek getirin o zaman benim saçlarımı kesin. Asker gidip bir üst komutanına anlatıyor. Komutan diyor o zaman kesmeyin. Böylece babamın saçları kesilmiyor.

Ailem Rusya'dayken kendilerine çok eziyet ediliyor. Onlar da göç etmek zorunda kalmışlar. Babam o zaman onlarla gelmiyor. Babaannem dört erkek ve bir çocuğuyla beraber Türkiye'ye geliyor. Önce Kars'a sonra Iğdır'a en sonunda Van'a geliyorlar. Babaannem diyordu kızım biz koyunlarımızı sağdık, kuzularla koyunları bir araya getirdik. Kazanlarımızı yıkadık ters çevirdik. Evimize dedik ki

Allahaismarladık. Öylece çıkıp gelmişler. Sadece develerini, altınlarını, paralarını alıp gelmişler. Van'a geldiklerinde önce Çitören (Harabe) köyüne geliyorlar. Babaannem sabah kalkıyor bakıyor ki oradaki bir köylünün çocuğu annesine küfrediyor, laf söylüyor. Dönüp geliyor. Bir tane halam vardı. Onu da kaynının oğluna veriyor. Diyor bize sahip çıksın. Çocukları hepsi küçüktü. En büyüğü babam o da Rusya'da onların geldiğinden habersiz. Babaannem kaldıkları yere dönüyor. Damadı Ahmet Bey' e diyor biz buradan gidelim. Eğer burada kalırsak benim çocuklarım da o köylü çocuğu gibi olacak bana laf söyleyecek. Sonra toplanıyorlar ve Anavank (Dibekdüzü) köyüne gidiyorlar. Oraya yerleşiyorlar.

Babamla ilgili başka bir anım daha var. Babam, Rusya'dayken bir tarih kitabı okuyor. Kitapta Van'ı anlatıyor. Van'da bir göl varmış, gölün yedi rengi varmış. Babam diyor Allah'ım sen nasip edecek misin ben bir gün Van'a gideyim, o yedi renkli gölü göreyim. Sonra babamı Rusya'dan getirmek için gidiyorlar. Pero Hanım'ın damadı Ahmet getiriyor. Babam dedi ki kızım Allah nasip etti ben Van'a geldim. Çarpanak'ı aldım. Yedi renkli gölün yedi rengi vardı. Allah bana görmeyi nasip etti.

Leylo Hanım'ı pek hatırlamıyorum. Çocuktum. Çok güzel çiçekler yapardı. Gramofonu, radyosu vardı. Opera şarkıları dinlerdi. Ben o zaman operayı bilmezdim. Sonradan anladım. Ben gördüğüm zaman çok yaşlıydı. Tabi diş yaptırmamışlardı. Dişleri düşmüştü. Kına yakardı. Ben öyle hayal meyal hatırlıyorum. Bazen gidiyordum diyordu gel. Odasında oturuyordum. Şapkaları kadifedendi. Şimdi olsa tarihi eser olurdu. Ama biz hiç anlamadık. Diyordu otur ben sana hikâye anlatayım. Bana farenin hikâyelerini anlatırdı. Fare demeyi bilmezdi. Belaban derdi. Beni severdi. Nadir gelirdi onun şapkalarını kaçırmaya onu kovardı. Kitapları vardı kitap okurdu. Belki benim okuma isteğim ondan olabilir. Ona ait bir odası vardı. O gramofonu bırakır kendi kendine dans ederdi. Ama anlamazdım. O öyle yapınca biz derdik delidir. Çok fazla zaman geçirmezdik Leyla Hanım'la. Ankara'daydım. O köyde yaşıyordu. Çok fazla köye gitmedim. Alzaimer olmuş. Pek bir şey hatırlamıyordu. Babamın son sürgünü onun için hayat bitti. Memleketinden, toprağından, ailesinden ayırdı. Bilmediği bir dil bilmediği bir din zor gelmişti ona. Babam da hep sürgünlere gitmiş. Leyla Hanım dinini değiştirmemiş. Çok kez teklif edilmiş ama o pek yanaşmamış. O da onun inancı. Babam sürgünden dönünce

Leyla'nın öldüğünü öğreniyor. Çok üzüyor. Ali Sefer adındaki çalışanlarını çağırıp mezarını ziyarete gidiyor.

Babam kadın haklarına çok saygılıydı. Annemi hiçbir zaman kırmamıştır, üzmemiştir. Ama çok zaman da ayıramamıştır. Babam benim için ölmez. Yaşlandığı zaman yürüdüğünde benim içim acırdı. Derdim ki yürümesin yorulmasın. Birçok binada asansör yoktu. O kadar merdiven çıkmasın derdim. O benim için hayatımın en büyük parçasıydı. Vefat edeceği gün sabah kalkıyor, giyiniyor, tıraş oluyor ve parti binasına gidiyor. Partili bütün milletini çağırıyor. Diyor ki ben size oğlumu emanet ediyorum. Sonra rahatsızlanıyor. Hastaneye götürüyorlar orada vefat ediyor. Bizim bunlardan sonra haberimiz oluyor.

Ben evlendim beş sene çocuğum olmadı. Babam beni Ankara'da doktora götürdü. Doktor da onun arkadaşıydı. Doktor dedi ki kızımızın ameliyat olması lazım. Düşünürüz dedi. Çocuk bir ziynettir dedi ardından. Allah herkese o ziyneti vermiyor. Bir bakıyorsun bir kadının eli kolu dolu bilezik. Bir kadına da bakıyorsun üstünde hiçbir şey yok. Kızımın çocuğu olsa da olmasa da hiç önemli değil. O bir ziynettir. Hatıraları çok ama biz bilemezdik konduramazdık ölümü kendisine. Beraber bir resim çekmedik. Kıyamazdık.”¹⁷⁹

Ömer Kartal

Kinyas Kartal'ın oğludur. Üniversite mezunudur. Evlidir ve iki erkek çocuk babasıdır. Emeklidir. Ticaretle uğraşmaktadır.

İlk olarak siyasete atılan aile üyesi Hamit Kartal olur. Kinyas Kartal, seçim gezisinde kaza geçirir. 1965 senesi seçim gezisinde Erciş'ten Van'a gelirken Arnes civarında kaza geçirirler. Şaibeli bir olay olsa da çok üzerinde durulmamıştır. Kaza sonrası 45-50 gün komada kalır. Demirel özel uçak gönderip kendisini Ankara'ya aldırır.

Adnan Menderes ilk seçim sonrası bu aileye partisinde yer vermez. Yassıada'dan sonra aşiret için siyaset daha önemli hale gelmiştir. Geniş bir aşiret sahibi olunca siyaset kaçınılmazdır düşüncesi hâkim olur. Menderes seçimde hayal kırıklığı yaşayınca aşiretin başarısı onun için önem kazanır. Kinyas Bey ile görüşme

¹⁷⁹Kinyas Kartal Hakkında 09.12.2017 Tarihinde Perihan Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

talebinde bulunur. Ağrı milletvekili Halis Öztürk Kinyas Bey'i ikna eder ve görüşme gerçekleşir. O dönemde Fevzi Kartal'da Ankara Hukuk'ta okumaktadır. O da bu görüşmede bulunur. Bunları aktaran kişi Şeyh Zahir'dir. Bu şekilde Demokrat Parti ile siyasete atılır.

Daha sonra Demirel ile devam etmiştir. 1987 seçimlerinde Nadir Bey aday olmak ister. Ama Demirel, Kinyas Bey'i ister. Seçim kazanılır fakat baraj aşılamadığı için Anavatan partisi kazanır. Özal daha sonra kendisine partiye katılmasını önermişse de Kinyas Bey kabul etmemiştir. Sebebi ise yönünü değiştirmek istememesidir. Safını kolay kolay değiştirmeyen bir kişiliktir.

Demirel ona hep ağa diye hitap etmiştir. Aralarında saygıya dayalı bir ilişki vardır. Önemli görevlere getirilmeme sebebini oğlu Ömer Bey mütevazılığı olarak belirtmektedir. Kendisi hiçbir zaman bir talepte bulunmamış verilen görev neyse onu yapmıştır. Hayır ve şerre çok inanan Kinyas Bey'in oğlu Nadir Bey ilk defa babası için Demirel'den Genel İdare Kurulu üyeliği istemiştir. Kenan Evren'in yaptığı ihtilal sonrası siyaset herkese açık hale gelir fakat Genel idare Kurulu üyesi olanlar için siyaset yolu kapatılır. Böylece hayır gibi görünen bir olay şerre dönüşmüştür.

Yaptığı tek iş vekillik olmayan Kinyas Bey, ticarete oldukça başarılıdır. Biçerdöver bayiliği, manifatura bayiliği, petrolleri, otelleri, cumhuriyet caddesinde dükkânları vardır. Şam'a, Halep'e koyun ihracatı, Rusya'ya sığır ihracatı yapmıştır.

Yirmi yıl boyunca Van'da dul bir kadının evinde kirada yaşamıştır. Ağa olduğu halde onca varlığına rağmen hem Van'da hem de Ankara'da kirada kalmıştır. Sürekli toplu taşıma araçlarını kullanmıştır. Ankara Ayrancıdaki durakta beklerken kendisini evine arabayla götürme talebinde bulunan bir tanıdığına “sen bugün beni götüreceksin yarın da götüreceksin misin? Benim yolum belli vasıtam belli” demiştir. Çevrenin ne diyeceği onun için önemli değildir. Van için çalışmıştır. Fabrikalar yaptırılmasına vesile olmuştur. Birçok aşiret mensubunu iş sahibi yapmıştır.

Ankara'da Kızılay'ın İzmir caddesinde Anadolu kulübüne takılmıştır. O dönem parlamenterlerin takıldığı bir mekândır. Kinyas Bey çok dakik, çok zeki, çok da vefalı bir insandır. Hem milletvekilliği hem de ticaret yapan Kinyas Bey ayrıca bağ-kur emeklisidir.

Kinyas Kartal'ın beş nesil öncesi: Şemdin Bey, Mamed Bey, Nadir Bey, Fethi Bey, Bedir Bey(Babası). Kinyas Kartal'ın kardeşleri: Hamit, Hacı Bala, Hacı Bari, İslam, Verde. Çocukları: Bedir, Perihan, Nadir, Aslı, Neriman, Leman, Bekir, Ömer, İnci, Şahin'dir.¹⁸⁰

Halit Kartal

1939 Van doğumlu. Kinyas Kartal'ın kardeşi Abdülbari Kartal'ın oğludur. Annesi Sinem Hanım'dır. Uzun süre yaylacılık ve canlı hayvan ihracatıyla uğraşır. Adalet Partisi ve Doğru Yol Partisi'nde birkaç dönem il meclisi üyeliği yapar. Milletvekili olma süreçlerinde Nadir Kartal ve kardeşi olan Mehmet Kartal'ı destekler.

Aşiret ve Kinyas Kartal hakkında anlattıkları: “Şemdin dededen itibaren aşiret büyüğü hep bu aileden gelmiştir. Haski, Şevki, Kırmiski ,Kelki ,Elki Utki. On bir babaymış hepsi çadırdaki yaşıyorlar. Komutan gelip emri vaki yaparak şemdin beyin kızını ister. Bir hafta süre verir ağaya. Ağa aşireti toplar. Aşiret vermek istemez. Komutan gelir aralarında çatışma çıkar. Aşiret bu olay sonrası göç etmek zorunda kalır. Rusya'da Nadir ağa çok cesurmuş. Kışın bile çadırdaki kalırmış. Bir gün 30 atlısıyla bir yolculuğa giderken Rus genelkurmay başkanı Ali Eşraf Bey 100 atlısı ile yoluna çıkar. Generalin adamları hemen yoldan çekilmelerini ister. Siz kimsiniz diyerek yoldan çekilmez Nadir Bey.

Gulicevar Ağa'nın torunu Bro, Brukilerin büyüğü hepsi broya yaslanıyor. 50 sene çadırdaki yaşıyorlar. Adamlarına sorar “Kim bunlar” diye. Adamları “Bunlar Brukan aşireti adında bir aşiretmış.” Sizi tanımadıklarını yoldan çekilmeyeceklerini söylüyorlar. Bunun üzerine Paşa, Nadir Bey'e “sen demişsin ben Paşa tanımam.” Nadir Bey “Paşa'nın başı yesin Paşayla beraber” cevabını veriyor. “50 senedir buradayım çoluk çocuk aç, çadırdaki yaşıyoruz. Bir gün olsun Paşa'yı görmedim. Gelselerdi, sorsalardı kimsiniz, ne yapıyorsunuz burada, nasıl tanıyayım ben Paşa'yı” cevabını verir. Bunun üzerine Paşa, “Ben on gün sonra Moskova'da seni bekliyorum” der. On gün sonra Moskova' ya giden Nadir Bey'e Paşa tarafından

¹⁸⁰ Kinyas Kartal Hakkında 16.08.2017 Tarihinde Ömer Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

Erivan’da 11 köy verilir. Aşiret buraya yerleşir. Kafkasya’dan Erivan’a gelen aşiret 1917’deki Bolşevik İhtilali’nin olumsuz etkileri sonucunda göç etmek zorunda kalır.

İhtilal sonrası Fethi Bey 11 köyle beraber İran’a gelir. 2-3 sene orada kalırlar. Bu dönemde Kinyas Bey. Çarlık Rusya’sının askeridir. 300-400 subayı tevkif edilir. Kendisi de kampta kalmaktadır. Babası (Bedir Bey), Rüştü Paşa ile işbirliği yaparak, Türkiye’ye hizmet etmiştir.

Bir gün Viktorya ile Erivan’a gitmiş. Bakmış köyler boş komşu Azeri köylere sorar, “Burada kim vardı neden boş” der. Sorduğu kişi bu köylerin Bruki köyleri olduğunu ihtilal olunca gittiklerini söyler. Sadece tek aile kalır. Onu da Azeri köyüne getirirler. Onlar da o eve giderler. Yaşlı bir adam oturmuştur. “Ne yapayım boynu bükülmüş tek kalmışım. Bedir Bey ve diğerleri hepsi gitmiş. Ben değirmene gitmiştim iki gün geç geldim. Baktım bir gece toplanıp gitmişler. Ben gidemedim. Bedir Bey’in oğlu burada subay ama ne oldu ona da bilmiyorum. Haber alamıyoruz deyince kapıyı kapat amca hanımında hiç duymasın der. Kinyas Bey ‘İşte o Bedir Bey’in oğlu benim’ der.” İkisi ağlaşmaya başlarlar. Ne yapalım diye düşünürler. Bunun üzerine adam Aras nehrinin diğer tarafında bir Bruki olduğunu söyler, orda konuşuyoruz der. Ona sormuştum demiş Van’a gitmişler oraya yerleşmişler. Hüseyin Bey, Hasan Bey, Bedir Bey. Bu sırada babası vefat etmiş ama kendisinin bundan haberi yok (şehit düştüğünün sertifikası var. Bedir Bey’ ölüm döşeğinde iken Rüştü Paşa, “Bana çok emeğin geçti. Bir isteğin var mı?” diye sorar. “Benim bir oğlum burada kaldı. Oğlumu kurtar” der. Bunun üzerine bir sertifika ayarlanır. Bu sertifika Kinyas Bey’in annesine verilir. “Bir şey olursa beni arasınlar” der Rüştü Paşa.) bu konuşma sonrası Kinyas Bey peşlerinden gitme kararı alır. Viktorya’sına bunu anlatır. Viktorya da kendisiyle gitmeye karar verir. İki hafta beklerler. Hüseyin (Nadir’in oğlu) Ağa, dört atlı (sırtına İbrahimi, Mihacire Zılfe, Ahmede Nadir.)yaya Kars’a giderler. Aras’ın kenarında beklerler. Kinyas Bel gelir. Fazladan bir at getirin der. 50 m kala karaya çıkmaya (salla geçerlermiş) Rus askerleri ateş ederler. Türkiye’ye gelince askerler yakalar bunları. Kars’a götürürler. Annesi Pero Hanım, Hasan ve Hüseyin Bey’e Rüştü Paşa’nın verdiği belgeyi verir. Onlar da hemen Rüştü Paşa’yı ararlar. Bu şekilde Kinyas Bey, serbest bırakılır. Kinyas Bey geldiği zaman babasının öldüğünü öğrenir ve ağlar. Hasan Bey kaymakamdır. Hem kaymakam hem aşiret reisidir. Van’a geldiklerinde büyüklüğü sert yapılı olan Hüseyin Bey’e verir.

Hüseyin Bey Kalecik'te oturmaktadır. Hasan Bey Nebat'a gider. Pero Hanım Anavank'a gider. Kinyas Bey, Hüseyin Bey'le geçinmiyor. Hüseyin Bey ölünce reislik Kinyas Bey'e geçer. 1926'da Manisa'ya sürgün edilir.”¹⁸¹

Cevdet Kartal

Annesi Kinyas Kartal'ın ikinci çocuğu Perihan Hanım. Babası Hamit Bey'in oğlu Naci Kartal'dır. Kinyas Kartal'ın en büyük torunu abisidir. Cevdet Kartal, üçüncü veya dördüncü torunudur.

Dedesi ile ilgili bize aktardığı bazı anıları: “Küçükken dedem ve Nadir dayımla beraber Çarpanak'a gitmiştim. Yedi sekiz yaşlarındaydım. Anlamazdım o işlerden. Dedem çok iyi anlardı. Tarladan buğday tanelerini aldı dedi bu sene mahsul iyidir. Dedemle ömrünün son on yılında zaman geçirebildim. Çok iyi ata binerdi. Bir gün Çomaklı köyündeydik. Biri geldi dedi ziyaretin orda büyük bir yılan var. Dedem at istedi getirdiler. Döndüğünde baktık yılanı öldürmüş, elinde geliyor.

Gördüğü çocukları gözlerinden tanırdı. Hangi aileye mensup olduğunu bilirdi. Allah vergisi bir özellikti bu. Yemeklerini tam vaktinde yerdi. Vakti geçerse yemezdi. Öğlen çok yemek yerdi. Akşamları bir dilim ekmek ve yoğurt yerdi. Sabahları greyfurt suyu içerdi. Tam bir asker disipliniyle yaşardı. Sağlıklı bir yaşam sürdüğü için dinçti.

Dedem, Ayrancı'da kiralık bir evde yaşıyordu. Bir gün dedemle Meclis'e gitmiştik. O askerlerin duruşu çok hoşuma gitmişti. Bir çay içmiştik. Sonra dedem toplantıya gitmişti. Bizde eve dönmüştük. Dedem annemi çok severmiş. Kendisiyle gezdirmiş. Süleyman Demirel bir keresinde dedeme diyor Kinyas Ağa artık zamanı gelmedi mi kızınızı siyasete sokalım. Annem üniversite okumamıştı ama kendini çok iyi geliştirmişti. Okumayı çok severdi. Tüm klasikleri okumuştı. Kültürlü bir annem var. Lisedeyken babamla evlendirmişler. Eğitimine devam edememiş.

1987, dedemin girdiği son seçimdi ve kaybettiği seçimdi. On yedi yaşındaydım o zaman. Dedemle o zaman birkaç yeri beraber gezmiştik. Seçim gezilerine katıldım. Dedem olduğu için söyleyemiyorum o yüz yılda bir gelecek bir

¹⁸¹ Kinyas Kartal Hakkında 29.04.2017 Tarihinde Halit Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

insandı. 1987 seçimi sonrasında aşiretine kırılmıştı. Anavatan Partisi beş sıfır kazanmıştı o yıl.

Vefat edeceği gün ben ve abim dedemi evden alamaya gittik. Hiç unutmam kalktı giyindi. O gün partide bir toplantı var. Kıyafetlerini giydi. Anneanneme dedi ki çoraplarım nerde. Çorapları getirdiler. Dedem gri bir takım giymişti. Anneannem ona kahverengi bir çorap getirmişti. Kızdı. Dedi bu elbiseye bu çorap gider mi? Sonra kalktı öğlen namazını kıldı. Secdeye giderken ayakları yere çok sert değiyordu. Kendine hâkim olamıyordu. Buna rağmen günümüzdeki ihtiyarlar gibi oturarak asla namaz kılmazdı. Parti binasına gittik. Kartal Pasajı'nın ikinci katında şimdi 1. Noter olarak kullanılan yerdeydi. Aşiretten onu dinlemeye gelen bir sürü insan vardı. Ben aşırı kalabalık olduğu için kapıya yanaştım. Dedem oturmuştu. Yanında da aileden birkaç tane büyük vardı. Dedem kalktı dedi ki ben aranızdan ayrılıyorum, oğlum Nadir size emanet. Oturduktan iki üç dakika sonra bir hareketlenme oldu. Dedem kalp krizi geçirdi. Hastane yakındı hemen götürdük. Acile ben de girdim. Doktorun müdahaleleri sonuç vermedi. Dedem o gün Allah'ın rahmetine gitti.”¹⁸²

Burhan Kartal

1943 Van doğumludur. Abdulbari Kartal'ın oğludur. Kinyas Kartal'ın yeğenidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünü bitirmiştir.

Kinyas Kartal'la yaşadığı bir anısını anlatır: “12 Eylül'ün ilk günlerinde gözaltına alınanlardan biri de Kinyas Kartal'dır. Evinde gözaltına alınmıştır. Başbakan Demirel, bakanlar hepsi cuntacılar tarafından gözaltına alınmıştır. Bir süre sonra serbest bırakılırlar. Kinyas Ağa, Ankara'da Ayrancı'daki evindeyken yeğeni Burhan Kartal kendisini ziyarete gider. Kinyas Ağa gözaltına alınanların numarasını ajandadan yeğenine buldurup hepsini tek tek aratarak, geçmiş olsun dileklerini sunar. Doğru Yol Partisi'nin parlamenterlerinden Onat soyadlı kişiye gelince iki üç defa o kişiyi geçiştirmiştir. Yeğeni tekrar sorunca amcası kızır. “Oğlum, niye ısrar ediyorsun ben mecliste Barzani hareketi Kürtler hakkında konuştuğum zaman karşı

¹⁸²Kinyas Kartal Hakkında 09.12.2017 Tarihinde Cevdet Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

çıkan tek kişi oydu. Ben onu nasıl arar da geçmiş olsun derim. Boş ver aramayacağım” demiştir.

Leylo, Kinyas Bey Sivas’ta sürgündeyken ölür. Burhan Kartal’dan duyduğumuz kadarıyla Leylo, Müslüman olmadığı için aile mezarlığına gömülmemiştir. O günün imamı ileri gelenler mezarın uzak bir yerine defnedilmesine karar verirler. Birkaç kişi dışında nereye gömüldüğünü hatırlayan yoktur. Belirli bir iz olmadığı için günümüzde mezarı belirgin değildir. Kinyas Kartal’ın hemen yanında ikinci eşi Çili Kartal’ın mezarı bulunmaktadır.¹⁸³

Hakan Kartal

Kinyas Kartal’ın kızı Aslı Hanım’ın oğludur. Babası Mehmet Kartal’dır. Üniversite mezunudur. Müteahhitlik yapıyor. Kinyas Kartal’la Ankara’daki evinde iki yıl beraber kalmıştır.

Kinyas Kartal’la ilgili bize aktardığı anıları: “Faik Bucak ve Kinyas Kartal beraber Cemal Gürsel’e hitaben bir mektup yazıyorlar. Sürgündeki 55 ağanın adına. Haksız yere tutuklandıklarını, koşullarının iyi olmadığını yazarlar. O mektup üzerine serbest bırakılıyorlar. Mektupta ikisinin imzası var.

Dedem anlatmıştı sürgünle ilgili. Benle Said-i Nursi’yi ikimizin bileklerini birbirine kelepçelediler. O zaman bize dediler imkânı olan kağrı arabası kiralsın, onlarla gitsin. Olmayan da yürüyerek gidecek. Bende ücret ödedim. Kağrı arabası kiraladım. İkimizin elleri kelepçeli dedim Seyda sende gel kağrıyla gidelim. Kağrıyla bir süre gittik. Dini sohbetler ederek ilerliyoruz. Bir süre gittikten sonra bana dedi Kinyas Bey sen arabanın köşesine gel ben inip yürüyeceğim. Ben de dedim ayakları uyuştı. Herhalde biraz yürümek istiyor. Tamam dedim. Uca geldim kolumu sarkıttım o da aşağıda yürüyor. Biraz gittikten sonra Seyda yorulmadın mı binmiyor musun kağrıya dedim. Dedi öküzün ayağı taşa değmiş kanamış, ben de üstüne binersem yük binmiş olur. Eziyet etmiş olurum. Diyor bende binmem o zaman. Keşke baştan söyleseydin. Diyor bende indim. Ücretini ödediğimiz kağrı boş gitti. Biz de yürüyerek gittik onunla. Mendilini de çıkardı öküzün ayağına

¹⁸³Kinyas Kartal Hakkında 12.10.2017 Tarihinde Burhan Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

bağladı. Dedi biz gittik bizi askeriye aldılar. Benimle onun hücresi karşı karşıyaydı. Net görüyordum onu. Onun kapısının önüne bir nöbetçi koydular. Hiçbirimizin kapısında nöbetçi yoktu. Komutan askere bu kapı asla açılmayacak diye emir verdi. Said-i Nursi namaz vakti askere kapıyı aç deyince asker kapıyı açmadı. Üç defa aynı şeyi istedi. Asker yapmayınca asma kilit kendiliğinden açıldı. Said-i Nursi gidip abdest alıp gelip namaz kıldı. Bende askerde şok olduk. Tabi daha sonra alıştık. Bir gün komutan geldi ve durumu gördü. Askeri çok kötü dövdü. Ben sana kapıyı açmayacaksın dedim neden kapı açık dedi. Oda durumu anlattı. Korkuyorum, uçacak dedi asker. Komutan dedi uçarsa sende eteğini tut sende uç.

Bir gün dedeme neden bakan olmadığını sordum. Dedim “Demirel senin bu kadar yakın dostundur. Neden seni bakan yapmıyor?” Dedi “O, Demirel’in elinde değil. Bizi milletvekili yapan halktır. Ama bakan yapan devlettir. Devlet bizi bakan yapmadı. O dönemin şartları öyleydi.”¹⁸⁴

Muzaffer Kartal

1951 Van, Güveçli Köyü’nde doğar. Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü’nden emeklidir. Kinyas Bey’in şoförlüğünü yapmıştır. Van’a geldiğinde çoğu yere onunla gitmiştir. Aynı köyde kalmıştır. Aynı soyadını almışlardır.

Kinyas Bey ile ilgili anlattıkları: Bruki olsun ya da olmasın herkese yardım ederdi. 1987 seçimlerinde Özal seçimleri bir ileri bir geri aldı. Mardin milletvekili Nurettin Yılmaz ile telefonda konuşurken içeri girdik. Nurettin Bey telefonda özel bir şey konuşmak istediğini söyleyince herkesi dışarı çıkarır. Beni bileğimden tutup çıkmamı istemedi. Nurettin Bey kendisine elçi olduğunu, Özal’ın teklifini kendisine iletmesi için görevlendirdiğini söyler. Kinyas Bey, AP’den istifa etsin, benim partime geçsin. Ben kendisine hem partiyi vereceğim hem babana söz vereceğim. Maddi olarak da ne istiyorsa vereceğim der. Kinyas Bey şu cevabı verir: “Sana çok teşekkür ederim. Paraya ihtiyacım yok çok şükür, seçilmeye de ihtiyacım yok ben bir aşiret reisiyim. Özal’a selamlarımı söyle, gelirsek tekrardan onu başbakanlık müsteşarı olarak alması için Demirel’den rica edeceğim. Ne zamandan beridir benim satılık bir adam olduğumu düşünüyor ve bu teklifi bana yapıyor. Gitsin satılık adamları arasın.”

¹⁸⁴ Kinyas Kartal Hakkında 02.12.2017 Tarihinde Hakan Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

1978-79’da Ecevit, kendisine milletvekilliği teklif eder. Yukarı Ayrancı’da dolmuş beklerken birisinin kendisini takip ettiğini fark eder. O kişi kendisiyle otobüse biner. Yanına oturur. Kendisini tanıtır. CHP milletvekillerin biridir. İndiği esnada o kişi de iner. Bir gün kendisiyle özel konuşmak istediğini söyler. Ecevit’in kendisine bakanlık teklif ettiğini duyunca” Beyefendi benim kapım her zaman açıktır. Ama senin gibilerin teklifine kapalıdır.” Ecevit bana İstanbul’un yarısını, Ankara’nın tümüne verse benim aklımın ucundan öyle şeyler geçmez” der.

Brükilerden biri cezaevinde Kinyas Bey yardım etmek için ağır ceza reisine gider. O kişi bir hafta sonra serbest bırakılır. Ama zaten bırakılacaktı diyerek vefasızlık yapar karşıdaki kişiler.

Babası Rus askeri öldürdüğü için Kinyas Bey(üsteğmen) zor durumda kalıyor. Araştırmalar sonucu Kinyas Bey’i öldürme planı yapıyorlar. Rus generalin kızı bunu annesinden duyuyor ve kendisine evde saklamayı teklif ediyor. Sonra ikisi beraber kaçıyorlar. Leylo için “Onun çocuğu olsaydı asla evlenmezdim” derdi Kinyas Bey.

İki aşiret arasında bir olay olur. Brukan aşiretinden bir kişi öldürülür. “Baba dedim nasıl olur biz kalabalık bir aşiretiz, başkası bizden birini öldürür, biz hesap sormayız.” Kinyas Bey bunun üzerine “Oğlum ben seni akıllı bilirdim. Brukan aşireti benim evladımdır. Diğer aşiretler benim kardeşimdir. İnsanın evladı ölürse yine evlenirsin yine evladır olur. Ama kardeşin ölürse yaşlı annen yeniden çocuk doğuramaz. Bir daha kardeşin olmaz. Barış en doğru yoldur.” der.

Kinyas Bey’i Çarpanak’a götürdüm. Tarımı çok severdi. Çok mütevazı idi. Güler yüzlü idi. Kimseyle kızarak konuşmazdı. Vefat edeceği zaman çok sert konuşmuştur. Millete der “ Anavatan iktidarını vurun, kırın, devirin. Bunlardan kimseye yarar gelmez. Sonrasında ise ben silahla, yumrukla, sopayla vurun demiyorum. Oylarınızla vurun dedim” der. Hiçbir notunu yazmazdı. Her şeyi aklında tutardı. Çok dakikti. Çok geniş bir soy bilgisi vardı. Yeni tanıdığı bir kişinin tüm ailesini söylerdi.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Kinyas Kartal Hakkında 19.04.2017 Tarihinde Muzaffer Kartal ile Yaptığımız Söyleşi.

Tahir Kızıtaş

1958 Van,Dilimli Köyü doğumludur. Karayollarından emeklidir. Aşiretler konusunda bilgi sahibidir. Kinyas Bey'in yirmi yıl şoförlüğünü yapmıştır.

Aşiret hakkında anlattıkları: “Mir Bedirhan ve ailesi sürgüne gönderilince(Brukan) aşireti dağılır. Bir kısım Suriye’de Kamışlı’ ya yerleşir. Mala Haco denilmiştir bunlara. Bir kısmı aşiret kavgaları yüzünden Cizre’den Şemdinli üzerinden İran’a yerleşir. Bir kısmı ise Diyarbakır, Karacadağ’a yerleşir. Buraya yerleşenler Şemdin Ağa öncülüğünde burada bir düzen kurarlar. Osmanlı tarafından iyi karşılanırlar. Kendilerine yerleşmeleri için yardımcı olunur. Şemdin Ağa burada kültürel faaliyetlerde bulunur. Büyük âlimler yetişir. Bunlardan biri de Bube Baba’dır. Günümüzde hala Karacadağ’da türbesi bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti ile oldukça iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Hatta bu dönemde Şemden Ağa’nın evi konaklama için kullanılan bir mekândır. Bir gün Bağdat’a giden bir Osmanlı Valisi Karacadağ’a uğrar. Şemdin Bey ile sohbetleri esnasında Vali, Osmanlı Devleti’nin kendileriyle daha yakın ilişkiler kurmak istediğini iletir. Daha önce padişahın İstanbul’a davetinin kabul edilmediğini ama bu defaki tekliflerinin kabul edilmesini arzu ettiğini ifade eder. Çünkü güçlü bir aşiret olduklarını, dinine, örf –adetlerine, Osmanlıya bağlılıklarına istinaden bunu istediklerini söyler. Bu yaklaşmayı sağlamak için de izdivaç teklifinde bulunur. Yanındaki emir subaylarından olan bir kişiye Şemdin Ağa’nın Bezar adındaki kızını ister. Şemdin Ağa, bunu kızına ve ailesine soracağını söyler bu izdivacı hem kızı hem de ailesi istemez. Vali bunu olgunlukla karşılar. Fakat emir subayının gururuna dokunur. Emrindeki 60’a yakın askerini ikna ederek gece Şemdin Ağa’nın evini basar kendisini koruyan aşiret emir subayını ve 60 askerini öldürür. Kendileri de birçok önemli adamlarını kaybeder. Bu olay farklı şekiller alarak İstanbul’ a kadar gider. Padişah, Şemdin Ağa’nın ve ailesinin yakalanarak Diyarbakır’a getirilmelerini ve zindanlara atılmalarını emreder. Askerlerini öldürenlerin tespiti halinde ise suçluların idam edilmesini isteyen bir ferman çıkarttırır. Şemdin Ağa etrafında saygı duyulan, sevilen bir reis olduğu için bu haberi alan dostları kendisine haber verir. Şemdin Ağa bir gece aniden tüm aşiretini toplayarak yola çıkar. Diyarbakır üzerinden Muş’a gelirler. Kardeşi Davut ve oğlu Mamet’le beraber aşiretin başında bulunmaktadır.

Muş'ta Heseni aşireti denilen aşiretin içine gelirler. Kış bitmeden padişahın çıkardığı ferman Muş'a ulaşır. Burada barınamayan aşiret ağır kış şartlarında tekrara yola düşer ve at sırtında Kars'a kadar giderler. Bu dönemde Kars, Rusların elindedir.

Burada Davut Bey ve Bezar Hanım vefat ediyor. Bezar Hanım için burada bir türbe yapılıyor. Murat mezarı (Merzela Miraz) diye anılan bu türbeye genç kızlar gelip dilek tutarlar. Bir süre sonra burada kaldıkları, Osmanlılar tarafından öğrenilir. Şemdin Ağa ve Mamet Bey önderliğinde Rusya'ya göç başlar. Buradaki Rusya Kürtleri kendilerini çok iyi karşılarlar ve saygıda kusur etmezler. Şemdin Ağa, Mir Bedirhan'ın zürriyetinden olduğu için kendisine reislik teklif edilir. Oradaki Kürtlerin reisi olur. Şemdin Ağa'nın ölümü sonrasında başa Mamet geçer. Mamet evlidir ama çocuğu olmamaktadır. Mamet Ağa'nın istememesine rağmen Dilxerilerden seçkin bir ailenin kızı ile evlendirilir. İkinci evliliğine sebep olarak Bedirhan Bey'in soyunun devam etmesi gösterilir. Evlendiği kız yirmi-yirmi beş yaşlarında Bezar adında akıllı bir kızdır. Kendisine Şemdin Ağa'nın kayınpederi olduğu, kocasının ise Mamet olduğu söylenir. Her ikisine de hizmette kusur etmemesi gerektiği anlatılır. Düğün dernek faslı biter. Bezar Hanım içeride yaşlı bir adamın oturduğunu görünce kayınpederi Şemdin Ağa sanır. Tam odaya gidecekken Mamet Ağa kocan benim der. İlk duyduğunda şaşırان Bezar Hanım kendini toparlar ve üzerine düşen ağır sorumluluğun verdiği hisle olayı çabucak kavrır. Eski elbiseler giyer seksen yaşındaymışım gibi davranırım diyerek "Sen yaşlı ben yaşlı geçinir gideriz" der. 7 çocuk doğurur Mamet Ağa'ya. Bunlardan Nadir Ağa (Ruslar Nado der.) Kinyas Kartal'ın dedesidir."¹⁸⁶

Süleyman Aytin

1963 yılında Van'da dünyaya gelmiştir. Kinyas Kartal'ın yeğeni. Devlet Su İşleri'nden emeklidir. Evli. Dördü kız, biri erkek beş çocuğu var.

Kinyas Kartal'la ilgili bize anlattıkları: "Kinyas amcam baskı ve şiddete karşıydı. İç ve dış politikada çok etkiliydi. O dönemde hükümet içinde ve muhalefet içinde tek başına mücadele eden bir insandı. Parlamentoda konuştuğu zaman 450 milletvekilinin olduğu yerde onu herkes saygı ile karşılardı. Konuşması hep

¹⁸⁶Kinyas Kartal Hakkında 26.04.2017TarihindeTahir Kızıltaş ile Yaptığımız Söyleşi.

barışıldı. Ayrımcılık yoktu. Doğu ve Güneydoğu milletvekilleri adayları Kinyas amcanın istediği gibi oluyordu. Genelde ön seçim olmuyordu. Genel Merkez adayları belirliyordu. O dönemde örneğin Cevheri'nin babası rahmetli amcamın arkadaşıydı. Ağrı'da Öztürk'lerin babası arkadaşıydı. Tüm milletvekillerinin babaları rahmetli Kinyas amcam ile cezaevine girmiş insanlardı. Bu insanların babaları rahmetli olunca Demirel'le mevcut iktidar döneminde Genel Merkez'de Genel İdare Kurulu olduğu için diyordu Ağrı milletvekili şu olacak, Muş milletvekili şu olacak hepsini rahmetli Kinyas amca belirliyordu. Ve genelde bu milletvekilleri Kinyas amcama saygı duyarlardı.

Rahmetli Kinyas amcam çıkıp da Demirel'e el kaldır indir bir milletvekili değildi. Biri bir yerde bir hata, yanlışlık yaptığı zaman hemen öne çıkıyordu bu yanlıştır hemen düzelteceksin diyordu. Yani listeye alınmam diye bir sıkıntısı yoktu. Minnetsizdi. Rahmetli amcam partiden desteğini çektiği zaman Doğu ve Güneydoğu'daki tüm aşiretler olduğu gibi desteğini çekerdi. Parti içinde öyle bir ağırlığı vardı. Mevcut milletvekillerinin çoğunun babası Kinyas amcamın arkadaşıydı. Tüm aşiretler amcamı Brukan aşireti reisi olarak görmüyordu. Doğu ve Güneydoğu'nun lideri olarak görüyorlardı.

Amcamla birebir konuştuğumuz konular vardı. Barıştan yana olun derdi. Mevcut hükümetler bu ülkeyi askeri darbelerle karşılıyor. Bir babanın iki evladı varsa sen birine tatlı verip diğerine zehir verirsen iki kardeşi bir arada tutamazsın. Aile birliğini sağlayamazsın. Bunu sağlamak için ikisine eşit davranmalısın. Bunu yaptığın zaman Türkiye güçlü bir devlet olur. Demirel'e de hep bunu söylerdi. İstanbul'da yaptığın yatırımı Van'a da yapacaksın. Halkını çok seviyordu. Tüm çabası onlar içindi. Gençlerinin, halkının eğitilmiş olmasını isterdi. Kinyas amcam bilgisiyle, kültürü, birikimleriyle, sevgisiyle Meclis'teki 450 milletvekilinin saygısını, sevgisini kazanmıştır. İnsanların siyasi düşüncesi ne olursa olsun saygı duyardı. Derdi ki tüm insanlar benim gibi düşünmeyebilir, herkes değişik düşünebilir. Ama ortak bir düşünce olmalı. Bir masada oturduğumuz zaman bir şeyler konuşuluyorsa ortak bir sonuç ortaya çıkabilmeli. İcabında benim düşüncem yanlıştır, sen düşüncenle beni ikna ediyorsun. Doğru düşünce seninkiyse onu kabul etmeliyim. Sabit fikirli değildi asla.

Bülent Ecevit ile siyaset yapmama nedenini şöyle anlatıyordu. Ben diyor Demirel'in bir yanlışı varsa onu ikna edebiliyorum. Demirel, Kürtler hakkında yanlış bir karar alınca kendisini ikna edebiliyordum. Ama seni ikna edemem. Gün gelecek Kürtlere en büyük darbeyi sen vuracaksın diyor. Bunu Ecevit'e diyor. Ben Demirel'le her konuda anlaşabilirim ama sizinle anlaşamam. Benim gözüm bakanlıkta falan değil. Hiçbir zaman mevki onun için önemli değildi.

12 Eylül ihtilali olunca Almanya'dan gazeteci geliyor. Kinyas amcamla görüşme yapıyor. Darbenin haksızlığını açık bir şekilde eleştiriyor. O zamanlar köyün muhtarı amcammış. Merkez komutanı amcamı çağırıyor. Köy muhtarlarının içinde diyor ihanetçi muhtar, Almanya'dan bir tane gazeteci geliyor. Kinyas Kartal'la röportaj yapıyor, bu köy muhtarı bize haber vermiyor. Amcam o zaman sıkıyönetim komutanı olan kişiye, karakol komutanına hakaret ediyor. İhanetçi sensin diyor Kinyas Kartal ihanetçi değil o Meclis Başkanlığı yapmış biridir. Madem o kadar yürekliisin Alman gazeteci Türkiye'ye girdiği zaman müsaade etmeseydin. Oradaki birkaç muhtar daha komutana tepki gösteriyor. Sıkıyönetim döneminde bile halkı kendini Kinyas Kartal'a siper ediyordu.

Hiçbir zaman hiçbir şeyden çekinmedi korkmadı. Irkçı değildi, aslını inkâr etmezdi. Demirel döneminde Doğu ve Güneydoğu'da Adalet Partisi'nin oy almasının nedeni Kinyas Kartal'dı. Bulunduğu partide kendisine çok değer verilirdi. Muhalefet de değer verirdi. Dürüsttü, düşünceliydi. Kinyas amcam Genel İdare Kurul üyesiydi. Milletvekillerinin belirlenmesinde Demirel'le beraber listeleri hazırlardı.

Sürgün esnasında bunlara sürekli ağa diye hitap edilmişti. Kinyas amcam ifadesinde ben ağa değilim demiş. Halk beni sevmiş bana değer vermiş. Aile büyüğü olmuşum demiş. Cezaevindeyken tüm arkadaşlarına askerler için onlar emir kulu her türlü muameleyi yaparlar. Aman insanlığımızı kaybetmeyelim. Aralarında Ebubekir Ertuş varmış. Biraz dik kafalı bir insanmış. Dermiş ben ağayım ağa oğlu ağayım. Kinyas Bey diyor öyle deme Ebubekir Bey. Ben sıradan bir insanım de. Sen zorla ağa olmamışsın. Halk seni sevmiş seni büyük seçmiş. Yapma bunu demiş. Ama Ebubekir Bey, bize bu haksızlık yapıyor ben kabul etmiyorum. İfadesinde ben ağayım ağa oğlu ağayım. Sonrasında kendisine bir iğne yapıyor. Bir süre sonra rahmetli oluyor.

Bir gün bir tarih öğretmeniyle beraber Kinyas amcamı ziyarete gittik. Bizi çok iyi ağırladı. Kapıya kadar da uğurladı. O tarih öğretmeni dedi Süleyman çok tarihi bir fırsat var. Zengin olmak istiyorsan Kinyas amca'yı bir kasete alalım. Bir kitap çıkartalım. Ama kısmet olmadı. Aradan birkaç ay geçti amcam vefat etti.

Ben yanına giderdim sürekli. Ayaklarına masaj yapardım. Meyve çok severdi. Sağlığına önem verirdi. Dünyada en güçlü silah sevgidir derdi. Hidrojen bombasından bile güçlüdür. Barıştan kardeşlikten yanaydı. Derdi bizim bir Allah'ımız, bir peygamberimiz, bir kitabımız var. Biz bunlara inanmalıyız. Peygamberimizde de Kitabımızda da ırkçılık yoktur.

Birinin sorunu olduğu zaman mutlaka işini hallederdi. Kim olduğu onun için fark etmezdi. Van'da önceleri hastane yoktu. Hastalar Ankara'ya giderdi. Onlarla yakından ilgilenirdi. Hastaneye götürür, tedavisiyle yakından meşgul olurdu. Hastanın parası yoksa para verirdi. Babacan bir insandı.

Sağlık Bakanı Ali Naim Erdem döneminde sağlık müdürlüğünde çalışan otuz kişinin tayini başka illere çıkarıldı. O dönem Fevzi amcam da senatördü. Sol kesim Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy verirdi. Bunlar arasında aşiret mensupları da var. Sağ sol olayları çok şiddetli geçiyordu. Tayini çıkarılan kişilerin gidecekleri yerde can güvenlikleri yoktu. Tayinleri durdurma çareleri etkili olmayınca ne yapalım diye düşünüyorlar. Kinyas amcama gitmeyi düşünüyorlar. Bazısı diyor biz ona oy vermiyoruz gidersek işimizi bozar yardım etmez. Neyse gidiyorlar evine. Halam kapıyı açıyor. Kinyas amcam yeni uyanmış. İçeri davet ediyor onları. Beraber kahvaltı yapıyorlar. Sonra beraber Bakana gidiyorlar. Diyor neden bu gençleri sürgün ettin. Bakan diyor Kinyas Bey bu gençler hepsi komünisttir. Bunun üzerine amcam diyor Türkiye'nin nüfusu ne kadardır? Bakan diyor o dönemde 35-40 bin falan. Amcam diyor Türkiye'de bu kadar komünist varsa benim de Van'da otuz komünistim var çok mu? Bu gençler hepsi yerine gidecek tekrar. Tayinler böylece geri alınıyor. Sonra bu gençler hepsi amcamın elini öpüyor. O gençlere kendisine oy vermedikleri halde yardımcı olmuştu. Yardıma ihtiyacı olan herkese yardım ederdi. İşlerini telefonla da halletmezdi. Şahsen giderdi nereye gidilecekse.

Burada Orhan Türkoğlu var. Milliyetçi Hareket Partisi İl Başkanı. O dönemler aşırı derecede ülkücü. Babası bir dönem Kinyas amcamla milletvekillik

yapmış. Orhan Türkoğlu'nun annesi bakıyor her gün olaylarda, kavgada, hapiste. Gidiyor Kinyas amcama diyor Orhan rahat durmuyor, sürekli kavgalarda. Amcam diyor sen oğluna söyle yarın saat sekiz buçukta Anadolu Kulübü'nün önüne gelsin. Orada bekleyeceğim. Annesi oğluna takım elbise giydiriyor, kravat takıyor, araba tutuyor ve amcama gönderiyor. Yalnız on beş dakika geç kalıyor. Amcam çok dakikti, dakikliği de severdi. Orhan'ı alıyor beraberce Köy İşleri Bakanlığı'na gidiyorlar. Kendisine Eskişehir'de üst düzey kadrolu iş ayarlıyor. Orhan Türkoğlu aynı zamanda Eskişehir'de okul okuyor. Orhan'a diyor sen bana babanın emanetisin. Bir yanlışını görmeyeceğim. Okuyacaksın yanlışlıkları kaleminle düzelteceksin. Bağırıp çağırmakla olmaz. Sokak şiddetine karşıydı. Okuyun yönetici olun, yöneten olmayın. Memleketinize, halkınıza her zaman faydalı olun.

Doğu bölgelerinde sıkıyönetim vardı. Verilen bir önergeyle bu sıkıyönetim genişletilmek isteniyor. Amcam diyor beyler ben bu önergeye karşıyım. O zamanlar Meclis'te bir oyla hükümet düşebiliyormuş. O esnada da Demirel dönüyor Nahit Mentеше'ye diyor ki Ağa kızdı. Ağa hükümeti düşürecek önergeyi geri çekin. Önerge geri çekiliyor. Rahmetli Şerafettin Elçi, Deniz Baykal, Ecevit bunlar bir grup birleşip Kinyas Kartal'ı ziyarete gidiyorlar. Diyorlar senin yerin Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanındır. Bak sen bu önergeye karşı çıktın biz de sana destek verdik. Gel biz sana Bakanlık verelim. Amcam dönüyor Şerafettin Elçi'ye diyor ki siz kaç tane Vanlı, Kürt milletvekili CHP'desiniz? Elçi diyor kırk kişi. Diyor siz kırkınız gelin ben kırkınıza da bakanlık vereceğim. Ben asla Demirel'e ihanet etmem. Rahmetli Demirel'in bundan haberi oluyor. Diyor keşke arkamda Kinyas Kartal gibi dört tane adam olsaydı. Dünyaya hâkim olurdum o zaman.

Bir gün gittim evlerine. Baktım halamla tartışıyorlar. Halam diyor sen bize hiçbir şey yapmadın. Oturduğumuz ev bile kira. Başkalarının bir sürü şeyi var. Bana döndü dedi oğlum nedir bu halandan çektiğim. Dedim amca sen halamla evlendiğinde bana mı sordun. Güldü. Hayırdır dedim. Dedi halan diyor sen bize hiçbir şey bırakmadın. Ben de diyorum ki size öyle bir şey bıraktım ki Amerikan bütçesi yalandır. Benim ismim size yeterlidir. Gerçekten de günümüzde Kinyas Kartal'ın yeğeniyim dediğimiz zaman tüm kapılar bize açılıyor.

Bir anımı anlatayım. Bir gün Ankara’da elit bir yerde yemek yiyorum. Yan masada da bir grup yemek yiyor. O dönemde cep telefonları yeni çıkmıştı. Telefonum çaldı açtım dedim birkaç güne kadar Van’a döneceğim. Öyle deyince yan masadan bir ses Vanlı hemşerimiz buyur gel masamıza otur dedi. Gittim oturdum tabi tanımiyorum. Kinyas Bey’in neyi olursun dedi. Dedim babamla amca çocukları ve halamla evli. Dedi ben rahmetli Kinyas Kartal sayesinde bu seviyeye geldim. Kendisi de Ercişlilerin damadıymış.

Amcam çok kıymetli bir insandı. Herkesin iyiliğini isterdi. Birlik ve beraberliğin devamından yanaydı. Huzursuzluğun kimseye bir şey kazandırmayacağını söylerdi. O tam anlamıyla bir barış güverciniydi.

Adnan Menderes yönetimindeki Demokrat Parti iktidar oluyor. Ama Van’da kaybediyor. Kinyas amcam o dönemde Hamit Bey’i bağımsız aday gösteriyor ve kazanıyorlar. Van’daki ırkçı, şoveniz insanlar Kinyas amcamı “Ağa” diye hitap ediyorlar. Ama çevre aşiret reisleri kendisini sevip sayarmış. Kısa zamanda kendini topluma kabul ettiriyor. Kinyas amcam diyor ki topraklar o zaman o kadar değerli değil. O zamanlar elli koyun sattın mı bir köy alabiliyordun. Hayvanlar topraktan daha değerliydi. Kinyas amcam buraya gelince tüm arazileri kendi kazandığı parayla satın almış. Çarpanak’ı, Galeşiran, Avlangaz gibi yerleri kazancıyla almış. Ticarete kafaları çalışıyormuş. Beş kardeş beşi de durmadan çalışıp kazanıp araziye yatırıyordu. O dönem toprak reformu olunca sözde Kinyas amcamlar bu toprakları zorla almışlar, şikâyet ediyorlar. Rahmetli Kinyas amcam 1960’da inkılap olduğu zaman içeri alınınca topraklarına da el konulmuş. Toprakları satışa çıkarılır. Rahmetli Kinyas amcamın dostları, arkadaşları aile içerisinde bir araya geliyor. Topraklarını satın alıyorlar ve Kinyas amcam hapisten çıkınca topraklarını geri veriyorlar. Seyfi Feyzullah bunlardan biriydi. Amcam paralarını geri vermek istiyor, almak istemiyorlar. Ama hepsinin parasını verir amcam.

Demokrat Parti, Adalet Partisi, Doğruyol Partisi gibi partilerde siyaset hayatına devam eder. Bakan olmama sebebi Türkiye’de diploması olmamasıydı. Rusya’da Harbiye’den diploma almıştı. Burada bakan olabilmesi için yüksekokul diploması olması gerekiyordu.”¹⁸⁷

¹⁸⁷Kinyas Kartal Hakkında 02.12.2017 Tarihinde Süleyman Aytin ile Yaptığımız Söyleşi.

Mehmet Oğuzyer

1950 Van, Hıdır Köyü doğumludur. Kinyas Kartal'ın akrabasıdır. Milliyetçi Hareket Partisi Van İl Başkan yardımcısıdır. Köy Hizmetleri'nden emeklidir.

Kinyas amca her zaman yapıcı bir insandı. Asla ayırım yapmazdı. Birçok insana faydası dokunmuştur. Hiç unutmam bir gün İzmir'de toplantıya gitmişim. Toplantı sırasında içeri biri girdi herkes ayağa kalktı. Ben kim olduğumu bilmiyordum. Adam biraz konuştuktan sonra bende bir iki bir şey söyledim. Yanındakine sordu bu kim diye. Dedi ki bu kişi Vanlıdır. Adam sordu kimlerdensin diye. Kartallardanım dedim. Kalktı yanıma kadar geldi. Kâğıda bir şeyler yazdı bana verdi. Bu benim telefon numaram ne zaman bir işin olursa amcanın yanına gel dedi. Gittikten sonra kâğıda baktım. Yüksel Çakmur, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı. Onun verdiği kâğıt hala yanımdadır. Kaç sene oldu.

Ankara' da toplantımız vardı. Beş vilayetten toplam bin kişi gelmişti. Seminerde sanırım Bursa milletvekiliydi konuşmasının büyük bir kısmını Kinyas Kartal'a ayırdı. Ben de duygulandım. Söz istedim. Kinyas Bey, benim amcamdır, akrabamdır dedim. Gel buraya dedi yanına çağırdı. Elimi tuttu. Başkan dedi sizin aşiretiniz çok büyük bir aşirettir. Devletçidir, milletçidir. Kinyas Bey sadece Türkiye'de tanınan biri değil, diğer ülkelerde de tanınır.

Kinyas amcam sürgünle ilgili bir anısını anlatmıştı. Dedi Ağaları topladılar Tatvan'a. Orda kısa boylu bir ağa vardı Diyarbakırlı. Hiç durmuyordu. Sürekli bizi huzursuz edip duruyordu. Zaten sürgündeyiz o da daha fazla eziyet ediyor. Kardeşim, Bari Bey dedi ki Kinyas Bey ben bunu döveceğim. Eğer ben onu yere atarsam siz karışmayın. Eğer o beni yere atarsa siz onu üzerimden kaldırın. Tabi Bari Bey iri yarıydı. Adamı yere attı bir güzel dövdü. Adam bir daha bize karışmadı.

Kinyas amcamın cenazesinde büyük bir kalabalık vardı. Rahmetli Demirel, Bakanlar ve Milletvekilleri geldi uçakla. Amerikan Başkanı taziye mesajı yolladı. Onun vefatından sonra ailede büyüklük yapacak birleştirici gücü olan kimse kalmadı. Gençler okudu. Herkes ben demeye başladı. Günün şartlarına ayak uydurdular. Aşiret dağıldı, birliğimiz bozuldu.”¹⁸⁸

¹⁸⁸Kinyas Kartal Hakkında 02.12.2017 Tarihinde Mehmet Oğuzyer ile Yaptığımız Söyleşi.

Esat Kırathoğlu

1930 Nevşehir doğumludur. Jeoloji mühendisi, bürokrat, genel müdür, siyaset ve devlet adamıdır. Avusturya’da Graz Üniversitesi Jeoloji Fakültesini bitirir. İller Bankası genel müdürlüğü, Devlet Demiryolları yönetim kurulu üyeliği yapar. Nevşehir Belediye Başkanlığı sonrası Adalet Partisi’nden milletvekili adayı olur. Demirel Hükümeti’nde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yapar. Kinyas Kartal ile aynı yıllarda aynı partide milletvekillik yaparlar.

Kinyas Bey’le ilk defa 1966 yılında tanıştım. O zaman ben İller Bankası Genel Müdürü’ ydüm. Kinyas Bey de Van milletvekiliydi. Van’daki belediyelerin ihtiyaçları için bana sık sık gelir giderdi. Elimden geldiği kadar yardımcı olurdum. Ve sonra 1969’da milletvekili oldum parlamentoda beraber bulunduk. 1980 yılında ihtilal oldu. O zamanlar Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanı’ ydım. Kinyas Bey de ayrıldı sonra parlamentoya girmede.

Kinyas Bey çok değerli bir insandı. Tebriz Harp Akademisi’ nden mezundu. Kurmay subaydı. Yüzbaşı iken Van’a geldi. Van’a yerleşti aşiretiyle beraber. Politikaya girince de elinden gelen gayreti gösterdi. Birçok bakanlık yaptım. Köy İşleri Bakanlığı yaparken de Kinyas Bey’e her türlü yardımda bulundum. Kinyas Bey çok nükteden bir insandı. Fevkalade vatanperver bir insandı. Bir gün şunu anlattı: “Kafkasya’da bir harp esnasında Türklerle Rusların yaptığı çatışmada bir Türk askeri şehit oluyor ve orada bir kılıç bulunuyor. Üstünde Türk askerinin kanı var. Babasıyla arasında şu konuşma geçiyor. O bir Türk askerinin kanıdır. O kılıca artık elimiz değmez.” Memleket sevdalısı bir insandı. Türkiye’yi çok severdi. Parlamentoda sık sık oturur konuşurduk. Sayın Demirel’le seyahat ettiğimiz zaman Kinyas Ağa’da bulunurdu. Kinyas Ağa ile beraber yol arkadaşlığı da yaptık uzun süre. Kinyas Ağa yaşı icabı parlamento ilk açıldığı zaman 1973 ya da 1977’de olsa gerek en yaşlı üye olarak açılıştan seçime kadar başkanlık yapardı. Yemin merasimini de o idare ederdi. Yemin merasimi esnasında Kızılışık soyadlı bir milletvekilimiz vardı. Zonguldak milletvekili, eski Zonguldak Emniyet müdürlerinden. Yemin ederken bazı doğulu milletvekili arkadaşlarımızdan halkın değil halkların diye yemin ederlerdi. Bu kalktı halkların değil halkın deyince aşağıdaki bağışmalardan sonra kürsüden inerken Kinyas Bey arkasından bağırdı “Aslan evladım, gel hele gel, bir de efendilerin dediği

gibi yemin et niye kaçıyorsun kardaşım öyle.” Birden parlamentodaki o gergin hava olumlu bir havaya döndü. Millet kahkahalarla gülüyor. Sakin bir ortam yeniden oluştu. Kinyas Ağa onun ötesinde arkadaşlarımız arasında herhangi bir uyuşmazlık olursa, kırgınlık olursa haberi olunca o ikisini bulur mutlaka barıştırdı.

Bir gün hep beraber Süleyman Bey’le Antalya seyahatine gittik. Oradaki il başkanlarından birisi dedi ki “ Kinyas Ağa sen burada kal da seni biraz eğlendirelim.” Onun üzerine Kinyas Bey dedi ki “Ya oğlum neyi eğlendireceksin, benim artık eğlenecek çağım mı kalmış, siz kendiniz eğlenin.” Espri gücü yüksek ve insanları sıkıntılı tarafından güzel tarafına çeviren bir psikolojik yapıya sahipti.

Bir gün yine bir seyahate çıktık. O zamanlar asfalt yollar da yoktu. Her taraf tozlu topraklı yol. Süleyman Demirel’in âdeti de sabah güneş doğmadan otelden çıkar, yatsı namazından sonra otele dönerdik. Yine erken saatlerde çıktık. Beş altı saatlik uyku ile duruyoruz. Dedi ki Kinyas Bey ‘ Esat Bey, kardeşim bu herif bizi öldürecek(şöför için). O zamanlar arabalarda ecodation da yoktu. İçeriği açıyor içeri duman doluyor. Bir iki defa söyledi şoföre. Şoför Anadolulu biriydi. “Emmi ben çok bunalıyom, rahat edemiyom” dedi öyle yola devam ettik.

Genel olarak, Allah rahmet eylesin fevkalade olumlu bur insandı. Kültürlü bir insandı bilhassa Rus tarihini çok iyi bilirdi. O meşakkatli durumları anlatırdı. Nasıl buraya geldiklerini, çekilen eziyetleri anlatırdı. O kadar mert bir insandı ki hiç kimseye eyvallahı yoktu. Bir Vanlı hemşerisi geldiği zaman Anadolu tabiriyle parçalanırdı. Kinyas Ağa’nın evine gittim bir gün. Sabahleyin bir şey vardı Kinyas Ağa’nın fikrini almaya gittim. Süleyman Bey gönderdi. Saat dokuz gibiydi. Kapıyı açtılar girdim içeri. İçerde belki otuz kişi var yatıyor. Salonun her tarafı yatak yorgan daha uyanmamışlar da. Milleti evinde ağırlardı. Otele gönderdiği zaman ise çoğunun parasını verirdi. Müşkölpesentliği hiç kabul etmeyen, meşakkatli işlerden hoşlanan değerli büyüğümüzüzdü. Sonrasında Nadir Bey geldi. Fevzi Bey. Onlar da çok iyi insanlardı.

Parlamentoya çok katkısı olmuş bir insandı. Sık sık kürsüye çıkar konular hakkında fikrini beyan ederdi. 1968 yıllarında anarşik olaylar yeni başlamıştı. Almanya’da talebe hareketleri başladı. Kızıl Rudi diye bir Alman talebelerinin önderi vardı. Bu talebe hareketlerini başlattı orda. Öğrenci hakları yeniliyor diye Almanya

ve Fransa’da büyük öğrenci hareketleri başladı. Bu öğrenci hareketleri bize de intikal etti. Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde bilhassa bu durum alevlendi. ODTÜ’deki üç talebe öldürüldü. İdam edildi. O hareketlerle birlikte 1971 yılının 12 Mart’ında sıkıyönetim ilan edildi. Hükümet düştü. Süleyman Demirel hükümeti yani bizim hükümetimiz düştü. Tabi bu hareketlerden dolayı düşmedi. Amerikalılar daimi suretle Ruslarla bizim yakınlaşma işine girdiğimiz zaman mutlaka ihtilal yapmışlardır. 27 Mayıs ihtilali öyle oldu. 12 Mart 1971’deki olay öyle oldu. O zaman biz Süleyman Demirel hükümeti başkanlığında Karadeniz Bakır İşletmesi’ni, Ereğli Demir Çelik Tesisleri’ni, İskenderun Demir Çelik Tesisleri’ni, İzmir Ali Ağa Rafineri’sini, Seydişehir Alüminyum Tesisleri’ni Ruslara yaptırdık. Ve biz o vakitler aynı zamanda NATO üyesiydik. Amerikalılar bizim Rusya’ya yakınlaştığımız düşüncesiyle 12 Mart 1971 yılında o zamanki askerlere ihtilal yaptırdılar. İhtilaller yapıldıktan sonra talebe hareketleriyle ilgili bir takım tedbirler alındı. Sıkıyönetim ilan edildi. ODTÜ’deki üç öğrenciyi Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi ölüme mahkûm etti ve astılar. Başka bir sıkıyönetim olayı 1978’de oldu. Kahramanmaraş olayları oldu. Alevi-Sünni çatışması yaşandı. Yaklaşık 150 vatandaşımız öldürüldü. Sonra Çorum’daki Alevi hareketleri başladı. O dönemde sıkıyönetim kararına karşı olanlar da vardı. Bunlardan biri de Kinyas Bey idi.

Viyana Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği okuyordum. Fakülteyi bitirince orda doktora da yaptım. 1959 yılında Türkiye’ye döndüm. Batman’da petrol üzerine çalışmalarına başladım. Güneydoğu Anadolu petroleri için tayinimi oraya çıkardılar. 1963’te politikaya girdim. Hakkâri’den Urfa’ya kadar Van dâhil Tunceli, Bitlis, Siirt, Şırnak, Batman, Mardin bu havalilerde ayağımın değmediği yer yok Güneydoğu Anadolu’yu bir Güneydoğulu parlamenter benim kadar bilemez. Çünkü dağlarda yattım. Çadır kurdum yattım. Elimde bir çakı bıçağı dahi yoktu. Kampta on beş yirmi kişiyle beraber kalıyoruz. Yerli vatandaşlar bize üzüm, karpuz, kavun getirirlerdi. Benimle konuşurlardı. Bende çok sıcak olduğu için yazın güneş doğmadan çıkardım çalışmaya. Güneş üstüme yolda doğardı. Öğlen bire kadar çalışır sonra dönerdim kampa. Gelenlere “ya kalkın gidin erken kalkacağım” derdim. Bu kadar birlik beraberlik içindeydik.

Şırnak'taki dağlarda ayağımın değmediği yer kalmadı. Köy işleri Bakanı olduğum yıllardı. 1994 Şırnak'a gittik. Necmettin Cevheri de bakan o zaman. Şırnak'ta benim çadır kurup yattığım yerlerde dolaşıyoruz. Önüme iki tane jandarma düştü. Ellerinde mayın tarayıcısı var. Hiç kimseye çaktırmadan ağladım. Şu memleket dedim ne hale gelmiş. Ben burada çadırdaki yattım çakı bıçağım bile yoktu. Ama şimdi jandarma önümde mayın tarayıcısıyla dolaşıyorum. Tabi 1980 ihtilalinin çok etkisi oldu. İhtilalde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki vatandaşlara çok büyük eziyetler edildi. Kürtçe konuşmayacaksınız dediler yasak getirdiler. Vatandaş bir takım sıkıntıların içine girdi. Çalıştığım yıllarda onlara derdimizi anlatalım diye bazı Kürtçe kelimeler öğrenmiştik. O insanların ana dili, sen bunu nasıl yasaklarsın. Bende orda doğabilirdim. Cenab-ı Allah nasip etmiş Nevşehir'de doğmuşum.

12 Eylül'deki ihtilal bugünkü kargaşanın temelini atan tohumlardır. O zamandan gelir bu meseleler. 1960'daki ihtilal de Amerikan ihtilalidir. 1959 yılının Eylül ayında rahmetli Menderes, Başbakan olarak Amerika Birleşik Devleti'ne gitti. Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'la beraber orada 300 milyon dolar borç istemeye gitti. Başkan zannedersem Eisenhower idi. "Ne yapacaksınız bu parayı" dedi. O zamanlar 300 milyon dolar iyi paraydı. "Türkiye bir tarım ülkesidir. Sanayi ülkesi yapmak istiyorum" dedi Menderes. Eisenhower "Bırakın sanayileşmeyi, biz size lazım gelen sanayi ürünlerini göndeririz, siz tarım ülkesi olarak devam edin" dedi ve para vermedi. Bunun üzerine Menderes bir ay sonra Almanya'ya gitti. O zaman Almanya'da Profesör Erhart Maliye Bakan, Adenauer da başbakandı. Aynı şeyi onlardan da istedi. Almanlar da aynı cevabı verdi, para vermedi. Menderes de Rusya ile temasa geçti. Para istemek için Rus hükümetinden randevu istedi. Onlar da 1960 yılının 15 Haziran'ına randevu verdiler. Ve 27 Mayıs'ta ihtilal yapıldı. Adnan Menderes'i oraya göndermemek için. O arada milletvekillerini içeri aldılar. Benim ağabeyim de Demokrat Parti milletvekiliydi. Hâkimdi, hukukçuydu Nevşehir'de. 1960 darbesinde o da Yassı Ada'ya gitti. O arada milletvekili olmayanları doğudakileri Sivas kampına gönderdiler. Yani DP'nin içerisinde faal görevleri olanları, milletvekili olmayıp da DP içinde bölge itibari ile faal görevleri olanları Sivas'a gönderdiler. İstanbul'da olan, milletvekili olmayan partinin üst kademesindeki insanları da Balmumcu

denilen bir yer var oraya gönderdiler. Bunlardan bir tanesi Sivas kampına giden o zaman Elazığ DP İl Başkanı olan Rasim Küçükkel'di. Van'dan Kinyas Kartal partiden olduğu için gönderilir. Anlatırlardı Sivas kampını. Olmadık eziyetler yapmışlar. Sonra serbest bırakmışlar. Rasim Küçükkel bir şey anlatır: “ Elazığ'da yolda bazı satıcılar vardır. Tablanın içerisine bazı eşyalar koyup satarlar. Tabi şimdi yok. O zaman ihtilale inkılap derlerdi. Öğretmenin birisi tablacıdan kalem, silgi gibi malzemeler almış. Aybaşı geldiği zaman parasını verirmiş. 27 Mayıs olmuş aradan on gün geçmiş öğretmen parayı ödememiş. Öğretmen oradan geçince “Öğretmen Bey paranızı ödemediniz” demiş. Öğretmen “Sen inkılabı tanımıyor musun? İnkılap oldu” demiş. “ Ne inkılabı ben tanımam” deyince öğretmen oradaki askere adamı şikâyet etmiş. Asker “ Sen inkılabı tanımıyor musun?” demiş. Adam da “Yok tanımıyorum. Görmedim ki tanıyayım” deyince adamı almışlar Sivas kampına getirmişler. Sivas kampı böyle bir yerdi işte.

Doğu ve Güneydoğu'da çalıştığım insanları unutmam mümkün değil. Hala bile onlardan bazıları gelir beni ziyaret ederler. O zamanlar eşkıyalar vardı. O zamanki eşkıyalar şimdiki eşkıyalar gibi değil. Mesela Hamido, Koçero vardı. Bunlar eşkıyaydı ama neden öyle olmuşlardı. Durup dururken değildi. Koçero, Silvanlıydı. Kardeşi askerdeyken kardeşinin karısına saldırırlar. Bu Koçero da onların sülalesini temizlemiş. Sonra dağa çıkmış. Eşkıya bu. Hamido da öyle. Bunlar daha önce Türkiye Petrolleri'nin kamplarında çalışırlardı işçi olarak. Ben kampta dağlarda çalışırken bizim orda çalışanlar “ Efendim, biraz evvel Hamido geldi buraya. Karnını doyurduk, gönderdik. Size hürmetleri var” derlerdi. Başka bir yerde aynı şeyi Koçero için diyorlar. O zamanlar öyleydi. Şimdiki eşkıyalar gibi vurguncular, hırsızlar yoktu. Şimdi tam manasıyla bir hırsız takımı ortalığı allak bullak ediyor.

Kinyas Bey'in köy enstitüleri ile uzaktan yakından ilgisi yoktur. Köy enstitülerinin kurulduğu yıllarda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'di. İsmail Hakkı Tonguç adında bir İlköğretim Genel Müdürü vardı. İsmail Hakkı Tonguç'a Hasan Ali Yücel kurdurdu köy enstitülerini. Köy enstitüleri ilkokuldan sonra ortaokul ve lise kısmında beş sene köyün ihtiyacını görecek şekilde öğretmen yetiştirmek, köyde kalacak o köye marangozluk, demircilik gibi bazı meslekleri öğretecek sanat dalı onun üzerinde yetişecekti. Burada Ankara'nın yakınında Hasanoğlan denen bir yer var. Orada Yüksek Köy Enstitüsü kuruldu. Orayı bitirenler

oradan mezun olunca yüksek öğretmen oluyorlar. 1948 senesinde Marshall yardımı bize gelmeye başladı. Marshall ABD'deki Dış İşleri Bakanı'ydı. İkinci Cihan Harbi bittikten sonra Rusya'nın karşısında bir kutup kurdular. NATO işte o zaman kuruldu.1952 yılında bizde katıldık.1948'de daha dâhil olmamıştık. Bizi de yanlarına çekmek istiyorlardı. Marshall yardımı çerçevesinde köy enstitülerinin bir nevi Rusya'ya yakınlığının olduğu düşüncesiyle köy enstitülerinin kaldırılmasını istedi ABD. Ve İsmet Paşa, 1948 yılında Hasan Ali Yücel'i görevden aldı. Reşat Şemsettin Sirer isimli birini Milli Eğitim Bakanı yaptı. Köy enstitülerini 1948 yılında kapatmadı ama normal lise durumuna getirdi. Yani köy enstitüleri artık normal liseydi. Köy enstitüleri fiilen bitti. 1952 yılında DP döneminde bu normal lise olan köy enstitüleri öğretmen okuluna çevrildi. İşte köy enstitüsü budur. Kinyas Ağa'nın uzaktan yakından alakası yoktur. Politik, siyasi bir konudur. Ama hala bu konuyu başka manada değerlendirirler. Derler ki, köy enstitülerini DP kapattı. Hiç alakası yok. Hatta İsmet Paşa tarafından 1948 yılında köy enstitülerinin başındaki İsmail Hakkı Tonguç görevinden alınır Ankara'da Gazi Lisesi'ne resim öğretmeni olarak tayini çıkartılır.

1980 darbesinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'ydım. 1979 yılının Eylül ayında seçim oldu. Bu seçim boşalan beş milletvekilliği için yapılacaktı. Senato seçimleri de vardı. Senatonun üçte bir yenilenme vakti gelmişti. Elli tane Senatör seçilecek. O seçimde biz Adalet Partisi olarak beş milletvekilliğin beşini de aldık. Elli senatörlüğün de otuz üç tanesini aldık. Başbakan Bülent Ecevit'ti. Seçim sonrası dedi ki "Millet benden güvenini çekmiştir. Bu şartlar altında Başbakanlık yapmaya uygun değilim." İstifa etti. Onun üzerine bir hükümet buhranı yaşandı. Rahmetli Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş kabineye girmemek ama bizi desteklemek şartıyla hükümetin kurulması sağladılar. Hükümeti kurduk. Sonrasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı oldum. Hükümet kurulduğu zaman Kahramanmaraş hadiseleri olmuş sıkıyönetim var. Hiçbir yerde hiçbir şey bulunmuyor. Enflasyon aylık % 10-12, yıllık % 144'tü. 1979'u 1980'e bağlayan kış ordu komutanları ve Genel Kurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir mektup verirler. Mektupta şu yazılı: "Memlekette anarşi almış başını yürümüştür. Biz bunları ibretle seyretmekteyiz. Memleketin geleceği tehlikededir." Bunun manası bizi itham ediyorlar. Süleyman Demirel bu mektubu Fahri Korutürk' ten alınca geldi kabine

toplantısında dedi ki: “Bunlar ihtilal yapmaya karar vermişler. İhtilal yaptıktan sonra da bunlar beni mutlaka asarlar. Ama içinizden de iki üç tane bakanı asarlar. Bu şekilde devam etmek istiyorsanız devam edelim. İstemiyorsanız istifa edelim. Lakin biz istifa edersek arkasından yeni bir hükümetin kurulması mümkün değildir. Askere atını oynatacak alan verimiz. Eğer göze alabilerseniz gidebildiğimiz yere kadar gidelim.” Biz devam edelim kararı aldık. İlk hükümet toplantısında 12 Kasım 1979’da Süleyman Bey bana döndü “Esat eğer bu petrol konusunu halledemezsek bu hükümet ayakta kalamaz” dedi. Hiçbir tarafta petrol yok. Bende petrol tahsil etmişim. Çok zor oldu ama iki ay içerisinde Türkiye’yi petrol bakımından düze çıkardım. Süleyman Bey beyanat verdi “İsteyene istediği kadar petrol vermeye hazırız” diye.

Her ayın on beşinde Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplanırdı. Burada beş tane bakan var. Bir tanesi de benim. Diğerleri ise Genel Kurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Sıkıyönetim Komutanlarıydı. Burada geçmiş on beş günü konuşuruz sonrasında ise alınacak kararlar konuşulurdu. Temmuz ayının ortalarında yine böyle bir toplantı oldu. Süleyman Bey komutanlara “Biz ekonomiyi rayına oturttuk. Şimdi bulunmayan hiçbir şey yok. Aylık enflasyon %12’den % 0,74’e düşmüş. Ama anarşi durmuyor. Anarşiyi durdurmak için benim başka ordum yok. Polisi de sizin emrinize verdik. Peki, neden olmuyor. Ve sıkıyönetim kanununun 12. Maddesi diyor ki “Sıkıyönetim bir harp halidir. Ve harp halinde alınması gereken tedbirler sıkıyönetim tarafından da alınır ve tedbirleri sıkıyönetim komutanları alır” kanun bu. Buna rağmen millet sokakta birbirini yiyor. Buradaki arkadaşları, bakanları alıp da sokakta anarşi ile biz mi mücadele edelim” dedi. Taştan ses var bunlardan yok. Mektupta da “ibretle seyrediyoruz” diyorlar. Adamlar tedbir alacaklarına seyrediyoruz diyorlar. Sonra 12 Eylül’de ihtilal yaptılar. Enerji Bakanı’yım. Bana bağlı on iki tane genel müdürlük var. Bütçenin % 47’sini sarf ediyorum. Her şey yolundayken ihtilal oldu. Bazı arkadaşlarımızı götürdüler. Necmettin’ götürdüler. Beş altı gün nezarete tutup bıraktılar. 13 Eylül günü televizyon izliyordum. Haberlerde Genel Kurmay Başkanı “Elbette ki bu anarşi böyle gidecekti. Ne istediyseniz vermediler” dedi. Hâlbuki öncesinde Süleyman Bey öncesinde “Ne istiyorsanız vereyim araçsa araç, gereçse gereç. Yeter ki bu anarşi bitsin.” Televizyon önünde kendimi kaybettim. Sesli bir şekilde saydırdım oracıkta. İhtilali önlemleri icap ederken kanuna göre “ibretle

seyrediyoruz” diyorlar. Bu ihtilalleri yapanlar memleketin en büyük hainleridir. Doğu Anadolu’daki olayların sebebi bunlar, köylüyü birbirine düşüren bunlar, askerle köylüyü karşı karşıya getirenler bunlar. İhtilalciler olmasaydı bugünkü karışıklıklar olmazdı. Yıllar önce çakısız dolaştığım dağlarda şimdi güvenlik yok.¹⁸⁹

Fethullah Erbaş

1947, Van doğumludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirir. Van Belediye başkanlığı yapar.19. ve 20. Dönem milletvekilliği yapar. Refah, Fazilet ve Saadet partilerinde siyaset yapar.

1987 seçimlerinde ikimizde milletvekili adayydık. Kinyas Bey kendinden çok emindi. Seçimi kazanacağına inanıyordu. O zamanlar Turgut Özal, yeni bir sistem getirmiş, baraj sistemi. İl barajları %25, genel baraj % 10. Biz Refah Partisi olarak seçime girdik. Kinyas Bey’de DYP olarak girdi. O zaman Anavatan Partisi’nden Aydın Arvas var. Seçimler esnasında başımıza şöyle bir olay geldi. Kinyas Bey, benim oy alacağım köylerde demiş ki “Hoca benim yeğenim. Bizde zekât olayı var. Siz %2,5 oylarınızı bana verin. Diyelim kaç oy var köyde 100 oy 2 ya da 3 oy verin bana.” Köylüler bana geldi dediler oğlum Kinyas Bey geldi böyle böyle dedi. Bende “ Kinyas Bey istediye verin. Biz Müslümanız, zekâtımızı veririz. Bereketli olur inşallah bizim için, hepsine de o ne istemişse verin 2 istediye 3 verin, 3 istediye 4 verin. Hatırı kalmasın” dedim. Bende sonradan çıktım. Ona oy veren köylere gittim. Dedim “Sizin ağanız bizden zekât istemiş, bende bütün Bruki köylerinden zekât istiyorum.” Timar köylerini, Erçek tarafını bütün köyleri dolaştım, anlattım. Sonra köylüler sormuşlar böyle bir şey gerçekten var mı? Doğru olduğunu öğrenince onlarda bana oy vermişler. Ama ikimizde zarar ettik.

Seçimler bitti. Kinyas Bey 29 bin oy almış. İl barajını geçememiş % 24 gibi bir oy almış. Diyelim ki bin oy daha alsa seçilecek. Bizde 32 bin oy aldık. Anavatan Partisi de 40 bin oy almış. Biz il barajını geçmişiz. Ama ülke barajını geçememişiz % 8,9 da kalmışız. Kinyas Bey’de il barajını geçmiş DYP, ama il barajında %24 kusuraklı çok az bir oy farkıyla kaybetmişti. Şimdi bizde diyoruz ki Milli Görüş’ün oyları da gelince genel barajı aşarız. Bizden milletvekili seçilir. Üç de Anavatan

¹⁸⁹Kinyas Kartal Hakkında 10.03.2018 Tarihinde Esat Kıratlıoğlu ile Yaptığımız Söyleşi.

Partisi'nden 5 milletvekili meclise gideriz. Biz valizlerimiz hazır beklerken dediler seçim sonuçlanmış 5-0 Anavatan Partisi kazanmış. Benim yanımda da Gevaş'tan Mahmut Han Bey var. O da ikinci sırada. Valizini hazırlamış gelmiş, mazbatayı alıp, Ankara'ya gideceğiz. Dedim bekle beyim(onlara bey denilirmiş). Bakalım sonuç ne olacak. Mahmut Bey, "Bekleyecek ne var, oyumuzu aldık, seçildik Van'dan. Niye bekleyelim? Versinler gidelim." Sabırlı ol Bey'im dedim. O arada Kinyas Bey'de bekliyor. Niye vermiyorlar diyor O da. Ben hukukçuyum. Ama onlara barajlı D'hondt sistemini anlatmam mümkün değil. Ağam bekleyin bakalım ne olacak hâkim bey birazdan sonuçları verir diyorum. O hengâme içinde sonuçlar 5-0 olarak açıklanınca Kinyas Bey "E sizde gitmediniz ben de gitmedim. Bu 5-0 nasıl oldu? " Özal, seçim başlamadan önce dedi 5-0. Adam bir şey yapmış ki Van'dan 5-0 dedi. Nasıl olur? dedi. Dedim Ağam bu iki yere baraj koymuş. Birinci baraj il, sen ilde çok az bir oyla kaybettin. (Belki de zekât oylarıdır deyip gülüyor Fethullah Bey.) Senin istediğin zekâtı biz verdik. Bizim istediğimizi de sen verdin. İkimiz de gidemedik kaldık. Sen genel barajı geçtin biz il barajını geçtiğimiz halde genel baraja takıldık, geçemedik. Durdu, durdu " Ya bu işe akıl sır ermez ben artık siyaseti bırakacağım" dedi.

Çok saygı duyardım kendisine. O da babamla arkadaş olduğu için bana yeğenim diye hitap ederdi. Nadir Bey'le de akrandık. Remzi(Kartal) sınıf arkadaşım. Lisede Nadir Bey, Remzi Bey, ben, Mustafa Kaçmaz, Şeref Bedirhanoglu hep beraber okuduk. Şeref bizden biraz küçüktü. Abisi bizimle beraber okuyordu.

Kinyas Bey,1987 seçimlerinden sonra aday olmadı. 1987 genel seçimleri sonrasında belediye seçimleri oldu. Belediye başkan adayı oldum, kazandım. Mustafa Kaçmaz'la yarıştık. O da DYP'den bırakmış adaylığını.

1991 seçimlerinde Kinyas Bey, aday olmayacağını söyledi. O olmayacaksa kim olacaktı. Bir problem vardı. Bende o sırada belediye başkanıyım. Bizimkiler MHP ile ittifak yaptılar. Doğu'daki, Güneydoğu'daki teşkilatların çoğu istifa etti. Hocamda diyor ki bunlardan artık bize oy gelmez. Ama biz İç Anadolu'dan alırsız oyunumuzu. Ama bir tane de doğudan olsun dedi. Beni Belediye Başkanlığından aldı milletvekili adayı yaptı.

Vefat etmeden önce rahmetliyi gittim ziyaret ettim. Hastaydı. Kinyas Bey'in vefatından sonra aday olarak Fevzi Kartal gösterilir. Kinyas Bey'in hanımı Demirel'e telefon açmış “ Kinyas Ağa öldü oğlu yok mu siz onu bırakıyorsunuz. Siz de hiç vefa yok mu?” O yüzden Fevzi Bey'i bıraktılar Nadir Bey'in ismi açıklandı. HEP diye bir parti vardı. Fevzi Bey, bana dedi ki “Sen benim kardeşim Remzi'yi onuncu sıraya bırak.” O zamanda tercihli sistem var. “İlk sıraya bırakayım, ben ikinci olurum” dedim. Yok dedi. Başım üstüne dedim. Remzi Bey'e de dedim sen onuncu sıradan adaysın. Genel Merkez'den liste istenince aynen o şekilde gönderdim. Son sırayı da Remzi Bey'e vermeme bir şey demediler. Belediye Başkanıydım sözüm geçiyordu. Tevafuk oldu. Benle Remzi aynı sınıfta okumuşuz. Fen edebiyat bitirdik. Nadir Bey'de edebiyat bölümünde yine aynı sınıftayız. Mustafa Kaçmaz orta üçe kadar bizimle okudu. Sonra Endüstri Meslek Lisesi'ne geçti. O da oradan mezun oldu. Aynı dönemiz, o dönem hepimiz de milletvekili adayı olduk. Hepimiz de seçildik. Her partiden bir tane DYP'den hem Nadir Bey hem de Mustafa Kaçmaz kazandı. Remzi Bey'de dedi ki ‘Ben çok istedim ama bizim teşkilat kabul etmedi” CHP'den aday olmuştu. Orada da onuncu sıradan aday olmuştu. Ben 11 bin civarında tercih almıştım. Remzi 20 bin tercih almıştı.

Üniversiteye başladığım zaman solcular benim etrafımda pervane oldular. O zamanlar ortanın solu diye bir şey vardı. Bizi CHP'nin gençlik kollarına yazdılar. Bir müddet sonra oradan çıkıp sosyal demokrasi dernekleri kurduk. Orada kesmedi. Dev Genç'e girdik. İkinci sınıftaydım galiba Demirel, Başbakan olmuş. Bende yaz tatilinde Van'a gelmişim. Hızlı bir solcuyum. Demirel Van'a gelecek, Kinyas Bey'de onu karşılayacak. Haberi alınca Demirel'i nasıl tek başıma protesto edeceğim diye düşündüm. Çimento fabrikasının açılışına geliyor. Orayı da başbakanlığı döneminde Ferit Melen açmış. Gittim kırtasiyeden karton aldım, kalem aldım. Doktorsuz Van'a hoş geldiniz, yolsuz Van'a hoş geldiniz, açılmış fabrikayı açmaya hoş geldiniz diye bir sürü yazdım. Ama bunu bir kişi taşıyamazdı. Etrafıma baktım. Okulu bitirmiş çocuklar var. Sömestr tatili ayakkabı boyuyorlar. Çocuklara “Siz hiç taksiye bindiniz mi? “ dedim. Yok dediler. Sizi bindireyim dedim geldiler. Bir arkadaşımız vardı İlhan. 60 model bir Chevrolet, uzun bir arabası vardı. O zamanın parası 2,5 lira falan bizi hava alanına götürdü. Marangozdan aldığım çitalarla kartonları hazırlamıştım. Her birinin eline birer ikişer verdim. Pankartları açmış bekliyoruz karşıda da Brukan

aşireti mensupları Demirel'i bekliyor karşılama için 500-600 belki de 1000'e yakın kişi. Fevzi Bey geldi dedi "Ayıptır kaldırın bunları, koskoca Başbakan geliyor." Bir tane kartonun üstüne de üç tane soru işareti yapmışım. Onlar da diyor ki " Bak komüniste bize orak çekiç gösteriyor." Bana dedi ki " Bak Seni Efe'ye şikâyet ederim." Babama Efe derlerdi. "Ne yaparsan yap vazgeçmem" dedim. Fevzi Bey gitti Tayyar Dabbaoğlu geldi. Belediye başkanıydı. "Belediyeye belki yardım yapar, ne yapıyorsun, benim işimi bozma" dedi onu da dinlemedim. Başka biri geldi. Dedi "Bak seni dövdürürüz babandan utanıyoruz." Dedim "Dövdürürseniz dövdürün." O sırada bir gün öncesinden Van'a gelen gazeteciler bizi fark ediyor. Hemen geldiler bizi haber yaptılar. "Van'ın bir sürü sorunu var. Açılmış fabrikayı yeniden açıyorlar. Fabrika iki senedir üretim yapıyor" deyip derdimizi anlattım. Grubun içinden biri "Kro lexen(vurun)" dedi ben sadece onu anladım.(Kürtçe bilmiyor ama onu anlamıştım) Çocuklara "kaçın" dedim. Aynı okyanus dalgası gibi geliyorlar bizi alıp götürecek. Çocuklar küçük. Hem koşuyorum hem de bağıriyorum "İlhan arabayı çalıştır." Çocukları doldurdum arabaya kaçtık. Bize yetişemediler. Pankartlar orda kaldı. Sonra Demirel uçaktan inmiş. Gazeteciler "Efendim, gençler sizi protesto ettiler. Siz ne diyorsunuz." Kinyas Kartal' ın memleketine gelmiş, böyle bir şeyle karşılaşmış. Morali çok bozulmuş. Demiş "Ben Vanlıları ziyarete gelmedim. Ben yedi vilayetin liderini görmeye geldim." Edremit' te kalmış. Belediye Başkanı yanına gitmiş kovmuş, herkesi kovmuş sinirden. Kimseyle görüşmeden tekrar uçakla gitmiş. Beni babama şikâyet etmişler. "Sen olmasan parça parça edecektik" demişler. Kinyas Bey gülmüş "Olur ya siyasette her şey olur, mühim olan dostluğumuz baki olsun. Babası arkadaşımız ne yapalım" demiş.

Aşiret ağası olmak insanı perişan eder. Kinyas Bey, hiçbir Brukinin kavga etmesine izin vermezdi. Ağalık yapmak fedakârlık işidir. Biz ağalığı şöyle düşünüyoruz. Mahsulü var ekip biçiyor. Kinyas Bey'in tarlaları köylülerin değil. Devlet onları buraya getirdiği yıllarda göç kanununda iki şart arıyor. Bir Müslüman olacak, iki ehlişünnet olacak. Gagavuz Türkleri demiş bizde geleceğiz. Demişler "Siz Hristiyan'sınız". "Ama biz Türk'üz " diyorlar. "Biz Müslüman istiyoruz" cevabını alıyorlar. Azeri Türkleri demiş "Biz geliyoruz" yanıt olarak "Siz Müslümansınız ama ehlişünnet değilsiniz. Şii'siniz" demişler, kabul etmemişler. Sadece Urmiye bölgesinde Küresin aşireti var, o Sünni'ymiş onlardan almışlar.

Kinyas Bey ve aşireti hem Kafkasya'dan ama büyük ekseriyet Kazakistan tarafından Brukan aşiretiyle bulunuyor. Rusya'dan Türkiye talep etmiş. Gelmişler. Hem Müslümanlar, hem de ehli-sünnetler. Ama Rusya'daki Müslümanların çoğu Müslümanlığı bilmiyor. İlk göç edenler fazla İslam'ı bilmiyor. Van'a geldiklerinde hocalar geliyor. Devlet eskiden köylere hoca vermezdi. Hoca gelir zekât karşılığında imamlık yapar, köylü de zekâtını hocaya verirdi. Onlar da çocukları eğitirdi. Eskiden derlerdi: "Brukilerden imam, Müküslülerden de adam öldüren, silahlı adam olursa bilin ki kıyamet kopacak."

Fevzi Bey Kinyas Bey'e yakındı. O da senatördü. Senatörlüğü de enteresan oldu. Bizden Şevket Bey adaydı. Biz bütün köyleri gezdik. Ferit Melen, Fevzi Bey ve Şevket Kazan. Bizim iki tane önemli oy potansiyelimizin olduğu yerler vardı. Biri Muradiye'de Ağaoğlu vardı bizim belediye başkanı. Bir de Gravi aşiret reisi Tayyar Bey. O da Gürpınar tarafıydı. Çalışmalarımız iyi gitti Şevket Bey senatör olacak diye düşünüyoruz. Seçimler oldu son gün Rıza Bey kayboldu yanımızdan. Selahattin Ağaoğlu'ndan haber alamadık. Şimdi aşiret usulü gidip demişler : "Arkadaş, Şevket Bey yabancı, oylarınızı bize verirsiniz sizi memnun ederiz." Aşiretler arası anlaşmalar farklıdır. Normal anlaşmalar gibi değil. Son gün Tayyar Bey çıkıp "Şevket Bey istifa etti artık ona oyumuzu veremiyoruz Ferit Bey'i de tercih etmeyeceğiz, Fevzi Bey'e vereceğiz oylarımızı" der. Fevzi Bey de böylece senatör olur.

Kinyas Bey ve ailesi geldiği zaman Ermeniler ve Türkler topraklarını terk etmiş. Türkler, Ermeniler tarafından ya öldürülmüş ya da mecburen göç etmişler. Sonra Ermeniler de gidince köyler boş kalmış. Gelip yerleşmişler. Sonradan Tarım Meslek Lisesi yapılacağı zaman o arazilere bir fiyat biçtiler. Kinyas Bey'in arazilerini istimlak ettiler. İstimlak parası da azmış zaten. O dönem benim çocukluk dönemim toprak çok da önemsenmiyordu. Nüfus az. Seferberliğe giderken 90 bin kişi gitmiş. 15-20 bin kişi Diyarbakır'da sadece koleradan ölmüş. Dönen kişiler 5 bin 500 küsur insan. Kinyas Bey'in arazileri Citören halkına dağıtıldı. Adır adası vardı. Tabi adalar şimdi devletindir. Ama Kinyas Bey' in bilirdik. Koyunlarını götürürdü. Oraya bırakırdı. Kışın devamlı orda kalırdı koyunlar. Çobanlar bakardı. Kurt yemez, kuş yemez orda idare ederlerdi. Çarpanak adasını da öyle bilirdik. Sonradan dediler yok öyle değil. Toprak konusunda kimse itibar etmedi. 5 bin kişi ne yapacak

koskocaman Van. Göç edenler arasında Kürtler pek yoktu. Onlar Başkale'den sonra Hakkâri' ye doğru çekildiler. Ruslar oraya doğru gitmediler.

Köy Enstitüleri köyden çıkan, normal şartlarda bizim bugünkü ortaokul seviyesinde bir okul. Köy çocuklarına meslek öğretmek için vardı. Menderes zamanında mecliste konuşmalar olmuş. Köy Enstitülerini kapatıp onların yerine modern okullar açalım. Köy Enstitüleri geçiş döneminde kurulmuştur. Sonrasında kaldırılmıştır. Ağaların etkili olduğu söylenir ama Kinyas Bey'le bir ilgisi yok Kinyas Bey'in o dönemde o kadar gücü olamaz.¹⁹⁰

Mikail Aydemir

1933 Göle doğumludur. Evli ve beş çocuk babasıdır. TBMM'de 5. Ve 19. Dönem milletvekilliği yapmıştır. Kinyas Kartal'la beraber siyaset yapmıştır.

Kinyas Bey gitti, Bruki battı. Bambaşka bir insandı. Ağaydı, Bey'di ama zulümkâr değildi. Küçükle küçük, büyükle büyüktü. Ondan biri bir şey istese elinden tutar bakanlık bakanlık dolaştırır işini hallederdi. Hiçbirimiz onun tırnağı olamayız. Kardeşi Bala Bey vardı. Dindar, Müslüman, güzel bir adamdı. Fevzi Bey, Bala Bey'in oğluydu. Kinyas Bey'in yeğeni hem de eniştesiydi. Ferit Melen'le beraber senatör adayı oldu.

Bir gün milletvekilleri, eski bakanlar oturmuş konuşuyoruz. Bulunduğumuz yerde bazı tesbihler vardı. Seçmenlerin getirdiği tesbihlerdi bunlar. Kehribar tesbihleri. Baktım içlerinden birini beğenip aldım. Alınca Kinyas Bey “Şimdi söyleyeceğim” dedi, onun konuşması öyleydi Allah yerini nur etsin. “Ne söyleyeceksin?” deyince “Mikail senin tesbihini çaldı diyeceğim” dedi. “Söyle” dedim. Süleyman Bey yukardan geldi. Kinyas Bey “Beyim senin evinde hırsız var” dedi. “Hayrola” deyince Süleyman Bey “ Mikail senin tesbihini çaldı” dedi. Bunun üzerine Süleyman Bey “Mikail çalmaz, almıştır” dedi. Bizim aşiretimiz Celali'dir. Türkiye'deki büyük aşiretlere aittir. Kinyas Bey “ Bunların aşireti hırsızdır” deyince “Bizim aşiretimiz hırsız değil. Ne zaman hırsızlık lakabını aldı? Rus Harbi'nde, Ermeni Harbi'nde harp ederken hiçbir aşiret evinden çıkmıyordu. Celaliler,

¹⁹⁰Kinyas Kartal Hakkında 07.03.2018 Tarihinde Fethullah Erbaş ile Yaptığımız Söyleşi.

Ermenilerle, Ruslarla harp ettiler. Rusları öldürdüler. Mallarını alıp getirdiler. Bu lakap o zamandan kalmış” dedim. Kinyas Bey ısrarla “Beyim vallahi yalan billahi yalan, bunlar korkaktır. Celalilerin içi cennet dışı cehennemdir. Biri gelsin adam öldürsün bunların evine sığınsın bunların kökü gelse bu adamı ele vermezler. Velakin yedirirler, içirirler. Yolcu ettikten sonra köyün altına indi mi dönüp o adamı soyarlar. Onun için derler evi cennettir, dışı cehennemdir.”

12 Eylül’den sonra onunla bir yere gidiyorduk. Musa Paşa diye bir paşa vardı. Bize kafa tutuyordu. 12 Eylül olmuş biraz da çekiniyoruz. “ Gittiniz havaalanında milletvekili seçim yapıyorsunuz” dedi. “Hayır, yok öyle bir şey. Arkadaş geldi onu karşılamaya gittik” dedim. İkna olmayınca “Musa Paşa sen bugün paşasın ben milletvekili. Sende bende emekli olmuşuz. Kader bizi buraya getirmiş. Sende Genel Merkez’de yönetici olmuşsun. Bağırmaya hakkın yoktur” deyip kapıyı kapatıp gittim. Amasya’dan gelirken, o zamanlar uçak falan yok, otobüsle dönüyoruz. Otobüste herkesle tokalaştım. Kinyas Bey’le de tokalaştım. Musa Paşa’nın elini sıkmadım. “ Ya Celali Musa Paşa’yı tanımadın mı?” dedi. Musa Paşa da “O benle küstür” dedi. Bunun üzerine “Ben Musa paşa diye birini tanımıyorum amca” dedim.

Onun bir tane yeğeni vardı. Tayinini yapacaklar solcudur diye yapmıyorlar. Beraber Genel Kurmay’a gittik. Kinyas Bey “ Paşam ben Kinyas Kartal. Rus Harbi’nde harp ettim. Ruslardan kaçıp Türkiye’ye geldim. Yirmi senedir de milletvekilim. Bu da benim yeğenimdir. Böyle bir kişinin yeğeni solcu olur mu?” dedi. Genel Kurmay Başkanı epeyce konuştu. İkna olmayınca “Böyle yapmayın. Birisi Allah yolundan düşmüş. Sola da gidebilir. Siz alın onu okşayın. Okşamakla bir yere gelinir. Kovalamakla değil” diye devam etti Kinyas Bey. Bunun üzerine Paşa ikna oldu. Çocuk görevine iade edildi.

Bazen bakanlıklara beraber giderdik. O da söylerdi derdini bende. Sonra gülerek “ Sayın Bakanım bu Celali’nin işini yap, benim işimi yaparsan da sen bilirsin yapmasan da” derdi. Adamoğlu adamdı.¹⁹¹

¹⁹¹Kinyas Kartal Hakkında 10.03.2018 Tarihinde Mikail Aydemir ile Yaptığımız Söyleşi.

Abdülilah Fırat

1946 Erzurum doğumludur. İş adamı, müteahhit, siyasetçidir. XIX. Dönem Refah Partisi'nden, XX. Dönem Fazilet Partisi'nden Erzurum milletvekili seçilmiştir. Kinyas Kartal'la birlikte Sivas Kampı'nda zaman geçirmiştir.

Ben Kinyas Bey'i gördüğüm zaman 14 yaşındaydım. 1960 ihtilali oldu. İhtilal olunca Doğudaki ileri gelen ailelerin tamamına yakınını Sivas askeri kampına tutuklama emriyle gönderdiler. İlk oraya gidenler bizim aileydi. Şeyh Said Efendi'nin çocuklarıydık. Biz ailede 14 kişiydik. Kinyas Bey de ordaydı. Kardeşi Hacı Hamit, Hacı Bala, Gravi aşiret reisi Ebubekir Ağa, Ertuşilerden Mahmut Ağa idi. 10-15 kişi vardı. Dikkatimizi çeken önemli bir şey de kardeşleri Kinyas Bey'e karşı çok aşırı derecede saygılıydı. Abi deyince akan sular duruyordu. El pençe divan önünde duruyor. Her türlü hizmetini yapıyorlardı.

Sivas askeri kampının en genç mahkûmu bendim. 1946 Haziran doğumluyum ve ihtilal zamanında 14 yaşına bile girmemiştim.

1960 yılında Ankara Kurtuluş Lisesi'nde okuyordum. Mayıs ayındaki nümayiş ve talebe hareketlerini yakinen takip ettim. Kızılay'daki gösterileri bir bir görüyordum. Ben Ankara'da okurken Demokrat Parti milletvekili olan Abdülmelik Fırat Bey'in evinde kalıyordum. Muvazzaf asker ve subaylardan Melik Bey'in evine gelip gidenler olurdu. Yakında bir ihtilal olacağını müşahade etmiş durumdaydık. Gece radyoda ihtilal beyannameleri okundu. Ertesi sabah askerler Melik Bey'in evinin önünü ablukaya aldılar. Günlerden Cuma idi. Bir askeri cip yanında da iki cemse dolusu silahlı asker geldiler. Melik Bey o zaman Ankara Kavaklıdere Büklüm Sokak'ta oturuyordu. Tutuklamaların olacağını tahmin ettiği için valizini hazırlamıştı.

Ailesinin Ankara'da durma imkânı yoktu. Ailesi için trenden yer ayırttım ve onlarla beraber Ankara'dan Erzurum'a geldik. Dostlarımızın bulunduğu birkaç yere giderek Melik Bey'in ailesinin yerleşmesi için uğraştım. Tehlikeli ve korkulu günlerde insanın en yakın dostu da doğru dürüst selam vermiyordu. İstisna olarak ailemizi seven yakın dostlarımızdan bazıları bizleri görünce ilgilendiler.

Onları yerleştirdikten sonra Taş Mağazaları Caddesi'nde ailemizin sürekli kaldığı Fuadiye Oteline yerleştim. Gelip gidenlerden haber almaya çalışıyordum.

Valizimde birkaç eşyam ve kitaplarım vardı. Gece saat 03.30'da mutat otel kontrolü esnasında askerler Fırat soyadını görünce bulunduğum odaya baskın yaptılar. Kapıya vurduklarında bende akrabalarım gelmiştir diye sevinerek kapıyı açtım. Bir binbaşı, bir yarbay ve bir sürü asker elimi arkadan kelepçeleyerek dışarı çıkardılar. Beni Merkez Komutanlığı'na götürdüler. Daha sonra oradan da Kars Kapısı Cezaevi'ne götürdüler. Babamı da oraya getirdiler. Benim ve babamın ellerini arkadan birbirleriyle kelepçelediler, sonra gözlerimizi de kapatarak Kars Kapısı Askeri Cezaevi'nden çıkardılar.

Gözlerimizi açtıklarında Erzurum Havaalanında olduğumuzu gördük. Bizi bir kargo uçağına bindirdiler. Ben, babam dışında 18 siyasi mahkûm vardı. Hepsini Sivas'a götürdüler. Namaz kılmak için bile kolumuzu açmadılar. Uçakta bile ellerimiz kelepçeliydi. Havaalanında indik. Bizi cemselere doldurup Temeltepe'deki 5. Er Eğitim Tugayı'na götürdüler. İçeriye girince dedem Şeyh Ali Rıza Efendi'yi ve amcalarını görünce bayağı sevindik. Bizim aileden 14 kişi misafirlik adı altında Sivas Kabakyazı Askeri Kampında hürriyetten yoksun bir şekilde tutukladılar.

Kampa gittiğimizde çok insan getirilmişti. Biz gitmeden bir gün önce Kamuran İnan'ın babası Şeyh Selahaddin İnan'ı ve amcam Şeyh Faruk Fırat'ı Sivas'a getirmişler bir gece nezarette tutmuşlar, ertesi gün ikisini Kabakyazı Kampı'na getirdiler. Nezarette iken, amcama: "Siz çok gençsiniz sizi öldüremezler. Ama beni kesin öldürecekler. Babanızı da öldürürler" diyerek bir yüzüğünü ve çok kıymetli olan kol saatini amcam Şeyh Faruk'a veriyor ve "Bunu çocuklarıma verin" diyor. Bilahare oğlu Zeynelabidin İnan kampa getirilince emanetler kendisine teslim edildi. Şeyh Selahaddin İnan'ı, iki gece yanımızda kaldıktan sonra Yassıada'ya götürdüler.

Bir ay kırk günümüz doldu ve 382 siyasi mahkûm geldi. Kinyas Kartal üç kardeşiyle oradaydı, Ağrı'daki Öztürkler sekiz kişiydiler, Ensarioğulları ve akrabaları on beş kişiye yakındı, DP'nin bölgede sevilen temsilcileri getirilmişti.

Erzurum'dan Turan Bilgin, Talip Yargılı, Mehmet Kırkıncı, Gazeteci Rıfat Çakar, İmam İdris Saygılıoğlu, Şevki Muratoğlu, Tornacı Hakkı Usta, Horasan Müftüsü Sıddık Hoca, Şeyh Said Ailesi Mensupları. Van'dan Kinyas Kartal ve kardeşleri, Ertuşi ve Gravi Ağaları. Adıyaman'dan; Zeynel ve Abdullah Ağalar.

Urfa'dan Bucaklar. Mardin'den Bahattin Erdem, İshak Bey. Diyarbakır'dan Bozo Kemal, Mehmet Kayalar, Zülküf Ağa. Batman'dan Ramanlı Said Ağa. Maraş'tan Doktor Said Bey, Avukat Selahattin Bey, Mustafa Fındık. Malatya'dan Seyit Hüseyin ve yakınları, Şeyh Ali, Said Çekmegil Bey hatırladıklarımı.

Tevfik Bey milletvekilliğinden önce Van'da hâkimlik sonra avukatlık yapmıştı. Darbe sırasında eski müvekkilinden birini tutuklamışlar. Oda karakola gidip ihtilalin asıl görevi bu değildir, neden masum insanları tutukluyorsunuz? diye sormuş, onlarla kavga etmişler. Onlar da sen misin kavga eden deyip uçağa koydukları gibi Sivas' a göndermişler.

Kampın ilk günlerde çok büyük korku ve panik vardı. Herkes ne olacağını bilmiyordu. Çeşitli rivayetler konuşuluyordu. Bu ihtilal kanlı geçecek, Yassıada'da herkesi asacaklar deniliyordu. O arada kampta tutukluların bazılarını götürüp çok büyük işkenceler yaptılar. Mesela Kazım Öztürk ve Said Ensarioğlu ve babası Şeyh Abdurrezzak'a çok büyük zulüm yaptılar. Yaptıkları işkencelerle Kazım Öztürk'ü insanlıktan çıkarmışlardı.

Şeyhler, ağalar, parti başkanları 3-5 günde tuz gibi erimiş, yok olmuş gibiydiler. Mizaç ve seciye orada hemen yüze çıkıyordu. Mesela Şeyh Ali Rıza Efendi dışarıda namaz kılmaya başlayınca Ağrı- Diyadin'den Şamil Peker yüksek sesle bağırarak "biz Şeyh Said Efendi'den kurtulduk, bu sefer oğlu bu kampta cemaatle namaz kılarak bizi sıkıntıya sokuyor" diye şikâyetinde bulundu. Diyarbakırlı Şeyh Abdalbaki sakalını tıraş edip şeylikle bir ilgisi olmadığını söylüyordu.

Dışarıya çıkma izni çıkınca etrafı tel örgüler ve askerlerle çevrili olan sahada volta atıp ve sohbetli turlar başladı. Akşamları bizim koğuşumuz dışındaki koğuşlarda kumar partileri başladığını anlatıyorlardı. Bizim koğuşta da gündüzleri satranç turnuvaları olurdu. Tabii satrancı en iyi oynayanlar Şeyh Said Ailesi mensupları idi. Bizim aile mensupları, dedem Şeyh Rıza Efendi'ye gelen misafirleriyle birebir ilgilenip hizmet ve sohbetlerle vaktimizi geçiriyorduk. Efendi Hazretlerine en büyük hizmeti, talebesi Liceli Molla Said yapıyordu.

İlk ziyaretine gelen Turan Bilgin ve Erzurum Demokrat Parti İl Başkanı Talip Yargılı Mahmut Tanas'tı. Daha sonra Erzurumlu Gazeteci Rıfat Çakar Bey, Malatyalı Said Çekmegil, Efendi'nin sohbetlerine geldi. "Evladı-ı Resul" meselesini

bayağı konuştular. Komutanlar da akşam gelip Selahaddin Eyyubi ve harp tarihini konuşuyorlardı. Bu sohbetler etkili oldu. Şeyh Ali Rıza Efendi çay tiryakisi idi, efendinin hürmetine çayı serbest bıraktılar, o güne kadar karavanadan yemek yiyorduk, dışarıdan yemek getirmeye izin verdiler. İkinci aydan sonra Şeyh Abdürrezak Ensarioğlu'da gelip sohbe te katıldı. Efendi Hazretleri ile Zazaca konuşuyorlardı. Hasan Değer, Zülküf Ağa, Kinyas Bey ve kardeşleri ve diğ er şarklı ileri gelenleri devamlı sohbet üyeleri idi. Vanlı Mahmut Ağa, Farisi ve İran'la yakınlığı olduğı için, İran'la ilgili Efendi Hazretleriyle sohbetleşıyordu.

Daha sonra bizim kamp alanında dolaşmamızla ilgili izin çıktı. Şeyh Ali Rıza Efendi cemaatle namaz kıldırma ya başladı. Namaz kılanlarda cemaate tabi olmaya başladılar.

Gazete ve mecmualar serbestti. Mektuplaşma ya müsaade vardı. Ancak mektuplar kontrol edilip okunduktan sonra gönderiliyordu. Gelen mektuplarda açılıp okunduktan sonra teslim ediliyordu.

Üçüncü ayda etrafımız otomatik silahlarla çevrildi. ‘Talimat geldi dediler, birçok kimseyi kurşuna dizeceklerdendi. Çok büyük bir panik ve heyecan oldu. Vasiyetini yazanlar, ağlayanlar, korkudan titreyenler vardı. Erzurum Karayazı'dan getirilen Cimşid Ağa'nın okuma – yazması olmadığı için vasiyetini bana yazdırdı. Kinyas Ağa, bu olayda çok büyük bir sarsıntı geçirdi. Kinyas Bey sarsıntı geçirince Şeyh Selahaddin Efendi yanına gitti, Kinyas Bey sen askersin. Senin bu kadar sarsılmaman lazımdı.

O da, “Şeyh vallahi ben Ruslarla da Ermenilerle de çarpıştım. Ama şartlar böyle değildi. Elim kolum bağı değildi. Onlarda da silah vardı bende de vardı. Ama böyle silahsız bizleri katletme isteğı beni gerçekten çok sarsıyor” dedi.

Amcam Şeyh Fuat Fırat ve Kinyas Bey'i daha sonra Isparta'ya sürgün ettiler. Bir süre sonra İsmet Paşa'nın izniyle ailelerin bir yere toplanmasına izin verildi. Biz İstanbul'a yerleşmeyi düşündük. Ama bazıları siz İstanbul'a yerleşirseniz bu çalışmaları yapamazsınız, merkezi hükümet Ankara'dadır. Siyasi liderlerle görüşme imkânı zorlaşır. Belirli bir süre Ankara'da bulunmanız lazım. Özellikle Faik Bucak ve Kinyas Kartal çok ısrar ettiler. Dikmen'de polis misafir evinin karşısında bir daire kiralandı. Ondan sonra siyasi çalışmalar başladı. İçlerinde en kabiliyetli olan Faik

Bucak'tı. 105 sayılı kanunun kaldırılması için en çok uğraşan milletvekilleri, Erzurum milletvekili Gıyasettin Karaca, Kars milletvekili Şemsi Ataman, Van milletvekili Salih Yıldız idi. Netice olarak bu kanun kaldırıldı.¹⁹²

Turan Haydaroğlu

1932 yılında Van-Erciş'te dünyaya gelmiştir. İlkokulu, ortaokulu ve liseyi Van'da okumuştur. Atatürk Lisesi'nin ilk mezunlarından. 1954'te askere gider. Yedek subaylık yaptıktan sonra Van'a döner. İstanbul'da 5-6 senelik memurluk hayatından sonra istifasını verir. Van'a gelerek ticarete atılır. İnşaatla alakalı bir şirket kurar. Evli. Üç çocuğu var. Hala çalışma hayatına devam ediyor.

Kendisiyle yaptığımız görüşmede anlattıkları: “Kinyas Bey, Brukan aşiretinin ağasıdır. Ama öyle bildiğin ağalardan değildi. Mütevazı, alçakgönüllü, iyilik yapan bir insandı. Van'ın bütün aşiretleri Kinyas Bey'i severdi. Çünkü babacan, beyefendi biriydi. Kafkasya'dan Rusya tarafından gelmişler. İslam dinini kabul eden bir aşirettir. Ben 1932 doğumlu olduğum için gelişlerini bilmem. Ama okudum. Rusya'da askeri okulda okumuş. Subaydır. Aşiret Türkiye'ye gelince o da arkalarından gelir Van'a. Bütün aşiret Van'ın çevresindeki köylere yerleşmiştir.

Kinyas Bey 1960- 65 arası siyasete girer. Ondan önce küçük kardeşi Hamit Bey, Van mebusu olur Naci'nin babası. Kinyas Bey daha öncesinde siyasete girmedir. Yıllarca ticaretle ve aşiret reisliğiyle uğraştı. Brukan aşireti geniş bir aşiretti. Kinyas Bey'de ağalık ruhu yoktur. Efendilik ruhu vardı. Kibar, mütevazı bir adamdı. Van aşiretleri yerliler tarafından sevilen sayılan bir insandı. Vanlı talebelere çok yardım etti, okuttu çoğunu. Vanlıların tayinleriyle uğraştı. Van'daki yerli ahali, Türk aileleri, ileri gelenlerle çok iyi siyasi, sosyal irtibatı vardı.

Kafkasya'dan geldikten sonra hayvan ticaretiyle uğraşmışlar. İhraç etmişlerdir. Ayrıca ziraatla uğraşmışlardır. Van'da büyük bir mağazaları vardı. O zamanlar Hamit Bey ve Bala Bey orayı çalıştırmışlardı. Bunlar beşkardeşiler. Kinyas Bey, Hamit Bey, Bala Bey, Abdulbari Bey ve İslam Bey. Manifatura dükkânları şimdiki sebze halinin ordaydı. Orda kumaş satarlardı. O zaman hazır giyim yoktu.

¹⁹²Kinyas Kartal Hakkında 09.03.2018 Tarihinde Abdülilah Fırat ile Yaptığımız Söyleşi.

Herkes kumaş alır entarisini kendisi dikerdi. İç giyime kadar kendileri dikerdi insanlar. Hem dış giyim hem iç giyim gelişmemişti günümüzdeki gibi. O dönemde Kinyas Bey hem manifatura dükkânıyla uğraşırdı hem de hayvan ihracatıyla meşgul olurdu. Hayvancılıkta isim yapmış biriydi. Sonra çocukları büyüdü, kardeşlerinin çocukları da. Hepsi yüksek tahsil yaptılar. Mühendis, diş doktoru, hukukçu olanlar oldu. Kinyas Bey’le babam arkadaşlardı. Bizde çocuklarıyla iyi arkadaştık. Aynı mahallenin çocuklarıydık. Onlar şimdiki Cumhuriyet Caddesi’nde evleri vardı orda yaşırdı. Biz de Beşyol’da Haydaroğlu Pasajı’nın olduğu yerdeki eski evimizde kalırdık. Yıllar sonra çocuklarıyla ticarete arkadaşlığımız devam etti. Bunlardan Mehmet Kartal’la Van’da uzun zaman müteahhitlik yaptık. Dürüst, çalışkan insanlar.

Brukan aşireti 1917-1918 yıllarında Türkiye’ye geldikten sonra sosyal hayata çabuk adapte oldular. Kültürlü insanlardı. Orda çoğu okumuş olarak gelmişlerdi. Van yöresinde Kinyas Bey’in siyasi etkinliği çok vardı. Van’da Kartal otelinin yerini aldılar. Burada büyük bir armut bahçesi vardı hatırlıyorum. Oraya nadir bey iki üç katlı bir iş merkezi yaptı. Yanında büyük bir arsa vardı. Orayı da Abdulbari Bey aldı. Büyük bir işyeri yaptı Mehmet Bey’in babası. Mehmet Bey Van’da uzun süre müteahhitlik yaptıktan sonra bir dönemde mebusluk yaptı. Van’a yatırım yaptılar. Gayet güzel insanlardı. Brukan aşireti insanların çalışkan olduğunu bilirim. Çalışkan, cesur insanlardır. Gerek çiftçilikte gerek ticaret hayatında hepsi kendi alanlarında muvaffak olmuşlardır.”¹⁹³

Şahabettin Öztürk

1961 doğumludur. Adilcevazlıdır. Sözler Kitabevi’nin sahibidir. Genç yaşta Kinyas Kartal’ı tanıma şansını yakalamıştır.

Kinyas Kartal’la ilgili olarak anlattıkları şu şekildedir: “Biz o zamanlar gençtik. Kinyas Kartal’ın en güzel yanlarından biri hiçbir zaman solcularla beraber olmadı. Çünkü solun Türkiye’de komünizmi ikame etme gibi bir sıkıntıları vardı. Kinyas Kartal ve onun gibi büyük insanlar vardı. Çok iyi birer aile büyüğüydüler. Kendilerini bilen insanlardı. Hakikaten ağalardı. Yani ağa dediğimiz zaman iyi aile büyüğüydüler. Mesela Ali Çavuş vardı. Pertekli. Burada Yusuf Oflas vardı Canikli.

¹⁹³Kinyas Kartal Hakkında 16.12.2017 Tarihinde Turan Haydaroğlu ile Yaptığımız Söyleşi.

Bunlar Kinyas Kartal'ın etrafındaydılar. Onlar Kinyas Kartal'a değer verirdi Kinyas Kartal da onlara. Çizgileri de hep aynıydı. Sola gitmediler. Kinyas Bey o zaman Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Doğruyol Partisinde aynı çizgide devam etti. Tabi o zaman Demirel'le irtibatı iyi olduğu için onunla devam etti.

Kinyas Bey, Van'dan sürgüne giderken Bediüzzaman Said Nursi ile diyor bizi kızakla götürdüler. O zaman kızak vardı. Araba yoktu. Canik tarafından gittik diyor. Bir gün Demirel bana dedi ki Kinyas Ağa sizin o tarafta herkesin bir şeyhi var. Senin şeyhin kimdir? Diyor ben dedim ki benim şeyhim Bediüzzaman Said Nursi'dir. Ona karşı çok sadıktı. Diyor hatta gittim elini de öptüm Bediüzzaman hazretlerinin. Van'da kaldığı müddetçe iki defa sohbetinde bulundum. Biri evinde, diğeri medresedeydi. Tavsiyesi her zaman sola gitmememiz yönündeydi. Hakikaten o dönemde Brukan aşireti hep reylerini kalıp çıkarırdı. Yani oylarını hep bir tarafta sağda kullandılar. Ondan sonra çocukları ayrı yönlerle kaydı. Bruki aşiretinin oylarını da dağıttılar. Yani Kinyas Bey toparlayıcı bir insandı. İkinci bir özelliği yanına kim giderse gitsin çok mütevazı ve alçakgönüllü davranırdı o kişiye. İlk kez kendisini 1978'de gördüm. Bazen partiye giderdik. Bize çok değer verirdi. Vefalı bir insandı. Bu en güzel yanlarından biriydi. Birinin işi düştüğü zaman ister Van'da olsun isterse Ankara'da mutlaka yapardı işini.

Kinyas Bey'in döneminde yatırım pek yapılmamıştır. O dönemde hidroelektrik, çimento fabrikası, süt fabrikası, karayolları, et balık kurumu, köy hizmetleri, MTA vardı. Birkaç tane devlet kuruluşu vardı. 2000 li yıllardan sonra Van'da sıçramalar yaşandı. Hastaneler olsun, yollar olsun, okullar olsun. Desek ki Kinyas Bey şunu yaptı bunu yaptı öyle bir şey yok. Kendisini suçlayamayız. Ferit Melen başbakan oldu bile bir şey yapamadı o dönemde. Sadece bir hidroelektrikle övünürlerdi. Çimento fabrikası vardı. O da Adnan Menderes döneminden süregelen bir hizmetti. Yani Van'da ufak tefek şeyler yapmışlardır. O zamanda Kinyas Bey'in halkla olan sıcak ilişkileri önemliydi.”¹⁹⁴

¹⁹⁴Kinyas Kartal Hakkında 30.09.2017 Tarihinde Şahabettin Öztürk ile Yaptığımız Söyleşi.

SONUÇ

Kafkasya'da dünyaya gelen Kinyas Bey, 1920'li yıllarda Türkiye'ye gelmiştir. Mensubu olduğu Brukan Aşireti ondan önce gelip Van'a yerleşmiştir. Türkiye'ye gelince Van'a ailesinin yanına eski adı Anavank olan Dibekdüzü Köyü'ne gitmiştir. Amcası Hüseyin Bey'in ölümüyle aşiretin başına geçmiştir. Aşiretini bir araya toplayan Kartal, en iyi bildikleri iş olan hayvancılık ve çiftçilikle uğraşarak büyük bir gelir elde etmiştir. Gittikçe topraklarını genişletmiş, aşiret olarak da refahlarını artırmışlardır.

1925 yılına kadar devam eden bu toparlanış Şeyh Sait İsyanı sonrası Şeyh ve ağalar Batı'ya sürgün edilmesi sonucunda Kinyas Bey için sıkıntılı bir süreç başlamış, ağa olarak nitelendirilen Kinyas Bey, 1926 yılında ilk sürgününü yaşamıştır.

1937 yılında ikinci sürgününü yaşayacak olan Kinyas Bey'in 1945 yılında çıkarılan Toprak Yasası Kanunu'nun gereği olarak devlet tarafından 1960 yılında mallarına el konulmuştur. Yaşadığı sıkıntılar, onda Türkiye'de her şeyin siyasetle çözüldüğü kanaatini oluşturmuştur. Bu kanaat onun elindeki aşiret gücünü siyasal anlamda kullanmaya sevk etmiştir. Arkasına aşiretinin desteğini alarak 1959 yılında siyasete ilk adımını Demokrat Parti İl Başkanı olarak atmıştır.

1960 İhtilali sonrası üçüncü sürgününü yaşayacak olan Kinyas Bey, Sivas Kampı'na sürgün edilmiştir. Burada birçok zorlukla karşılaşmıştır. Darbeden dört gün sonra kampa götürülen Kinyas Kartal, 1960'da Sivas'tan tahliye olup memleketine dönenler arasında yer alamamıştır. Kamptaki 55 kişi farklı bölgelere gönderilmiştir. Kinyas Kartal ve kardeşleri de bunlar arasındadır. Sonrasında bu kişiler Ankara'da bir araya gelmişler, memleketlerine dönebilmek için hukuki yollar aramışlar ve 105 sayılı kanunun kaldırılmasıyla 1962'de memleketlerine dönebilmişlerdir. Kartal ve kardeşleri, sürgünden geri dönebilme yönünde verdikleri hukuk mücadelesini kamulaştırılan toprakları için de vermişlerdir. Fakat kamulaştırılan topraklarını geri alamamışlardır.

Kinyas Kartal, memleketine döndükten sonra Süleyman Demirel'in Adalet Partisi'nde siyaset hayatına devam etmiştir. 1965, 1969, 1973 ve 1977 olmak üzere TBMM'de dört dönem milletvekillik yapmıştır. Ayrıca en yaşlı üye olma sıfatıyla

Geçici Meclis Başkanlığı da yapmıştır. Siyasi hayatı 1987 seçimleriyle son bulmuştur. Yeni uygulanan seçim sistemi yüzünden parlamento dışı kalmış ve bir daha da siyasete girmemiştir.

Yaşadığı onca sıkıntılara rağmen Van onun için vazgeçilmezdir. Van'ı bu kadar sevme nedeni olarak kızı Perihan Hanım'la yaptığımız görüşmede babasından duyduğu bir anısını paylaşmıştır. Kinyas Kartal, Rusya'da bir kitap okumuştur. Kitapta Van'da bir göl olduğu, bu gölün yedi renginin olduğu yazmaktadır. O andan sonra Van'a gelmeyi çok arzulamıştır. Arzusu gerçeğe dönüşen Kinyas Kartal, 1991 yılında vefat ettiği zaman çok sevdiği Van'a Dibekdüzü Köyü'ne defnedilmiştir.

Aşiretini koruyup kollayan Kinyas Kartal, ailesi ile aşiretiyle ilgilendiği kadar ilgilenmemiştir. O aşirete bağlı aşiret de ona bağlı olmuştur. Siyasete girme nedeni bile halkına faydalı olabilmektir. Onun zamanında genelde aşirette işsiz, yoksul, mağdur olan kim varsa ayırt etmeksizin herkese yardımcı olmuştur. Aşiret bağları çok güçlü olsa da, siyaseti daha bu bağlarından aldığı güce dayandırsa da, Van'ın diğer sosyal çevrelerinin ve aşiretlerinin de ondan saygı ve sevgiyle bahsettiğini görüyoruz. Her ne kadar bir siyasetçi olarak Meclis'te çok aktif olamamışsa da yerel siyasette etkili bir siyasetçidir. O, Aşiretinin reisi, Süleyman Demirel'in "Kinyas Ağa" sıdır.

Yaptığımız araştırmalardan varabileceğimiz en önemli sonuçlardan biri de onun vatanperver ve devletine bağlı biri olduğudur. Devletsizliğin yarattığı kötülükleri Rusya'da yaşadığı süreç içerisinde gördüğü için, Türkiye'de olağanüstü dönem ve darbelerin oluşturduğu siyasi kaos nedeniyle kendisine yaşatılan mağduriyetlerde bile devlete yönelik eleştiriden uzak durmuştur. Türkiye'ye karşı olan vefa borcunu her zaman hissetmiş ve hissettirmiştir. Yaptığımız görüşmelerde ve anı kitaplarından öğrendiğimiz kadarıyla komünist Rus zulmünden kaçıp Türkiye'ye göç eden Kinyas Bey yaşadığı hayatın güçlüklerine rağmen her zaman barıştan yana olmuş ve asla vatanı için kötü emeller beslememiştir.

Van için veya herhangi bir birey için olsun meseleleri birebir muhatabı olan kişiyle görüşerek halletme yöntemini kullanmıştır. Görüşmelerden edindiğimiz sonuçlara göre bu yöntemi de çoğu zaman işe yaramıştır.

Bu araştırmamız sonucunda en çok one çıkan karakteristik özellikleri uzlaştırıcı, birleştirici, adil, kadirşinas, vefalı, dakik, esprili, cömert, misafirperverliğidir. Ayrıca lafını esirgemeyen dobra kişiliği de anlatılmaktadır.

Siyasetteki gücünü daha çok aşiretine dayandırmıştır. Ferit Melen rneğinde olduğu gibi aşiret ilişkilerinden bağımsız, siyasetçi tipinden çok aşiret bağlarını one çıkaran bir siyasetçi tipolojisi çizmiştir. Bu nedenle bir siyasetçi olarak aşireti içinde tanınırılığı söz konusu iken, Van halkı nezdindeki tanınırılığı zayıf kalmıştır.

Yaptığımız veri çalışması ile tanınırılığını belirlemeye çalıştığımız Kartal'ı günümüzde elli yaş zerindeki Vanlılar tanırken gençlerin tanımadığını söyleyebiliriz. Bu gençler arasında Brukan aşireti yeleri de bulunmaktadır. Genellikle tanınan yönleri Kinyas Kartal Bulvarı, Brukan Aşireti reisi olduğu ve milletvekillik yaptığıdır. Bunun dışında Kartal'la ilgili gerçek olup olmadığı belli olmayan bazı fıkralar, söylentiler olduğunu yaptığımız görüşmelerle tespit ettik.

Yaşadığı yıllardaki siyasi ve sosyal pozisyonunu kaybetmeye başlamıştır. Fakat buna rağmen günümüzde hala Kartal soyadına sahip yakınları siyasette yer alabilmektedir. Kartal ailesinden birçok kişinin hala siyasette etkin olması buna bir örnektir. Bu da Kartal'ın siyasal anlamda manevi mirasının devam ettiğini gösterir bir belirtidir. Van siyasetinde etkin ve yetkin bir siyasetçinin popülerliğinin azalmasının siyaset bilimi ve sosyoloji bilimi açısında araştırılması, akademik olarak tartışılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

RESMÎ YAYINLAR

TBMM E- Kaynaklar Arşivi

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Yüksek Seçim Kurulu Arşivi(YSK) 1950-1977 Van İli Seçimleri.

TBMM Zabıt Ceridesi

GAZETE VE DERGİLER

Akşam

Ayın Tarihi

Cumhuriyet

Esmer

Hürriyet

Milliyet

Nokta

Öncü

Resmi Gazete

Son Posta

Van Postası

Vansesi

Vatan

Yön

SÖYLEŞİ VE RÖPORTAJ

Nadir Kartal

Perihan Kartal

Ömer Kartal

Cevdet Kartal

Halit Kartal

Hakan Kartal

Burhan Kartal

Muzaffer Kartal

Tahir Kızıltaş

Mehmet Oğuzyer

Süleyman Aytin

Esat Kırathıoğlu

Mikail Aydemir

Fethullah Erbaş

Abdullilah Fırat

Turan Haydaroğlu

Şahabettin Öztürk

ARAŞTIRMA ESERLERİ

AÇIKÖZ Ebru Saliha, *Türkiye’de Siyasal Partiler(Derleyen: Mehmet Kabasakal)*, Es Yayınları, İstanbul, 2013.

AHMAD Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

ALTAYLI Enver, *Ruzi Nazar: CIA’nın Türk Casusu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.

AKŞENER Haşmet Sırrı, *Van’dan Vaniköy’e 2*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 2010.

ARMAOĞLU Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, 2010.

BERKES Niyazi, *Unutulan Yıllar (Yayına hazırlayan: Ruşen Sezer)* İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

BOZKURT Timurlenk, *Egido'nun Hazin Sonu*, Tuşba Belediyesi Kültür Yayınları-5, Van, 2016.

BOZKURT Turan, *Atatürk'ün Doğu Politikası ve Kürt İsyanları*, İstanbul, 2011.

ÇELEBİ Kaya, *Doğunun Yıldızı Van(Bütün Yönleriyle)*, İstanbul, 1990.

ÇİÇEK Nevzat, *27 Mayıs'ın Öteki Yüzü Sivas Kampı*, Lagin Yayınları, İstanbul 2010.

DEMİR Şerif, *“Düello, Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs'a Olaylar”*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

ERTUNÇ Ahmet Cemil, *Cumhuriyet Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004.

GÜVEN Salih, *Kara Düşen Sarıkamış*, Görsel Matbaacılık, İstanbul 2013.

KARPAT Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

KARTAL Burhan, *Sosyolojik Açından Bruki Aşireti ve Kinyas Kartal*, Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

KARTAL Kinyas, *Erivan'dan Van'a Hatıralarım*, Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi Genel Başkanlık Özel, Ankara, 1987.

KARTAL- BUCAK, Kinyas-Faik, *Biz 55'ler*, Resimli Posta Matbaası Limited Şirketi, Ankara, 1962.

KOCADAĞ Burhan, *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*, Can Yayınları, İstanbul,1997.

KUT Dursun, *60 Yılda Basında Köy Enstitüleri 1940-2000*, Güldiken Yayınları, Ankara,2000.

MAMAN Kamil, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar DP'nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

MEHMETOV İsmail, *Türk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2009.

PERİNÇEK Doğu, *Kemalist Devrim 7 Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

ŞAHİNER Necmettin, *Son Şahitler, Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011.

Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923 -2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.

TOLON Ahmet Hurşit, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları Ve Sevr'e Giden Yol*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.

ÖZER Ahmet, *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, Elips Kitap, Ankara, 2003.

MAKALELER

ASAN Hakan, “Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskânı(1860-1914)”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.2, Sayı: 3, Ocak-Haziran 2016.

ATEŞ Sinan, “Birinci Dünya Savaşı ve Kafkasya”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C: 2, Sayı: 5, 2013.

BULUT Engin Çağdaş, “Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, Bahar 2015.

ÇOLAK Filiz, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)”, *Türkler Ansiklopedisi XVI*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

DOKUYAN Sabit, “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Partinin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Haziran, 2014.

DURAK Gökhan, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Kafkas Siyaseti ve Sarıkamış Harekâtı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart 2015.

DURŞUN Soner, Türkiye’ nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem, *ÇTTAD*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz).

EMİROĞLU Atiye, “27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti’nin Tasfiyesi”, *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, Konya 2011.

İLYAS Ahmet, Tek Parti Dönemi’nde Aşiretleri Kontrol Altına Almak İçin Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar, *International The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 28, p.329-348, Autumn II 2014.

İPEK Nedim, “Balkanlar, Girit ve Kafkaslar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskân Birimlerinin Kuruluşu(1879-1912)”, *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, Isparta 1995.

ÖZÜÇETİN Yaşar, “Demokrat Partiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, *Türkler Ansiklopedisi XVI*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

PINAR Mehmet, ”Van’da Demokrat Parti Teşkilatlanması”, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Atatürk Dergisi, C. 2, Sayı: 1 Erzurum 2013.

ŞEREN Mehmet, “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 28, Sayı 1, Ankara, 2008.

TERZİ Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.3, Sayı: 3, Kars 2012.

TOPARLAK Bahar, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Dördüncü Umumi Müfettişliğin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faaliyetleri” , *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 53, Ocak- Şubat, 2016.

TEZLER

EBİNÇ Sait, “Doğu Anadolu Düzeninde: Aşiret- Cemaat-Devlet(1839-1950)”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.

GÜLBAY Alper, “12 Mart’ tan 12 Eylül’ e Türkiye’ de Seçimler ve Sonuçları”, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2017.

SÜMER Faruk, “Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu”, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2009.

ÖZER Sevilay, “Demokrat Parti’nin Köylü Politikaları(1946- 1960)”, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2012.

İNTERNET KAYNAKLAR

<https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/index.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018.

<https://www.youtube.com/watch?v=kI-tPakFdDM>, Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2017.

<https://www.youtube.com/watch?v=yLEuuzgzssk>, Erişim Tarihi: 24 Haziran 2017.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/52792>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2018.

<http://www.van.gov.tr/ilimizde-gorev-yapan-valiler>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2018.

EKLER

Ek 1: Kinyas Kartal'a ait ilk Türkiye Cumhuriyeti nüfus cüzdanı.

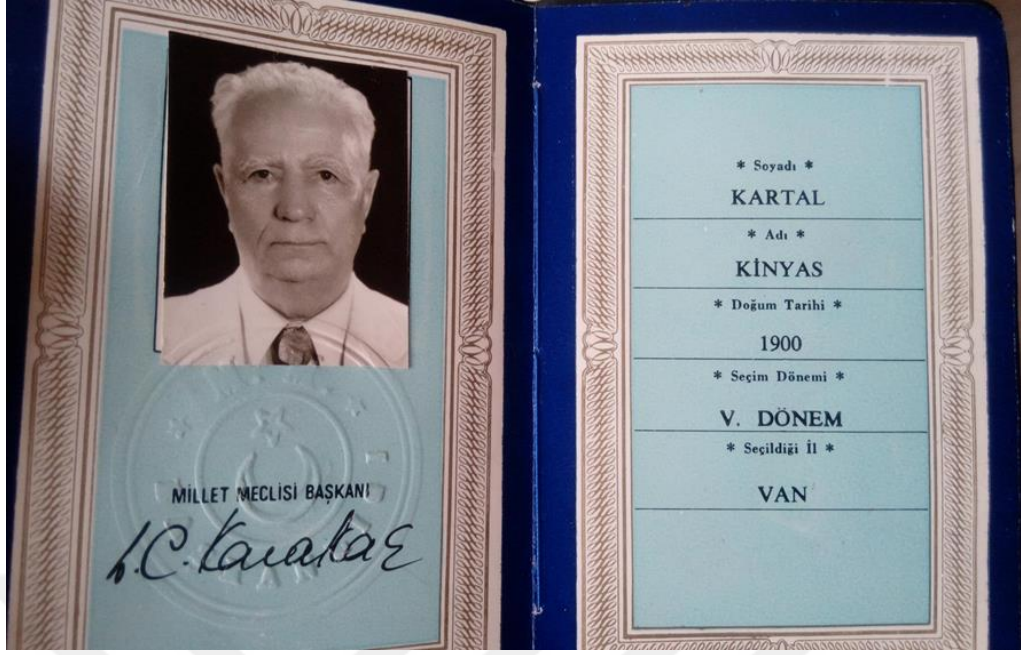
Ek 2: 1981 yılında aldığı yeni nüfus cüzdanı

Ek 3: Sivas Kampı'ndaki tutukluların tahliye haberi.

Ek 4: 1969 seçim sonuçlarını gösteren gazete haberi.

Ek 5: Kinyas Kartal'a ait mazbata (1977)

Ek 6: Kinyas Kartal'ın Geçici Meclis Başkanlığı yaptığına dair gazete haberi.

Ek 7: Süleyman Demirel ve Kinyas Kartal(Oturan kişi)

Ek 8:Kinyas Kartal ve ailesi.

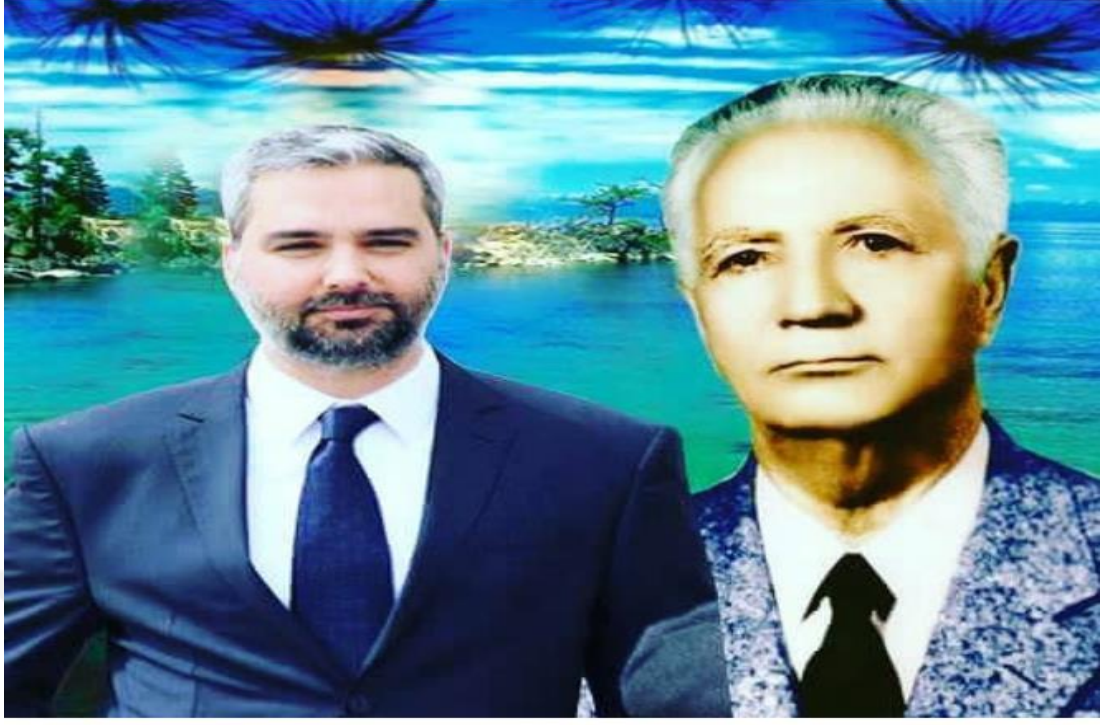
Ek 9: Kinyas Kartal'ın Dibekdüzü'ndeki mezarı.

Ek 10: Kinyas Kartal'ın aile üyelerinin de bulunduğu kabristan.

Ek 11:Dibekdüzü Köyü

Ek 12:Kinyas Kartal’ın kendisiyle aynı adı taşıyan torunu (Nadir Kartal’ın doktor olan oğlu Kinyas Kartal)

Ek 13: Kinyas Kartal Bulvarı.